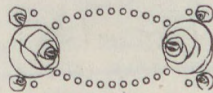

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

A
MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
DR. GOHL ÖDÖN
ÉS
A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

XXIII—XXIV. ÉVFOLYAM
1924—1925.

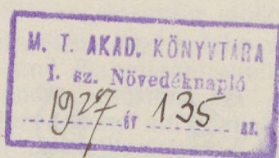

STÁDIUM SAJTÓVÁLLALAT R.T., BUDAPEST
1926

KIADJA A MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT

T A R T A L O M:

1. <i>Szentgáli Károly</i> : Brigetio római hamis pénzei	1. oldal
2. <i>Jeszenszky Géza</i> : Lotharingiai Ferenc császár magyarországi pénzverése	5. „
3. <i>Soltész Elek dr.</i> : A Kr. utáni 3-ik század pénzromlása és a diocletianusi pénzreform	11. „
4. <i>Palóczy Edgár</i> : Katancsich Péter emlékezete	18. „
5. <i>Jónás Elemér dr.</i> : Két átvert római pénz a Kr. utáni III-ik századból	23. „
6. <i>Faludi Géza dr.</i> : Magyar orvosok újabb emlékérméi (IV.)	24. „
7. <i>Szentgáli Károly</i> : Az érepenz mint találmány	30. „
8. <i>Zimmermann Lajos dr.</i> : Az új magyar pénzegység elnevezése	33. „
9. <i>Győry Lajos</i> : Pótlék Debrecen érmeihez	36. „
10. <i>H. Fekete Péter</i> : Pótlék a „Magyar jogászok és államférfiak emlékérméi“-hez	38. „
11. <i>Különfélék</i>	38. „
12. <i>Jónás Elemér dr.</i> : A tiszánagyrévi római éremlelet	38. „
13. <i>Palóczy Edgár</i> : Leletekről	40. „
14. <i>Éremleletek</i>	43. „
15. <i>Múzeumok</i>	45. „
16. <i>Irodalom</i>	45. „
17. <i>Érem- és könyvvásár</i>	49. „
18. <i>Társulati élet</i>	50. „
19. <i>E füzet tartalmának német és francia kivonata</i>	53. „

Brigetio római hamis pénzei.¹

Brigetio, mely különféle múzeumot juttatott nagybecsű római emlékekhez, római városnak is volt oly nevezetes város, mint amily híres lelőhely napjainkban.

Tudjuk róla, hogy mint legio-állomás is fontos szerephez jutott. Egy pillantás a térképre meggyőz bennünket arról, hogy elsősorban földrajzi fekvése tette fontos helyé. Brigetiót fontos újai fejlesztették tekintélyes provinciális várossá. Két mozgalmas műút vezetett rajta keresztül, melyeken állandóan áramlottak a cohorsok, legiók keletről nyugatra, délről északra és viszont.

Az Oriensről Sirmium, Murza, Aquincum érintésével Brigetión, Arrabonán, Vindobonán át Germániába és Galliába; Itáliából pedig Petovián, Savarián, Arrabonán, Brigetión át Aquincumig. Maradványaikból ítélve elsőrangú, jókarban tartott műutak voltak ezek. A forgalmat élénkítették a pannoniai utak is, melyek Murzából kiindulva Sopianaenál kétfelé ágaztak. Az egyik Mogentianae (Keszthely) érintésével Savariában találkozott az itáliai úttal; a másik a Balaton északi csúcsa mellett Arrabonáig haladt. Mindkét út ismét Vindobonában találkozott. Brigetióra nézve e két útnak szintén volt fontosságuk, mert Pannonia belsejéből e jó utak használatával lehetett ismét visszajutni keletre és nyugatra, tehát Brigetio érintésével.

A Herculiától (Székesfehérvár) északra és északnyugatra eső vidék római emlékei igen fejlett élet nyomait bizonyítják. A Duna mentén haladó murzai útnak egy elágazása szelte át ezt a vidéket északnyugat-nyugati irányban Arrabona, illetve Brigetio végállomással.

Olvasmányaim közben nem találtam nyomát a római Pannonia vízi közlekedésére vonatkozó hivatkozásnak. Föl kell azonban tételeznünk, hogy a rómaiak nem mellőzték és hogy a polgáriasultság e hatalmas tényezőjéért ennek mesterei nem nélkülözhatték. A Duna és északról délre tartó mellékfolyói a békés időkben gyakran hozták le az északi barbárokat az árúkiecserelés nagy piacára, Brigetióra. A Garam kétoldalt limesekkel volt védelmezve. Hogy a pacifikálás műve itt megakadt, annak Róma föl nem tartóztatható hanyatlása volt az oka. Megállapíthatjuk, hogy Brigetio egy saroktengely, melytől északfelé vízi utak, délfelé szárazföldi utak ágaztak szét legyezőalakban. A nagy pénzforgalom, melyet a leletek nagy mennyisége mutat és az a nagy kor, melyet ezek felőlelnek, Brigetio régiségének és fejlettségének bizonyítékai.

Az anyag, melyet vizsgálódásaimhoz felhasználtam, kétségtelenül Brigetióból és közvetlen környékéről való. Közel 30 kg.-nyi pénzgyűjtemény, melyet néhai Milch H., társulatunk volt tagja, igen lelkes régiségbarát évtizedeken keresztül válogatás nélkül halmozott föl. Szempontomból megbecsülhetetlen ez utóbbi körülmény, mert híven tárja elénk azon kor forgalmi eszközeinek arányait és minőségét.

Már régebben feltűnt, hogy Észak-Pannoniából származó leletek aránytalanul sok egykorú hamisítványt tartalmaznak, melyeknek egy hányada hibrid-veret, vagy Cohenben nem található speciést képvisel.

A Milch-féle gyűjtemény teljes egészében sívár, vigasztalan látnivalót nyújtott, mert legnagyobb része a forgalomban tökéletesen elkoptatott törvényes pénz és egy tekintélyes hányadrésze különféle eljárással készült hamisítvány volt. Természetesen sok kiválóan becses darabbal is jutalmazta a tulajdonost a gyűjtésnek vázolt kegyeletes módja.

A gyűjteményben levő rengeteg hamis pénz legtöbbnyire szórványosan lett darabra vall, anélkül, hogy valamely nagyobb leletkéz való tartozást megállapíthattam volna. Ezért még jellemzőbbek a brigetioi pénzviszonyokra, még akkor is, ha föltételezzük, hogy mint a forgalomból kitiltott, elértéktelenedett darabokat, tulajdonosaik egyenkint hajigálták el úton-útfélen. Emlékszem, hogy boldogult pénztárosunk, Kúnváry Fülöp hagyatékában egy 8–10 kilogrammos hamis, igen durva öntésű, bronzrögökkel vegyes nagy bronzleletet találtam. Komplet lelet volt, melyek teljesen hasonló készítményeknek látszottak a brigetioi bronzokhoz. Tehát gyanúlag készültek és kellett, hogy kifizetődjék. Egyéb hasonló, bár méreteiben kisebb anyagok tanulságai azt a meggyőződést érlelték meg bennem, hogy forgalomban voltak, hogy használatukat Septimius Severustól Gordianusig nagyban üzték és hogy hatóságilag legalább is megtűrt fizetési eszköz, olyan surrogatum-félék voltak, melyek azonban nem föltétlenül fogadtattak el a mintákul fölhasznált pénzfajok teljes értékében és végre, hogy e hamisítványok használata Észak-Pannoniára korlátozódott.

Néhány kézenfekvő érvet sorakoztatok föl ezen állítások mellett. Így: a hamispénzek, kiváltképen a nagybronzok és középbronzok a viseltességnek oly fokával kerülnek elő, amilyen csak sok kézbenforgás következtében lesznek s ezért gyakran képződött rajtuk ragyogófényű patina; a legális pénzekkel együtt fordulnak elő a nagyobb leletekben is,

¹ A cikk tárgya a szerzőnek 1926. évi január 28-iki fölolvasó ülésén tartott, bemutatással kísért előadásából merítve.

oly naiv gyártmányok, melyek az ókorban sem téveszthettek meg senkit, mert felesúlyban készültek és teljesen rossz külsővel bírtak; végre azért sem voltak az igazi hamispénz nivóján levő értéktelen forgalmi eszközök, mert a bronz, vagy ehhez hasonló ötvözetű anyagok magában véve is értéket képviseltek. Erre viszont bizonyíték, hogy komoly törekvéssel utánozták a kisbronzokat, pld. az ú. n. szarmata-pénzeket; továbbá mert oly subtilis módját választották a csalásnak gyakori esetben, hogy semmi másra nem következtethetünk, mint a bronz nagy becsére. A Milch-féle anyagban több oly törvényes nagyobb bronzpénz fordul elő, melyeket korukban a lapjaival párhuzamosan szétfűrészelték, hogy e kihulló port újból használhassák. A két lemezt pedig valami anyaggal ismét egésszé tették oly sikeresen, hogy annyi idő után is nehéz volt egyik-másikát szétfeszíteni. Az ily körülményes csalás a mai eszközök mellett sem fizetődne ki. Mily becsesnek kellett lennie a bronznak, hogy érdemes legyen ily fáradságos munkával pár grammjához jutni! Még egy bizonyíték végre az, hogy a hamis nagybronzokat is hamisították és pedig azáltal, hogy olcsóbb, ónos, ólmos ötvényekből készítették ezeket. Ez a tény teljesen kimeríti a csalás kritériumát. Kíváncs voltam ezen ötvényeket vegyi úton megismerni és éppen így a többi utánzat összetételét is, arra gondolva, hogy nem lehetne-e így következtetni e fémek származási helyeire?

A szóbanforgó gyűjtemény jellemzésére főlemlitem, hogy egy hányada bizonyára a légiók útján idekerült koloniális pénz és pedig főleg az Oriensről, míg Galliát, tehát a Nyugatot egy féltucat nemaususi bronz képviseli. Nem hiányoznak a hamis koloniális pénzek sem. Brigetióban adott találkát mindanegy világtáj hamispénze.

Ezek előrebocsátása után megkísérlem a kezembe került brigetioi hamispénzek osztályozását. Tudjuk, hogy a hamispénz csak egy perccel később született meg, mint a törvényes pénz. Már a pénzverés kezdetén rájöttek a hamis animával bíró hamispénzek gyártási módjára. A rómaiak egy időben a fűrészelt szélű, u. n. denarii serrati-k készítésével védekeztek, de divatját multa, mert arra is rájöttek a hamispénz csinálók, mint lehet az ilyeneket is ügyesen utánozni. A császárok, bizonyos nehéz helyzetben, szintén készítették hamispénzt a jól bevált módon: a platirozással. A rézmagot oly tökéletesen tudták bevonni, hogy verésközben együtt nyúlt a rézmaggal és szakadás vagy repedés nem árulta el a pénz hamis lelkét, az animát.

Kell-e mondani, hogy a központi verdék e készítményeinek nagyobb fele hova került? Nem a császári udvarba, vagy a kegyencek erszényébe, hanem a provinciákat nyomorították meg vele a viri monetales-ek, kiket méltán vádolhatunk meg azzal, hogy Pannoniának túlon túl sokat juttattak minden időkben az ú. n. fourré-ezüstökből. Nem számoltak azzal, hogy denárosaik nem bírják ki időtlen-időig a brigetioi föld vegyi természetét, hanem a kegyetlen talaj megrághva azokat, napfényre hozza a provinciák pénzügyi igazgatásának hamisságát és a funkcionáriusok káros tevékenységét. Kockára tették így Pannoniának vagyoni konszolidáltságát is. Igaz, beláthatatlan haszonért, de ennek arányában válhatták ki azokat a zavaros közállapotokat, melyeknek államrontó hatását még erőszakkal sem lehetett ellensúlyozni. Annyi bizonyos, hogy életrevaló nép lehetett felső Pannonia népe, mert a császári példát sehol egyebütt nem tapasztalható mértékben követték és talán ellenszerűl, védekezőképpen maguk is nagy tömegekben készítették a hamispénzt. Ezeknek egy eredeti fajtája különösen Septimius Severus, ennek fiai, valamint Severus Alexander uralkodása alatt, tehát a III. század első évtizedeiben árasztotta el a piacot. Jellegzetességük, hogy a platirozás igen silány ezüsttel történt, továbbá, hogy átmeneti típust képviselnek a törvényes pénz és a teljesen barbareszk pénzek között. E fajok bőven szolgálnak olyan speciéseket, melyeket Cohen egyáltalában nem ismer, de ha egyesek előfordulnak könyvében, akkor megjegyzi sajátos, barbareszk külsejüket. Tehát Cohen a nemzetközi piacokon és az általa ismert közgyűjteményekben csak szórványos példányaira akadt, amiből arra következtethetünk, hogy ezek specialisan Pannoniában fordulnak elő és innét magyarázható, hogy ez a periodus oly sok „Cohen non habet” darabot szolgáltat még a kisebb gyűjteményeinknek is. Jellegzetes, a törvényes pénzekről elütő vésetük, hanyagabb veretük az első pillanatra szembetűnő, a legendában szokatlan rövidítések, hibák és gyakori hibrid lapjaik szolgáltatják a változatokat. Bár, mint említettem, még nem egészen barbár készítmények és a laikus pénzhamisítók csinálmányainál kivitel dolgában színvonalasabb kategóriába oszthatók. Megjelenésük, mint említettem, Sept. Severustól állapítható meg, ki pannoniai proconsulból lett császárrá.

Az a gyanúm, hogy másodrangú éremvésők műve és hogy itt helyben ideiglenesen működő koloniális verde gyártmányai. Platirozott ezüstpénzeket még III. Gordianusig találtam, de a rendszeresség már hiányzik, aminek oka az ezüstpénz lassú haldoklása, mely a birodalom elszegényedésének árnyékszerű velejárója.

A bélelt pénzek, különösen ha a nemes réteg egészen, vagy részben levált róluk, ha ritka fajt képviselnek is, a gyűjtők ellenszenvével találkozunk, akárcsak a leleplezett szélhámos, viszont a hamisítatlan anyagból készült, bár kezdetleges fölfogással és technikával előállított ú. n. barbar-utánzatok (barbareszk-pénzek) szívesen látott és ritkább vendégeink. Ezek úgy hatnak ránk, mint valami exotikus előkelőség, a becsületes naivitás ruhájában. A bélelt pénzek problémája, numizmatikai szempontból a technológiai kérdéseknél alighanem kimerül, a barbareszk gazdagabb alkalmat nyújt többirányú érdeklődésünkre. Főleg a készítő nép ismeretlensége, származása, eltűnése és a stílus különössége. A gyűjteményben igen jó, érdekes példányok vannak. Így Domitianus, Julia Domna, M. Aurelius denárai és Gall enus billonja.

És igazunk van, mert van-e bájosabb, naivitásában eredetibb és becsületesebb utánzat, mint pld. az eraviskoknak tulajdonított köztársasági utánzatok? Igen becses anyag a szármataknak tulajdonított és amulet gyanánt használt rézpénz utánzatok, melyek közül két egyformát alig találunk és mindegyiknek úgyszólván egyénisége van. Ezek nem hamis pénzek, mert a hagyományos formákat hagyományos kivitelben huzamosabb időn át karakterrel, család szándéka nélkül állították elő. Egy eltűnt, talán soha meg nem ismerhető nép stílusos utóhírnökei. Éppen ez a történelmi vonás és nem groteszk külsejük lendítette magasra megbecsülésüket a gyűjtők körében.

E fajhoz számíthatók azok, melyek torzított ábrázolással, köriratot mímelő zavaros jegyekkel, vonalakkal utánozzák a Constantinusok kis- és középbronzeit. Ezek forgalmi pénznek készültek és úgy látszik jó anyagból. Bár nem ritkák, hisz a szóban forgó gyűjtemény tucatszámra tartalmazza, még sem lehet teljesen egyező vereteket találni. Valamennyi más bélyegző-vasra vall, amiből azt következtethetjük, hogy igen kiterjedt ipar foglalkozott előállításukkal és nagyon sok volt belőlük forgalomban. Keletkezésük és használatuk okát a végkövetkeztetésben fogjuk látni.

Van egypár korai denárok mintái után öntött bronzpéldány. Durvák, vastagok, ezüstözés nélkül. Hogy mi céljuk volt ezekkel, el nem gondolhatom. Csalásra teljesen alkalmatlanok. Vannak olyanok, melyeknek meg a készítési módja nem állapítható meg biztosan. A patina bizonyos mértékben a kicsi tárgyakat kivetkőzteti eredeti habitusukból és az öntés, vagy verés kérdése el nem dönthető. Főleg azért, mert az utánzatok között oly finom ötvények vannak, ellentétben a nagybronzok hanyag másolataival, hogy csak igen gyakorlott szem veszi észre az öntésre jellemző jeleket. Ha a platirozott denár elvesztette az ezüstburkolatot, szabályos patinaképződés állt be és az ilyeneknél nem lehet már konstatálni, hogy ezüstözöttek voltak-e. Több ilyen denárutánzat van a gyűjteményben, melyeket tökéletes patina borít. E megvedlett pénzek mellett látunk oly vereteket és finoman öntött példányokat, melyek valószínűleg nagy százaléban öntartalmú ötvözzel igyekeztek megközelíteni az ezüst színét. Úgy nézem, hogy ez könnyen olvadó és jól önthető argenter-féle ötvözet, melyet nagybronz-utánzatok készítésére is fölhasználtak.

A fourré-denárokon kívül találkozunk az öntött denármásolatok nagy számával is, melyek különféle ötvözetből valók. Ezeket két csoportra oszthatom. Egy részük oly tökéletes öntés, hogy az öntési minták még a római denárok sajátos és csak veréssel elérhető peremét is híven visszaadják. Lehetséges, hogy valaha vékony futtatás leplezte tartalmukat és így a megtévesztésre kétségtelenül alkalmasak voltak. Ellenben elég sok olyan többé-kevésbé durva öntött példánnyal is találkozunk, melyekről föltehető, hogy korukban az első pillantásra tisztában voltak hamis voltukkal. Vastagok, nyoma sincs rajtuk annak a törekvésnek, mintha rejtegetni valójuk volna. Akad közöttük háromszor oly vastag, mint az a denár, mellyel az öntőformát megágyazták.

Ha ezt a jelenséget szemléljük, meg a rengeteg nagybronzot, melyek a leghanyagabb külsővel a tömeg biztonságával és fesztelenségével foglalnak helyet a forgalomban, nem lehet dugva, lappangva üzött csalásokra gondolnunk, hanem látnunk kell, hogy ezek bizonyos korban túrt eszközei voltak az árucserének, már azon belső becük folytán is, melyet idejükben képviseltek.

Vannak nyomok, melyek arra engednek következtetni, hogy a Felföldön már a legrégibb korban folyt a bányaművelés. A lakóhely-nyújtotta kincseket a quadok sem hagyhatták kiaknázatlanul. E föltevésből kiindulva találom meg az öntött bronzhamisítványok nagy tömegére a magyarázatot. Ez a vegyesötvözetű bronzféle a Kárpátok könnyen ki-termelhető érce volt, melyet forgalmi okokból, bizonyos valutaszerű bázison, adagolva hoztak a piacra. Nem nyersterményt hoztak a quadok, hanem félgyártmányt, mely közép-helyet foglalt el a cseretárgy és a valódi pénz között. Ennél primitívebb megoldást látunk az újabb időkben Amerika aranymezőin, hol az u. n. nögget, a mosott aranyrög fizetési eszköz gyanánt szolgál és szemmértékre is elfogadják.

Fontos volna, ha archeologusaink feleletet tudnának adni arra a kérdésre, hogy volt-e Pannoniában fémipar kifejlődve és hogy a brigetioi rengeteg bronzemlék provinciális színvonalon álló csoportja nem helyben készült-e? Vegyelemzéssel ki lehetne mutatni, hogy a nagybronzutánczátok és a hazai eredetű bronziparcikkek anyaga nem ugyanazon származási helyre, a quadok földjére vezetnek-e?

A III. század végi, majd a Flavius-ok bronzainak nagyszámú utánczai aligha vannak összefüggésben a tárgyalt hamisítványokkal. Minden jel arra mutat, hogy ezeket autonóm jogokkal bíró, vagy teljesen szabad nép saját használatára verté és a Milch-féle gyűjteményben is mint jövevények szerepelnek. E tárgyról dr. Gohl Ödön kimerítő és alapos tanulmányt közölt a N. K. 1904. évfolyamában.

Ismételve azokat a gyakorlati okokat, melyek a III. század elejéről származó római pénzutánczátok forgóképessége mellett bizonyítanak, a következő összefoglalást nyújthatom: A bronznak viszonylag nagy beceje volt. Az öntött kisbronzok sokszor, de a nagybronzok sohasem törekedtek megtévesztésre, mert sem alakjuk, sem súlyuk nem mutatja ezt. Öntőminták készítésére forgalmi pénzeket használtak, de gond nélkül; hanyag összeházasítással, gyakran silány, sőt törött minták segítségével. Az öntési varratokat nem tüntetik el. Legtöbbször a huzamos használat következtében erősen megkopottak. Leplezetlen tömeges megjelenésük az átmeneti típust képviselő barbareszk fourré-denárok idejében, melyek felső-pannoniai gyártmányoknak látszanak, arra engednek következtetni, hogy a III. század első tizedeiben rendszeresen használt fizetési eszköz gyanánt szerepeltek.

A jellemzőbb hamis brigetioi denárok leírása.

1. *Septimius Severus*. Av. SEPT. S. AVG. PABT. MAX. Koszorús fej j. — Rv. CERERI FRVGIF. Ülő Ceres b. (Coh. 69., 70.)
2. U. a. Av. IMP. CAE. L. SEP. SEV. PERT. AVG. COS. II. Koszorús fej, j. — Rv. FORTUNA AVG. Nőalak (Hilaritas?) szemben, fején modius, jobbában földigérő pálma, b. bőségszaru. Balra tekint.
3. U. a. Av. SEVERVS PIVS A. Koszorús fej, j. — Rv. IVNO. Coh.: *Crispina* 21.
4. U. a. Rv. LIBERALITAS AVG. VI. Coh. 278.
5. U. a. Av. /L/ SEPT. SEV. PERT.//// Koszorús fej, j. — Rv. PART. MAX. PON. TR. P. V. COS. Troféák, földön egymásnak háttal ülő fogoly. Coh. —.
6. U. a. Av. Coh. 484. — Rv. P. M. TR. P. II. COS. II. P. P. Pallas Coh. 381.
7. U. a. Av. SEVERVS PIVS AVG. Koszorús fej, j. — Rv. P. M. TR. P. V. COS. II. P. P. Genius. Coh. 436.
8. *Julia Domna*. Av. IVLIA PIA FELIX AVG. Mellkép, j. — Rv. VENVS VICTRIX. Ülő Venus b. Coh. —.
9. *Caracalla*. Av. ANTONINVS PIVS AVG. GERM. Koszorús fej, j. — Rv. MONETA AVG. Ülő Moneta b., mérleggel, bőségszaruval. Coh. —.
10. U. a. Av. ANTONINVS PIVS AVG. BRIT. Coh. —. Rv. Concordia áll két hadijelvény közt. Coh. 315.
11. U. a. Av. ANTONINVS PIVS AVG. GERM. Babérmagkoszorús fej, j. — Rv. PONTIF. TR. P. XIII. COS. III. Concordia. Coh. 483.
12. U. a. Av. ANTONINVS AVGVSTVS Coh. 541. — Rv. PROVIDENTIAE DEORVM. Coh. 229.
13. *Geta*. Av. GETA CAES. PONT. COS. Fej, koszorú nélkül, ruhával, j. — Rv. FORTVNA AVG. Istennő áll b. kalászsokkal és bőségszaruval. Coh. —.
14. *Severus Alexander*. Av. IMP. C. M. AVR. SEV. ALEX. AVG. Koszorús fej j., ruhával. — Rv. IVNO CONSERVATRI (Sic!) *Mamaea* Coh. 38. sz
15. U. a. Av. IMP. SEV. ALEXAND. AVG. Babérmagkoszorús mellkép, j. — Rv. PAX AVG. Balra lebegő Pax. Coh. 188.
16. U. a. Av. IMP. ALEXANDER PIVS AVG. Coh. 161. — Rv. PAX AVGVSTI (Sic!) Álló Pax b., babérággal és lándzsával. Coh. —.
17. *Julia Mamaea*. Av. IVLIA MAMAEA AVG. Coh. 81. — Rv. P. M. TR. P. VI. COS. II. P. P. *Alexander Sev.* Coh. 315.

Anyagukra nézve az 1. és 17. rossz ezüst, a 7. bronz, a többi silány vésetű fourré denár. Cohenban csak a 4. ismeretes, a többi összeházasított. Sőt a 3., 14. és a 17. hátlapja más arcképhez tartozik, más pénzverető pénzéről való.

Szentgáli Károly.

Lotharingiai Ferenc császár magyarországi pénzverése.¹

A magyar pénzverdéből a XVIII. század közepén oly pénzsorozatok kerültek ki, melyek méltán hívják ki figyelmünket: I-ső Ferenc német-római császár képével, nevével, címével és címerével ellátott darabok, melyeknek magyar vonatkozását csak a K—B, N—B vagy C—A verdejegyek mutatják. Minthogy ezekkel a magyar numizmatikai irodalom ezideig tüzetesebben nem foglalkozott, nem lesz érdektelen keletkezésük történetét röviden vázolni.

*

1711 május 1-én a kismajtényi síkon Károlyi Sándor letette a fegyvert. A kimerült, kifosztott, kiábrándult és reményevesztett nemzet fásult, enged a kormány nyomásának és az udvaripárti főnemesség befolyásának és 1722 június 30-án törvénybe iktatja a *pragmatica sanctio*t s vele a Habsburgok női ágának trónöröklési jogát. És erre az örökösödési jogra éppen nagy a szükség. Károly király és császárnak — az utolsó Habsburgnak — egyetlen fia csecsemőkorában elhalt,¹⁾ trónjának örököse első sorban ötéves leánya, Mária Terézia főhercegnő. Az ősi törzsbe új, erőteljes gallyat ojtani volt főgondja Károlynak s hogy a gondos atya várakozásában nem csalódott, midőn választása az ifjú és daliás lotharingiai Ferenc hercegre esett, arról a házasságból származott 16 gyermek tesz beszédes tanuságot.

Azonban Károlyt nem csupán eugenetikai szempontok vezették Mária Terézia férjének megválasztásában, hanem számot kellett vetnie a külpolitikai helyzettel is. A nagyhatalmak az európai egyensúly felborulásától féltek egy túlhatalmas német császár esetében. Ez okból ment füstbe a Ferdinánd spanyol infánszal kötendő házasság terve. A nyugati hatalmak nem akarták V. Károly birodalmát feltámasztani. Egy szegény kis herceg majdani császárrá választatása nem fenyegette veszedelemmel Európa békéjét.

Károly a vejéül kiszemelt lotharingiai Ferencet, — aki különben I. Lipót egy mostoha nővérének unokája — már kora ifjúságában, 15 éves korában²⁾ udvarába veszi, szeme előtt nevelteti és később bepillantást enged neki a kormányzás szövevényes gépezetébe: 1732-ben Magyarország kormányzójává nevezi ki.

Ferenc 1736 február 12-én nőül veszi Mária Teréziát, aki atyjának 1740 október 20-án bekövetkezett halála után nyomban átveszi az uralmat. 1741. évi IV. törvénycikk Ferenc magyarországi corregensségét cikkelyezi be, azonban a főhatalom s egyéb felségjogok gyakorlása kizárólag a koronás királyi felségnél marad.

A felségjogok közé számították a pénzverést is és 1746 előtt — a kormányzó társ jogcímén — nem is vernek Magyarországon pénzt Ferenc képével. Mihelyt azonban 1745 október 4-én Frankfurtban német-római császárrá koronázták, felmerült a kívánság, de sőt a császári méltóság egyenesen megkövetelte, hogy képével és római császári címével pénzt verjenek. Igen, de hol? és főképen miből? A német-római birodalomnak császára ugyan, de nem ura egy talpalatnyi földjének, területén verdéje nincs. Ősi birtokáról Lotharingiáról már régebben kénytelen volt Franciaország javára lemondani, helyette 1737-ben Toscanát kapta s így a hely kérdése nem volt megoldhatlan. Ismerjük is Pisában vert tallérjait. Nehezebb volt arra megfelelni, hogy miből veressen egy szegény harmadrangú herceg császári pénzt? Erre a kérdésre a szerető hitves adta meg a választ.

Már 1746 március 11-én kelt rendeletével utasítja Mária Terézia a magyar és ausztriai verdéket, hogy az összes pénz felét férje képével és császári címével verjék. Csupán annyi kivételt tesz, hogy Körmöcbányán az összes aranypénzeket saját képével, ellenben Bécsben az összes aranyakat férje képével vereti. Az ezen rendelet értelmében Ferenc császár nevére vert pénzek természetesen Magyarországon is teljes forgalmiképességgel birtak.

Lehet, hogy e rendelet kibocsátásában a hitvesi szeretet mellett része volt a német császárok azon soha el nem lankadó törekvésének is — melyet Ferenc most nejjén át érvényesített — hogy Magyarország feletti fenhatóságuknak Magyarországon vert császári pénzekkel is kifejezést adjanak. II. Mátyás, amíg csak magyar király, a magyar verdékben tallérjainak reversére Szt. István koronájával fedett címerpajzsot vetet. Mihely beleült a császári székbe a címerpajzs helyébe a birodalmi kétfejű sas kerül és az országcímert a sas farka alá helyezi.

Ezen rendelet értelmében folyt a pénzverés Magyarországon 1746-tól 1765-ig.

1765 augusztus 18-án az innsbrucki színházban halálos szélütés érte Ferencz császárt. Örökébe a császári székbe fia, II. József lépett.

¹⁾ Szerző felolvasta a Magyar Numizmatikai Társulatnak 1925. április 30-án tartott felolvasó ülésén.

²⁾ Lipót főherceg, szül. 1716 IV. 13. † 1716 XI. 14.

³⁾ Született Nancyban 1708 XII. 8-án.

Bizonyára II. József centralisztikus törekvéseinek eredménye volt az 1766 június 9-én kelt rendelet, mely szakított az ősi gyakorlattal, eltörli az eddig használt verdejegyeket és a verdéket tekintet nélkül állami hovatartozásukra a fej alatt az ABC folyó betűivel rendeli jelölni. Eszerint A Bécsset jelenti, B Kőrmöczbányát, C Prágát, D Nagybányát, E Gyulafehérvárt stb. Azonban a verdék nem ragaszkodtak szorosan a rendelethez, Nagybánya pl. továbbra is N-B-t, Szomolnok S-et használ.

Alig száradt meg a tinta a fenti rendeleten, már 1766 július 1-én egy újabb, nevezetesebb jelent meg, mely amig egyrészt Mária Terézia a törvényes uralkodó jogait, másrészt a bánatos özvegy kegyeletét elhunyt férje emléke iránt és végül a német császár aspiratióit kielégíteni volt hivatva. A rendelet utasítja a verdéket, hogy az összes ott vert pénznek $\frac{1}{3}$ -át Mária Terézia nevére, $\frac{1}{3}$ -át 1765-ös évszámmal Ferenc császár képére, $\frac{1}{3}$ -át pedig II. József császár nevére verjék. Minthogy a Ferenc császár nevére verendő pénzek mind az 1765 évszámot (Ferenc halála évét) fogják viselni, a tulajdonképeni veretési év feltüntetéseire betűt verjenek a fej alá és pedig az 1766-ik év jelzésére A betűt, 1767-re B-t s így tovább. Az ezen rendelet értelmében vert pénzek a fej alatt eszerint két betűvel vannak jelölve; az első betű a verdét, a második az évfolyamot jelenti. Pl. egy 1765. évszámú, a fej alatt B. L. betűket viselő 20-as kőrmöczi 1776. évi veret.

Ez a posthumus-sorozat az 1780-ik évvel, a királynő halálával, a P. betűvel ér véget. Ferenc császár halála után Kőrmöczön nevére többé tallért vagy részeit nem vertek; csak a teljes 20-as sorozatot, három 10-es¹, egy XVII. krajcárost és garasokat ismerünk ez időből.

Megemlítésre méltó, hogy Mária Terézia életében József császár nevére sem vertek Kőrmöczön sem aranyat, sem tallért vagy részeit, hanem csak 20-asokat és annál kisebb pénzeket. Ellenben Nagybánya és Gyulafehérvár már aranyat is, az utóbbi sok többes aranyat is vert József képére.

Lottharingiai Ferenc magyarországi pénzverése élesen rávilágít a dinasztia és a nemzet erőviszonyaira. A pénzverés ügyében nem a nemzet akarata és az ország érdekei, hanem az uralkodóház családi érdekei és kegyeletes érzelmei jutnak érvényre.

Egy 1766 augusztus 25-én kelt rendelet újabb bürokratikus reformot hoz a pénzverés terén: a pénzverő tisztek — a münzmeister és wardein — nevének kezdőbetűit kell alkalmazni a pénzekben. Ehhezképest Loth. Ferenc kőrmöczi veretein a fej alatt a Kőrmöczbányát jelentő B betű mellett az évfolyamot jelző betűt, a reversen pedig a sas alatti állvány két oldalán a következő betűket találjuk:

1766—1774-ig E. v. M. — D. = Ignaz Kramer Edler von Münzburg —
Pascal Josef von Damiani

1774—1780-ig S. K. — P. D. = Sigmund Klemmer von Klemmersburg —
Pascal Josef von Damiani

Nagybánya és Gyulafehérvár nem alkalmazták a pénzverő tisztek kezdőbetűit.

A posthumus 20-asok sorozata Kőrmöczön teljes, sőt az F-betűs (1771) évjárat két változatban — cser- és babérkoszorús fejjel — és az I-betűs (1774-iki) évjárat szintén két változatban (E. v. M. — D. és S. K. — P. D. jelzéssel — ismeretes. Eddigi ismereteink szerint Nagybánya 5 évig, Gyulafehérvár csak 1 évig vert posthumus pénzeket.

Ismerünk ugyan 1765-ös évszámmal C. — A. jelzésű aranyakat, melyek a fej alatt K, L, M, N, O és P betűt viselnek s így kétségtelenül posthumus veretek, melyek hovatartozandósága azonban nincs teljesen tisztázva.

A C. — A. betűk — ha ez esetben is verdejegyül tekinthetők — határozottan Gyulafehérvárra utalnak, azonban súlyos érveket lehet e beosztás ellen felsorakoztatni:

a C. — A. betűk után pont következik, ami egy szónak (Carlbürg) első két betűje után nem igen lehető;

A—I-ig (1766—1774-ig) eddig nem ismerünk C—A verdejegyű aranyat; a sas két feje pontozott (arany) alapú díszkőrön fekszik, ami 1765-ig nem fordult elő.

Mária Terézia és József Gyulafehérváron 1775 óta vert aranyain az E verdejegyen kívül ott találjuk a H—G¹ vagy H—S² tiszti jegyet is, míg a kérdéses aranyakon ilyeneket hiába keresünk;

már maga az E verdejegy a kérdéses évek aranyain, ha nem is döntő, de súlyos argumentum azok gyulafehérvári származása ellen;

Nentwich szerint 1765 után Ferenc császár összes aranyait W—I verdejeggyel Bécsben verték és 1774-ig C.—K. (Cromberg—Klemmer), 1775-től pedig C.—A. tiszti jeggyel látták el.

¹ H—G = Anton Josef Hammerschmid — Alexander de Gagia.

² H—S = A. J. Hammerschmid — Gottfried Schickmayer von Steindlbach.

Nentwich ezen állítása némi helyreigazításra szorul. Verték 1765 után is aranyat Nagybányán loth. Ferenc képe: egy A-betűs nagybányai arany saját gyűjteményemben is megvan és egy B-betűs a Horsky-gyűjtemény katalógusában 2381 sz. alatt van leírva (Most dr. Schulek Alfréd birtokában.) Ellenben tény, hogy Bécsben 1773-ban C.—K. betűvel jegyezték (1774-ből nincs adatom) és mikor 1774-ben Klemmert Körmöcbányára helyezték át, helyébe Aicherau került a bécsi verdébe s így 1775 óta a C.—A. (Cromberg—Aicherau.) jelzés Bécsben nyugodtan elfogadható.

Minthogy ezekkel szemben Gyulafehérvár mellett csak a C—A verdejegyet (pontok nélkül!) és Nentwich állításának részben téves voltát, valamint egy W—I verdejegyű F betűs, de pénzverőtiszti jelzés nélküli aranyat¹ tudunk felhozni: a kérdéses aranyakat kénytelenek vagyunk Bécsnek odaitélni.

Lotharingiai Ferenc pénzeinek typusa általánosan ismeretes s azért részletes és untató leírásukat nyugodtan mellőzöm és csak néhány főbb vonásra szorítkozom.

Mig az 1746. és 1747-iki gyulafehérvári aranyakon a revers körirata alul balról kezdődik és az évszám a sas farkának két oldalán (17—46) van, addig a későbbi gyulafehérvári és nagybányai aranyakon a revers körirata fent jobbról kezdődik és az évszám a körirat végén áll.

Az aranypénzek revers körirata TU DOMINE—SPES MEA, az összes ezüst pénzeké IN TE DOMINE—SPERAVI.

A körmöci tallérok és féltallérok élén levéldisszel megszaggatva PRO. S. S. DEO. S. S. ET. S. S. IMPERIO. S. S. jelmondat olvasható.

A tallérok két bélyegváltozatban kerültek ki a verdéből. Teljesen azonos bélyegkép mellett az egyik változaton a K—B betűk a sas farka és lába közti sarokban közelebb egymáshoz, a másik változaton lent a sas farkának két oldalán, távolabb egymástól vannak elhelyezve.

A ritka 30 krajcáros élére állított négyszögben mutatja a császár képét, hátlapján ugyanolyan négyszögben a kétféjű sást.

Általában a pénzek typusa az egész időszakban oly állandó, ahogy ezt csak a verőtövek mechanikus másolásával lehet elérni. Kivételt képez egy dr. Zimmermann Lajos birtokában levő 1754-ik évi körmöci tallér, melynek hátlapján a sas rajza, főleg farka elűt loth. Ferenc minden más ismert tallérjától.

Verdejegyű a körmöci ezüstpénzek 1765-ig K—B, 1766-tól B betűt viselnek; a rézpénzek vagy K betűvel vagy verdejegy nélkül, félkrajcárosok még évszám nélkül is készültek. Nagybánya következetesen N—B jelzéssel él, Gyulafehérvár német Carlbürg nevének két első betűjét, C—A-t² használja, rézpénzein C is előfordul.

Nem terjeszkedem ki loth. Ferenc pénzeinek esztétikai méltatására, csupán annyit jegyzek meg, hogy a nagyobb pénzek az éremverés akkori virágzásának megfelelően igen szépek. Nem sikerült adatot találnom arra, hogy a körmöci tallérok bélyegeit ki véste? — gyulafehérvárit sohase láttam. Müller zu Aichholz több esetet említ, hogy a magyar verdék számára abban az időben a bécsi Hauptmünzamtban készültek a minták és poncélok. 1732—1756-ig Donner Máttyás dolgozott a bécsi verdében, — szeretném loth. Ferenc mellképének mintázását neki, Donnernek tulajdonítani.

A mellékelt táblázaton vannak felsorolva loth. Ferenc Magyarországon vert pénzei, melyeket felkutatnom sikerült. Némi megjegyzéseket kell a jegyzékhez fűznöm. Nentwich Hagennek „Konventionskabinet Nürnberg 1771“ című munkájára hivatkozva sorol fel 26 darabot. Itt valami tévedés forog fenn. Hagen idézett munkájában a darabok legnagyobb része nincs felemlítve. Közülük az 1754-es és 1762-es körmöci és nagybányai 20-ast, a körmöci 10-es közül 7 darabot és az egész nagybányai 10-es sorozatot aggályosnak tartom és a jegyzékben kérdőjellel jelöltem. Nem valószínű, hogy pl. a nagybányai 10-esek közül senki a világon egyet se ismerjen és Nentwich forrása az egész sorozatot bírta, vagy legalább látta volna.

Azt hiszem, valami 1754-ben kiadott rendelet alapján vette fel Nentwich forrása a kérdéses darabokat azon hiszemben, hogy azokat úgy Körmöcön, mint Nagybányán tényleg ki is verték.

Mária Terézia életében Körmöc sem loth. Ferenc, sem II. József nevével aranyat nem vert s azért tévedésnek vagy nyomdahibának tartom Miller 1756-iki körmöci 1/4 aranyát. Valószínűleg nagybányai veret lesz, mert nem igen tehető fel, hogy Körmöc éppen ezt az egy 1/4 aranyat verte volna.

¹ Trinks utódának 1914 január 26-án hozzám intézett levele szerint Eifler hadnagy birtokában van Bécsben.

² Amennyiben a C—A Gyulafehérvárra értelmezésével szemben aggályok merülnének fel, úgy azok a W—I = Wien, G—R = Graz, P—R = Prag, H—A = Hall analógiákkal könnyen eloszlatatók.

Verdejegy nélk. réz $1\frac{1}{2}$ kr.-os

országokon vert pénzei számok szerint csoportosítva

1762	1763	1764	1765	Evszám nélküli	Posthumus veretek 1765-ös évszámmal															
					A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O	P	
/	/	/	N	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
.	NM	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
?	/	/	/	.	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/			
?	SR	/	/	.	/	/	.	/	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
/	/	/	/	.	/	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
/	/	/	/	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
B	Hg	/	/	.	.	.	B	B	.	/	Mo	B	.	.	.	.	.			
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
.	.	.	.	B ³	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
/	T	.	NM	.	/	Sdr	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
Mo	.	/	NM	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
.	.	Ho	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
?	?	?	.	.	Scho	/	/	/	NM	.	.	.	.	.	.	.	.			
?	?	?	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
/	/	/	/	.	/	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
.	.	/	N	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
/	/	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
.	.	.	.	Vt	.	.	/	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
/ ²	/ ²	N ²	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
.	.	/	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
.	.	.	.	/ ⁴	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			
.	.	.	.	/	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.			

A = Miller zu Aichholz; B = Belházy-gyűjtemény; B. l. = Békési lelet; Cs = bécsi császári múzeum;
Hg = Hagen; HF = Hess, Frankfurt; Ho = Holschek, Bécs; Me = Merzbacher; Mo = Montenuovo;
N = Nentwich; NM = Nemzeti Múzeum; S. dr = Schulek dr gyűjteménye; Scho = Scholz; SR = Schul-
tess-Rechberg; / = saját gyűjteményem; Vt = Voetter-gyűjtemény. Trinks utóda szíves közlése szerint
¹ Verdejegy K; ² Verdejegy C; ³ Verdejegy K; ⁴ Verdejegy C-A

Nem vettem fel a jegyzékbe a lényegtelen bélyegvariánsokat Scholtz a konvenció 20-asokról írt kitűnő monografiájában megolvasta a babérkoszorú leveleit és bogyóit, számbaveszi a koszorú szalagsokrának sokféle váltakozásait s ez alapon egy-egy évi huszasokban sok változatot különböztet meg. Pénztörténeti szempontból ennek semmi jelentősége sincs.

Bármily érdekes volna is a gyűjtő szempontjából az egyes darabok ritkasági fokára kiterjeszkedni: a nyomdaköltség nem engedi. Csak annyit jegyzek meg, hogy a Scholtznál unikumnak jelzett 1765 C—A, A-betűs 20 as és az 1765-ös A-betűs nagybányai XVII-es megvan úgy a Nemzeti Múzeumban, mint saját gyűjteményemben. Ellenben egyetlen példánynak látszik a Nemzeti Múzeum 1747-ki C—A jegyű XV krajcáros. Nagy ritkaságok a gyulafehérvári tallérok, gyulafehérvári féltallért eddig egyáltalán nem ismerünk. Hogy volt — vagy legalább bélyege ki volt vésve — azt egy dr. Schulek Alfréd birtokában lévő 5 arany súlyban kivetett darab igazolja. A kérdéses érem az Andorfer-féle gyűjteményből került vagy áron Schulek dr. birtokába és egy C—A jegyű 1750-es évszámot viselő féltallér bélyegével van verve. Hogy féltallér és nem többes arany bélyege, azt az In Te Domine Speravi körirat mutatja, mert az aranypénzek körirata kivétel nélkül Tu Domine Spes Mea. Ritkák a 30 krajcáros darabok és ritka az 1765 B. F. jegyű garas és egyetlen példánynak látszik a Belházy-gyűjtemény 1748-ki körmöci ezüst polturája is.

A pénzverés alapjául szolgáló pénzlábokról a következőket tudjuk:

Úgy a nagybányai, mint az erdélyi aranyakat 23 karat 9 grén finomságban változatlan súlyban verték az egész időszakban.

Az 1746 és 1747-iki és valószínűleg az 1748-iki tallérok is az 1742-iki instrukció értelmében ($9\frac{3}{4}$ tallér a 14 latos bécsi márkából), a kisebb értékek az 1693-ik évi instrukció szerint megfelelően rosszabb ezüsből készültek.

A hétéves háború okozta gazdasági depresszió, az üres kincstár és Nagy Frigyes beözönlő rossz pénze a kormányt a pénzláb csökkentésére szorította, ami az 1748 július 30-án kelt pénzverői utasítás kiadásával meg is történt. A species-pénzek 20 forintról 22 forint 52 krajcárra, a XV-ösök és 3 krajcáros garasok 23 forint 14 krajcárra, a legapróbbak 38 forintra veressenek.

Azonban ez a rendszabály se bizonyult elegendőnek sem a beözönlő idegen értéktelen pénznek gátat vetni, sem a kincstár kongó ürességén segíteni. A kormány kénytelen volt 1750 november 7-én a pénzláb újabb könnyítését elrendelni, illetőleg a bécsi finom márká értékét species-darabokban 24 forintra emelni. Egyúttal elrendelte, hogy XV és VI krajcáros darabok helyett, melyeknek értéke a rossz krajcároknak már régen 17 és 7 krajcárra emelkedett, valódi értéküknek megfelelően XVII és VII krajcáros darabokat verjenek.

Ez nagyjából az a pénzláb, melynek alapján 1753-ban Bajorországgal az úgynevezett konvenciót kötötte a kormány és mely konvenció 30 pénzláb (pengő pénz) elnevezés alatt 1857-ig az osztrák értékű pénzláb behozataláig hazánkban törvényes pénzláb volt. Ez a pénzláb honosította meg nálunk az ezüst huszasok 100 esztendeig virágzott nemzetségét.

Jellemző, hogy az 1750-iki instrukció szigorúan utasítja a pénzverő tiszteket, hogy a pénzláb csökkentését titokban tartsák. Az ezen pénzláb szerint verendő pénzekre a körirat végén lévő évszám után titkos jelül egy burgundi András-keresztet verjenek. Ezt a burgundi keresztet 1751-től 1804-ig, a tallértől a garasig bezárólag alkalmazták is az ezüst-pénzekben.

1760—1764-ig a krajcárt és részeit rézből verik.

Minthogy az osztrák pénzláb mellett még magyar denárokat és Isten tudja miért magyar pénznek tartott, de magyar denároknak ki se fejezhető értékű polturákat is vertek, a különféle pénzdarabok értéke nem volt mindig összeegyeztethető. Ez a közforgalomban különféle számoló-forint keletkezésére vezetett.

Volt egy ideális, de ki nem vert 100 denáros magyar forint.

Volt egy eredetileg 60 xros rhénesi forint.

Volt az 1753-iki konvenció óta egy 3 huszasos, vagyis 60 pengő krajcárt érő pengő-forint.

3 darab XVII-es = 51 xr egy vonásforint.

33 „ polturás = $49\frac{1}{2}$ xr egy parasztf forint.

7 „ VII. xros = 49 xr egy kurtaforint.

Tisztelettel kell adóznunk őseink számoló tudományának, hogy e sokféle forint között el tudtak igazodni.

*

¹ Az instrukció 1748 július 30-án kelt, mikor a tallérok java része valószínűleg már ki volt vésve.

Végül még egy eldöntendő kérdés: helyük van-e lotharingiai Ferenc Magyarországon vert pénzeinek a magyar pénzek sorában? Úgy tudom, hogy nálunk eddig elméletben senki se foglalkozott a kérdéssel, — a gyakorlat pedig elágazó.

A Nemzeti Múzeum a magyar érmek közzé sorozza. Hess a Montenuovo-gyűjtemény katalógusában a körmői és nagybányai vereteket a magyar uralkodók pénzei közt sorolja fel, a gyulafehérváriakat mellőzi. Szintúgy Resch se vesz tudomást I. Ferenc császár Erdélyben vert pénzeiről. Egger a Horsky-gyűjtemény katalógusában Österreich alatt szerepelteti; a legtöbb kereskedő a német császárok pénzei köré helyezi. Sajátságos, de valamennyinek igaza van.

Hasonló esetre, hogy nem magyar uralkodó nevével Magyarországon pénzt vertek, van példa pénzverésünk történetében. Herberstein Felicián a nagybányai bányák és pénzverő bérlője 1585 és 1586-ban aranyakat és tallérokat vert Báthory István, akkor lengyel király számára és 1589-ben Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem számára. A pénzek a N—B jelzést viselik.

Newald ez esetben a területiális beosztás mellett nyilatkozik és magyar pénzeknek veszi. Lengyel szerzők és gyűjtők természetesen lengyel pénzeknek veszik Báthory István nagybányai vereteit.

Az eset azonban nem azonos. Mig Herberstein mint bérlő, üzleti vállalkozásként verette a Báthoryak tallérjait, akik Schönherr szerint földesurai is voltak Nagybányának, addig lotharingiai Ferenc pénzei kormányrendeletre állami verdekben készültek.

Ha közjogi szemüvegen nézzük a kérdést, úgy a válasz csak tagadó lehet. A német császár pénzei, ha nem egyúttal magyar király is, nem magyar pénzek. Nem teszi őket magyarrá a rájuk vert K—B vagy N—B betű sem, amint az újabban Körmöcön vert bolgár levákat és szerb dinárokat se tekinti senki magyar pénzeknek, habár rajtuk is van a K—B jelzés.

Azonban a gyűjtő, aki mindig kész tágítani a keretet, más szemmel nézi a dolgot. Ha közjogi aggályai nem is engedik lotharingiai Ferenc pénzeit uralkodóink pénzsorozatai közé helyezni: mint a magyar pénzverés termékeit, egy melléksorozatban helyezheti el. Ide helyezhetők a Báthoryak említett pénzei, a későbbi időkben egyes osztrák tartományok számára Körmöcön, Szomolnokon vert rézpénzek,¹ valamint a már említett balkáni államok számára Körmöcön vert pénzek. Sőt ide kellene helyeznünk mindazon pénzeket is, melyeket uralkodóink azután is idegen jelleggel nálunk, de nem nekünk verettek, pl. koronás tallérok, arany sovranók stb.

Ezzel végére értem annak, amit e szűk keretben lotharingiai Ferenc magyarországi pénzveréséről mondani tudtam.

Jeszenszky Géza.

A Kr. utáni 3-ik század pénzromlása és a diocletianusi pénzreform.*)

Marcus Aurelius halálával a római császárság történetének egyik legszomorúbb korszaka következik. A skandináv félszigetről kiindulva, az egész európai szárazföldön át a Fekete-tengerig hömpölygő barbár néparadat a birodalom határait folytonos nyugtalan-ságban tartja. A légiók állandó készenlétben örökös hadakozással töltik napjaikat. A hadsereg vezéreinek bő alkalmuk nyílik hősi babérokra s a diadaltól megittasulva, mihamar a legnagyobb méltóságot, a császári címet áhítozzák. A szenátus csak elvétve él a trón betöltésének jogával, de a katonaság ez esetben sem respektálja a kinevezett császár személyét s a maga választottját kényszeríti Rómára.

Marcus Aurelius fiának, a kegyetlen és hiú Commodusnak meggyilkolásával veszi kezdetét a katonaság szerepe a császári trón betöltésével s ezután a birodalmat állandó izgalomban tartó katonai forradalmak közepette katonacsászárok kerülnek a trónra, kik a legrikkább esetben halnak természetes halált — a Commodus halálától Diocletianus trónra-leptéig eltelt 91 év alatt uralkodó 35 császár közül csak 3 — katonáik rövid, sokszor alig pár hónapi uralkodás után, vezéreik unszolására legyilkolják őket, vagy kétségbeesett helyzetükben önkézükkel vetnek véget életüknek, esetleg a barbárok elleni hadakozásban a csatatéren esnek el. Megtörténik, hogy egy időben több császár is uralkodik, mert minden hadsereg maga emel császárt a trónra, akik közül állandó polgárháború közepette a legserencsésebb marad felül, hogy később ő is átadja a helyét új vetélytársának.

¹ *Mária Terézia*: 1 Pfennig 1764 C—A, cseh-morva Greshli 1767 S, Galicia és Lodomeria 1 Schilling 1774 S, Lombardia Un soldo 1777 S. *József*: Görz 1 soldo 1788 K, 1/2 soldo 1788 K. *Ferenc*: Görz 2 soldo 1799 K és S. *Ferenc József*: Lombardia 1 és 1/2 soldo 1862 B.

*) Szerző bemutatással felolvasta a Magyar Numizmatikai Társulatnak 1922 ápr. 27-én tartott felolvasó ülésén.

Eme katonai anarchia korában a politikai hanyatlást egész természetesen a gazdasági hanyatlás is nyomon követi. Ama legjobb esetben is csak pár év, de akárhányszor csak pár hét alatt, ameddig a császár a trón birtokában van, vajmi kevés ideje jut a birodalom belügyeivel foglalkozni, minden idejét uralma biztosítására kell fordítania, ellensúlyozni a külső ellenség betöréseit, másrészt megalkudni ellenfeleivel, vagy láb alól tétetni őket. Az akkori nehézkes közlekedési viszonyok között, s a birodalom határainak nagy kiterjedése mellett a katonai felvonulás hónapokat vesz igénybe, sok esetben a császár egész uralkodási ideje ezzel telik el, néha a periferiákon táborozó csapatait egész uralkodása alatt el sem hagyja.

A folytonos háborúskodás tömérdek pénzt igényel s az újonnan trónralépő császárok a kincstárt üresen találják, ki vannak tehát szolgáltatva a pénz verésével megbízott funkcionáriusoknak, akik ennek folytán mind nagyobb hatalomra tesznek szert, a hathatós ellenőrzés hiánya folytán mind önzőbbé, telhetetlenebbé válnak s így könnyen érthető, hogy a közel 100 évig tartó katonai anarchia korszaka alatt a pénz teljesen elértéktelenedik.

A római pénz devalvációja azonban korántsem ezen korszakban kezdődik. Az érme értékének lassú, de fokozatos romlása már a császárság gyermekkorában kezdetét veszi s a 3-ik században csak betetőzést nyer e folyamat. Ez a devalváció azonban csak az ezüstpénzre vonatkozik, az aranypénz az ezüst értékének eme fokozatos romlása alatt csak annyiban változik, hogy az egyes érmék kisebb súlyban veretnek, mert az arany finomságára mindvégig nagy gondot fordítanak s ez a 96%-ot mindig eléri. Az aranypénz eredeti súlya a font 327.43 g. $\frac{1}{40}$ -ed része, tehát 8.185 g. Marcus Antonius és Augustus idejében már 8 alá süllyed, a font $\frac{1}{43}$ -ed részét teszi s 7.80 és 7.95 g. között váltakozik. Nero alatt a font $\frac{1}{45}$ -e 7.28 g. lesz az aureus normálsúlya. Domitianus alatt ugyan 7.50-ra emelkedik és Trajanus, Hadrianus, Antoninus Pius nagyjában megtartják e súlyt, de Marcus Aurelius óta a neroi súlyt, a 7.28 g.-ot túl nem haladja. Az ő halálát követő katonai anarchia korában az aureus súlycsökkenése nagyobb mérvet ölt, Caracalla alatt a font $\frac{1}{50}$ -ed része lesz 6.55 g, Alexander Severus alatt már 6 körül ingadozik. Ugyanezen időben azonban már nagyszámban vernek kétszeres és háromszoros darabokat, továbbá $\frac{2}{3}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$ súlyú érméket s az így előállott legváltozatosabb súlyok következményeképpen az aranypénz mint pénzegység megszűnik s valamint az aranyrudak tisztán súlyuk szerint lesznek értékelve.

Az arannyal ellentétben, az ezüstpénzeknél a romlás főleg az ezüst finomságának rovására történik, emellett azonban súlycsökkenést is szenvednek az érmék. A legrégebbi denár a font $\frac{1}{72}$ -e, 4.55 g. súlyú, az utolsó köztársasági denárok súlya $\frac{1}{84}$, 3.90 g. Finomságuk mindezideig 990—980, tehát színezüstnek számíthatnak. Neroig az ezüst nem változik, csak Antonius legiodenárjai képeznek kivételt, amennyiben $\frac{1}{5}$ rész rézzel lesznek ötvözve. Nero uralkodásának közepe táján $\frac{1}{96}$ font súlyban 3.41 g.-mal kezdi veretni a denárt s egyúttal kezdetét veszi az ezüst finomságának romlása is, mely ezután rohamosan halad a teljes elértéktelenedés felé. Nero az ezüstöt $\frac{1}{20}$, majd később $\frac{1}{10}$ arányban keveri rézzel, vagyis finomsága 950-re, majd 900-ra száll alá. Vitellius rövid uralma alatt eléri a 800-at. Domitianus, ki az aranypénzt is súlyosabbá tette, átmenetileg újból megjavítja 900-ra, de Trajanus, Hadrianus, Antoninus Pius alatt a 800-at újból meg nem haladja. Marcus Aurelius alatt 750, Commodus idejében 700 az ezüst finomsága és végül Alexander Severus alatt billonná változik, vagyis súlyának fele, vagy még több, 50—60%-a réztartalomra esik. Ez időben tehát a denár értéke az augustusi denárhoz viszonyítva, eltekintve a súlydifferenciától, felére száll alá.

Caracalla megpróbálja az ezüstpénz krízisét feltartóztatni. Az eddiginél nagyobb érméket veret $\frac{1}{64}$ -ed súlyban, az átlag 5.12 g. súlyú antoninianusokat, de a finomságot nem javítja fel. Kezdetben a régibb, kisebbalakú denárok az antoninianusokkal egyidejűleg voltak forgalomban, Caracalla, Elegabal inkább a denárt, Alexander Severus, Maximinus csak a denárt veretik, de már Gordianus III. alatt túlsúlyra jut az antoninianus, míg Gordianus után, Philippustól kezdve a denár csak nagy elvértve fordul elő.

Az ezüst krízisét azonban Caracalla nem tudja feltartóztatni, Gallienus alatt az eddigi fokozatos, de lassú romlás hirtelen lendületet nyer. Találunk ugyan érméket az ő idejéből 500-as ezüsből, de találunk 5%-os ezüstöt tartalmazó darabokat is, a két végtet között minden átmenet megellelhető. Emellett az egyes darabok súlya is a legváltozatosabb 4.5—2.5 g. között ingadozik. Megromlik továbbá a veret minősége is, lassan teljesen lapossá válik s az adagolásnál és verésnél szükséges gondosság hiánya folytán az elő- és hátlap többkevesebb része, sokszor $\frac{1}{4}$ -e is lemarad.

Gallienus után, ha lehet, még folytatódik az ezüst romlása. Claudius s a vele egyidőben uralkodó Tetricus pénzei úgy minőségben, mint kivitelben a lehető legsilányabbak,

ezüstöt legfeljebb 8%-ot tartalmaznak, de néha csak 0.5%-ot és csak kénsavban való főzés által nyernek ezüstös színezetet. Találunk bennük azonban ezüst helyett az eddigi rézen kívül idegen fémeket, ónt, cinket és ólmot.

A pénz eme, immár tökéletes elértéktelenedése elsősorban és főleg a császári kormányzat terhére irandó, de a pénzverés állami funkcionáriusainak és a pénzverő műhelyek személyzetének visszaélései is feltétlen nagy szerepet játszottak, hiszen másképen a finomságban mutatkozó nagy különbséget, továbbá az idegen fémekkel való szennyezettség nagy ingadozásait (16% és 6% között) aligha lehetne megérteni. Claudius és később Aurelianus alatt a pénzügyek főintézőjét, a Rationalis Summae Reit, Felicissimumst jelölik meg az egykori írók főbűnösnek. Hogy milyen hihetetlen mérvet öltött a sikkasztás és milyen sokan húztak hasznát a pénz leromlásából, kitűnik abból az egy adatból, mely szerint, amikor Aurelianus megpróbálta e visszaéléseket megakadályozni és megtorolni, ez lázadásra vezetett és nyílt utcai harcokban a Coelius hegyén 7000-nél több monetarius vesztette életét.

Aurelianus idejében a pénz elértéktelenedése folytán a pénzforgalomban szinte leküzdhetetlen nehézségek merültek fel. Az aranypénz igen ritka lett, különböző súlyuk miatt (10 és 1 g között) mint láttuk, tisztára súlyuk szerint értékelve, az antoninianusok különböző súlyban és finomságban, de minden körülmények között igen silány értékben verettek, az igazi rézpénzek, tehát nem a rézzé vedlett, de voltaképpen pseudoezüst pénzek, hanem az assok, dupondiusok, sestertiusok utódai — hasonlóképpen igen ritkák. Ha tekintetbe vesszük továbbá, hogy a leletek tanúságai szerint egyidejűleg a régibb és mint láttuk, hasonlóképpen igen változó finomságú denárok és antoninianusok is forgalomban voltak, szinte lehetetlen elképzelnünk, hogy a pénzforgalom miképpen bonyolódott le.

Aurelianus, ez a kiváló katona, miután uralkodása első éveiben legyőzte a birodalom ellenségeit és felvette pénzein is a restitutor orbis büszke címét, 274-ben, egy évvel halála előtt hozzáfogott a birodalom belügyeinek rendezéséhez s rendet próbált teremteni a zavaros pénzügyek terén is. Elsősorban megtiltotta a pénz ötvözését ólommal, cinkkel és ónnal, megtiltotta az aranyozást és ezüstözést, hogy gátat vessen a nemesfémek elpocsékolásának, megszabta és csökkentette az államnak a pénzverésből eredő hasznát, szigorú büntetéseket rótt a sikkasztókra és hamisítókra. Hogy ezen rendszabályok a pénzügyi funkcionáriusoknak és monetariusoknak nem tetszettek, teljesen érthető és érthető a nagy ellenállás is, melyet, mint láttuk, Aurelianus reformjával szemben kifejtettek.

Nem akarok Aurelianus reformjával bővebben foglalkozni. Csak röviden említem, hogy ez adminisztrációs rendelkezéseken kívül pénzei újból tisztább, csinosabb kivitelben lettek verve, finomságuk valamelyest megjavult és megszabja az érmék súlyát is ± 4 g-ban, de veret kettős antoninianusokat is 5 gm és semis-eket 2-3 g súlyban, továbbá határozott systema szerint jár el a pénzverőműhelyek megjelölésében és végül megjelenik az érték megjelölése is XX, illetve XXI, vagy XX—I, továbbá KA vagy AK jelzés alakjában. Hogy ezen jelzés mit jelent, hosszú ideig volt vita tárgya, különösen az a kérdés, vajjon a XX, illetve XXI külön értékmegjelölést jelent-e. Ma már tisztázódott ez a vita, az értékmegjelölés minden esetben húszat jelent s a XXI voltaképpen XX:I-hez, vagyis XX képez egy egységet. Bizonyítja ezt, hogy a XXI gyakran látható a mezők oldalán elosztva, bizonyítja a KA jelzés, mely görögül ugyancsak XXI-et jelent: K=20 és A=1, e jelzés ugyanis gyakran fordítva található, AK, melynek jelentése tehát csak az lehet: 1 egység 20-ból áll. Végül Aurelianusnál megjelenik a pénzverőműhelyek vagy officinák rendszeres megjelölése is P, S, T, Q, V, VI vagy A, B, C, D, E vagy I, II, III, IV stb. alakjában, ami ugyan rendszertelenül már Gallienusnál, Claudiusnál, sőt Trebonianus Gallus ismeretlen eredetű, valószínűleg viminaciumi veretein is már megjelent.

Aurelianus pénzügyi reformjait siker nem koronázta, minthogy nem is koronázhatta, mert a pénzügyi reformok legfontosabb kellékére súlyt nem helyezett s ez az érme értékének emelése. Ami kevés ezen a téren történt, a finomság javítása s az idegen ötvözés betiltása, már utódja, Tacitus alatt veszendőbe megy, csak a pénzek külső formája, a gondosabb verés, egyenletes súly az, ami Aurelius reformjából fennmaradt s amit az utána következő Florianus, Probus, Carus és fiai, Carinus és Numerianus is megtartanak.

Diocletianus, ez a kiváló tehetségű katona és közigazgatási zseni, 284 nov. 17-én lép trónra, miután Aper, a pretorianusok vezére, hogy a feleségén esett sérelmet megtorolja, Carust és fiát, Numerianust meggyilkolja s a másik fiú, a nyugaton tartozkodó Carinus ellen a keleti légiók őt kiáltják ki császárrá. Uralkodásának első éve úgy telik el, mint összes elődeié, elsősorban végez Carinussal, majd Pannoniából kiveri a betolakodott sarmatákat és germánokat. Csakhamar belátja, hogy a roppant birodalom kormányzására és védelmére egy ember kevés s belátja, hogy az utolsó 100 év szomorú eseményeit, a császárokon elkövetett szakadatlan gyilkosságokat, a katonaság szünetlen lázadásait az okozza, hogy a roppant kiterjedésű birodalomban az egymástól igen nagy távolságokban, a császár

felügyeletétől távol táborozó légiók igen elhatalmasodnak. A megelőző századokban is előfordult, hogy a császárok fiaikat vagy tisztvársaikat maguk mellé vették caesari jelzővel, de ezek nem voltak valódi kormányzók, nem volt intézkedési joguk, sem szigorúan megszabott működési területük és így nem is volt kellő tekintélyük. Diocletianus agyában megszületik az az eszme, hogy legyen egy császár 2 személyben, az egyik keletet, másik nyugatot tartsa kezében s mindegyik a maga területén souverain hatalommal, de közös eszme, közös törvények szerint kormányozzon. Ő tehát saját jószántából maga mellé emeli 285 máj. 1-én, alig félévi uralkodás után régi bajtársát, Maximianust s megosztja vele a birodalmat, magának tartva meg keletet, Nikomedia székhellyel a Márványtenger partján s társának átadja nyugatot, Mediolanum (Milano) székhellyel.

293-ig tartott e diarchikus kormányzat. Egyrésztől a Britanniában, Carausiussal szemben ért katonai kudarc, másrésztől az a körülmény, hogy Diocletianus a jelen nyugalmánál és rendjének biztosítása után a jövőre is gondolt, azt az eszmét érlelték meg benne, hogy a birodalmat újból felossza, ezúttal 4 részre. A két augustus mellé két caesart vett uralkodótársul, Constantius Chlorust és Gal. Val. Maximianust, akiknek az augustusok területéből ki volt hasítva a maguk külön területe, ahol meghatározott és külön intézkedési joggal bírtak. Hogy pedig az augustus és caesar közötti viszonyt melegebbé tegye, mindegyik augustus fiául fogadta caesarját és leányát hozzáadta feleségül, Diocletianus Galeria Valeriát Gal. Val. Maximianushoz, Maximianus Theodorát Constantiushoz, ő maga felvette továbbá a jupiteri jelzót s megalapítja a jovinus dinasztíát, Maximianus a herculeusi jelzót s feje lesz a herculanus dinasztíának. Kimondja továbbá Diocletianus, hogy bizonyos ideig tartó uralkodás után a két augustus nyugalomba vonul, a két caesar augustus lesz és ők ismét két caesart vesznek maguk mellé s ezáltal a trónörökösödés izgalmait teljesen kikapcsolódnak. Ez a politikai rendszer a tetrarchia s a most említett 4 uralkodóból, Diocletianus és Maximianus augustusokból, Constantius Chlorus és Gal. Val. Maximianus caesarokból álló tetrarchia az I. diocletianusi tetrarchia. Diocletianus maga az I. augustus, titulus primi ordinis, kinek tekintélyét a többi három uralkodó elismeri, a törvényeket együtt hozzák ugyan, de Diocletianus signálja.

Azon számos közigazgatási reform, mellyel Diocletianus hosszú, 20 éves uralkodása alatt a birodalomnak a régen nélkülözött rendet és nyugalmat biztosította, nem érdekel bennünket, de felette imponáló az a reform, mellyel az állam züllött pénzügyeit rendezte s melyet kellően csak akkor tudunk értékelni, ha a 35-öt megelőző császár pénzügyi garázdálkodását figyelemmel kísértük.

Uralkodása első idejében, míg egyedül bírta az uralmat, pénzei csatlakoznak közvetlen elődei, Carus és fiai pénzeihez. Ebben az időben Aurelianus óta Roma, Lugdunum, Ticinum, Siscia, Serdica, Antiochia, Kyzikos és Tripoli vertek pénzeket, (Alexandriában görög feliratú potinpénzek voltak forgalomban,) rézből, ezüstözött felszínnel, négyféle súlyban, antoninianus ± 4 , kettőstantoninianus ± 6 , semis ± 3 és quinar ± 2 gm súlyban, a fej sugárkoronával, a hátlap köriratán aug. mindig egy G-vel.

Ticinum 6 műhelyben ver P, S, T, Q, V, VIXXIT jelzéssel.

Lugdunum veretein A, B, C, D fordul elő, a mező jobb vagy baloldalán néha I, II, III, IV.

Rómában 8 műhelyt találunk, verdejegyük XXI A—XXI Z.

Siscia verdejegyé Romával egyező, csak a stílus más.

Antiochia 9 műhelye XXI-el jelez s a mezőben A—EA.

Tripoli két officinában XXI-el jelez, a mezőben TR.

Serdica és Kyzikos átmenetileg nem vernek.

Amikor 285-ben Maximianust maga mellé veszi, 293-ig az I tetrarchia megalakulásáig s azontúl is 296-ig a pénzek külső formája, nagysága még mindig a régi aurelianusi marad, de az aug a revers köriratában két G-vel jelenik meg, továbbá számos új köriratot találunk, főleg Lugdunum, Roma és Ticinum pénzein. Ebben az időszakban az eddig meglévő 8 pénzverde mellett új városokban is megkezdik a verést, így Treviriben, ahová Lugdunum III. és IV-ik officináját viszik át és Londiniumban, melyet Constantius Chlorus Allectus legyőzése után ismét visszakapcsol a birodalomhoz. London ugyan a tetrarchia számára csak a pénzreform után ver, ebben az időben Carausius és Allectus veretnek, de az aurelianusi pénz típusában, bár Allectus ennél silányabb pénzre tér át.

296-ban lép életbe Diocletianus reformja, az első igazi reform a római császárság korában. E reform négyféle pénztípust kreál.

1. Aureus Diocletianus uralkodásának első szakaszában is volt, ugyanolyan súlyban, mint közvetlen elődeinél, 4 g körül, néha 0 jellel a mezőben, amely görög szám 70-et jelent, tehát a font $\frac{1}{70}$ e, 4.63 g-t. A reform után a font $\frac{1}{50}$ e, 5.45 g az aureus súlya a hátlapon néha $\Xi=60$ jelzéssel. Veret azonban Diocletianus semist és trient is, fél- és harmadértékben, de $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$, 5, 6, sőt 10-szeres súlyban is. Ez utóbbiak medaillonszerűek

s így nem a pénzforgalom céljaira, hanem ajándékkul verettek. Míg a reform előtti aranyak többnyire lapos veretek, kis fejjel, paludamentummal, a reform után magas reliefeket, csupasz nyakat találunk, a mezőt majdnem teljesen kitöltő fejjel.

2. Az ezüstdenár, az argenteus minútulus, vagy argenteolus a neroi ezüstdenár restauratioja, jó ezüsthő a font $\frac{1}{96}$ -od része, átlagban 3.41 g, de szélső határokul 4 és 2.5 gm súlyú darabokat is látunk. Érdekes, hogy az első darabok hátlapi felirata XCVI. A diocletianusi ezüstdenár tehát Aurelianus rosszul sikerült autoninianusával szemben feltétlenül értékes. Egyesek szerint már a reform előtt is verette Diocletianus e pénztípust, mint a reform előcsatárját és valószínű, hogy csak rövid ideig lettek kibocsájtva.

3. Diocletianus legspeciálisabb pénztípusa az ezüstözött nagyobbik rézpénz, a follis, a mi nyelvünkön középbronz. Nevét egy zacskótól nyerte, mely 312.5 gm súlyban ily érmekeket tartalmazott. Ezen érmekekel bonyolódik le túlnyomó részben a pénzforgalom. Voltaképen az aurelianusai XXI jelzésű autoninianusok helyett lettek kibocsájtva, csak értéküknek jobban megfelelő nagyobb formában. Alexandriában, valamint Sisciában az első emissziókon a XXI jelzés fel is van tüntetve. E follisok feltűnően egyforma kivitelűek, pedig 15 verdelyen 80-on felüli műhelyben lettek verve. Súlyuk meglepő pontos, átlag 9 és 13 gm között ingadozik, de túlnyomó részben a 10 gm felett, vagy alatt csak $\frac{1}{10}$ g-mal differálnak, átmérőjük 27—30 mm között ingadozik. Egy zacskóban kb. 32 darab lehetett. E pénzek is ezüstözve lettek, értékük az autoninianusokéval egyezett, míg ezek 4% ezüstöt tartalmaztak, a nagyobb súlyú follisok megfelelően kevesebbet. A follisok egyébként átlag évenként új kibocsátásokat értek el s minden kibocsátás valamely jellel, sas, csillag, koszorú, félhold, vagy betűvel van megjelölve.

4. Igen érdekesek Diocletianus kisebb rézpénzei, mai nyelvünkön kisbronz. Babelon denarius communisnak nevezi őket. Ezek a régi, reform előtti autoninianusokhoz hasonlítanak, de ezüsttartalmuk nincs. Jellemző reájuk a sugárkoronás fej, mely az ezüstdenárokon és follisokon soha elő nem fordul. Súlyuk 3.75 és 4.60 gm közt ingadozik, átlag tehát 3 darab megy egy follisra. Úgy látszik a follisok veretése után felmerült a szükségessége annak, hogy kisebb rézpénzek is legyenek forgalomban, mert a legtöbb verdében rátérnek ez érmeke előállítására és igen nagy mennyiségben találhatók. Jellemző, hogy Roma kivételével minden verde csak egy hátlapot ver és pedig Antiochia, Alexandria, Heraclea és Kyzikos concordia militum, Roma, Aquileia és Karthago VOT XX koszorúban s végül Siscia, Ticinum és Roma concordiae augg felirattal.

Diocletianus trónraléptekor, mint láttuk, 8 pénzverde működött. Még a pénzreform előtt megnyílt Treviri, majd Londonium s ezután még 5 verdét rendez be Aquileia, Heraclea, Nicomedia, Karthago és Thessalonica városokban. Utóbbiba Serdica költözik át. Mommsen mutatta ki, hogy a pénzverdék szervezése szorosan összefügg a dioecesisek beosztásával, melyek jegyzéke Honorius Notitia dignitatum-ból fenmaradt. E szerint 15 dioecesis volt Oriens Antiochia pénzverdével, Aegyptus Alexandriával, Asia Kyzikkal, Pontia Nicomediával, Thracia Heracleával, Macedonia Thessalonicaival, Dacia Serdicával. Ez a 7 provincia képezte a pars Orientist. Továbbá Italia Aquileiával, Urbs Roma Romával, Pannonia vel Illyria Sisciával, Africa Karthagoval, Hispania Terracoval, Gallia Trevirivel és Lugdunummal s végül Britannia Londiniummal. Az utóbbi 7 a pars occidentalis. Egyedül a viennai dioecesisnek nincs verdéje, de ez szomszédos volt Galliával s ennek viszont 2 volt, Treviri és Lugdunum, úgylátszik az egyik Vienna számára is vert. Egyébként Constantinus később Vienna számára külön verdét kreált Arelataban. Minden pénzverde kezdetűjével, vagy első szótagjával jelzi kibocsátásai származáshelyét s ezáltal a verdehely meghatározása semmi nehézségbe nem ütközik. Egyedül a T betű eredete homályos. A Mommsen-féle magyarázatával többen szembeszálltak s a felsőolaszországi Ticinumnak tulajdonítják e jelzést. Alföldi tanulmányai ma már eldöntötték a kérdést Ticinum javára.

Minden pénzverde székhelyén több műhely, officina dolgozott, melyek az abc betűivel különböztetik meg a belőlük kikerült érmekeket. Kezdetben kevés, néhol csak egyetlen műhely működött, később szaporították számukat, legtöbbet 15-öt Antiochiában találunk. Maga a pénzverde moneta nevet viselt, élükön a procurator monetae állott s az összes pénzverdék főnöke, a római birodalom pénzügyminisztere, a Rationalis summae rei, később Constantinus alatt comes sacrarum largitionum. A pénzverők személyzete a monetáriusok, ezek közül a scalptores vészték az elő- és hátlap rajzát, a signatores a legendát, szelvényt s a mezőben levő emissziójeleket.

Érdekes megfigyelní, hogy a császárok rangkülönbsége az officinák sorrendjében némely verdében mennyire kifejezésre jut. Karthagoban Diocletianus számára az első officina ver A jelzéssel, Maximianusé a B, Constantiusé a Γ, Gal. Valeriusé a Δ, 305-ben az augustusok visszavonulása után Constantiusé a titulus primi ordinis s a Γ jelzést felcse-

réli az A-val. Gal. Valerius a Δ jelet a B-vel, az új caesarok közül a rangidősebb Severusé a Γ és Maximinusé a Δ . Egy év múlva Constantius meghal. Gal. Valerius az első augustus s újra cseréli az officinát a B-t az A-val, Severus augustus lesz és Γ helyett B-t kap, Maximinus a Δ Γ -val cseréli s új caesar lesz Constantinus, övé a Δ . Maxentius rövidesen elfoglalja Karthagot s magának vindikálva a caesari méltóságot, megszünteti Constantinus pénzei verését s magának tartja fenn a Δ jelzést.

Diocletianus és uralkodótársának pénzei művészi szempontból tekintve, nagy visszaesést mutatnak. Hadrianus, Trajanus, Domitianus kora a római érmék legművészebb korszaka régen elmúltott ugyan már, de az utolsó két század pénzein is karakterisztikusabbak a portrék, mint Diocletianus korában. Bármilyen silány veret pl. Gallienusé, Claudiusé, Victorinusé, Tetricusé, egy pillanat alatt felismerhetjük, kit ábrázol. Evvel szemben a diocletianusi kor portréi annyira kifejezéstelenek, minden különbözőségük mellett is annyira hasonlóak, hogy a numismatika egyik legérdekesebb problémája lett, vajjon melyik vehető a portrék közül az illető uralkodó autentikus képmásának és egyáltalán megtalálható-e pénzeken a császárok portréja vagy egy banális arc helyettesíti-e azokat. Sokszor valamennyi uralkodót egy képmás ábrázol egyes verdékben, másrésről a különböző verdék pénzein ugyanazon uralkodót a legkülönbözetlebb arccal találjuk feltüntetve.

Ebbe a zavaros helyzetbe először Babelon világított, ki Julianus apostata iconographiájáról írt tanulmányában rámutat arra, hogy az ő korában szokás volt valamely uralkodó halálakor, addig is, míg a verdék az új uralkodó portréját megkapták, az elhunyt uralkodó portréját az új császár köriratával ellátni. Ezen a nyomon elindulva, Maurice igen ötletesen kidolgozta azon rendszert, melyet a diocletianusi tetrarchiák pénzverdéiben a portrék vésésénél alkalmaztak s amely elmélet segítségével könnyen megállapítható, hogy a 15 verde pénzei közül az egyes császárok igazi képmása hol keresendő.

Diocletianus 284 nov. 17-én lép trónra és 285 máj. 1-ig az egész birodalomban egyedül uralkodik. Ezen félév alatt tehát a birodalom összes pénzverőműhelyei az összes ekkor kikerülő érmeiken az ő képmását tüntetik fel.

285 máj. 1-én társcaeszáruul maga mellé veszi Maximianus Herculiust s neki adja a birodalom nyugati felét. A Maximianus birtokába kerülő verdék megkapják az ő képmását és az érmékre Maximianus portréját verik, de viszont verik továbbra is Diocletianus képmását is a Diocletianus köriratával ellátott pénzeken, minthogy az előző félév óta, mikor Diocletianus uralkodott ezen tartományok felett is, már birtokukban volt az ő autentikus portréja is. Másképen áll azonban a helyzet a birodalom keleti felében, ahol Diocletianus továbbra is megtartotta az uralmat. Itt az új társcaesar portréja nem lett ismeretes és Diocletianus meglévő képét verik Maximianus pénzein is, csak a körirat változik. Ezen verdékben tehát ebben az időben mindkét császár verte érmeiken ugyanazon arcot látjuk.

Még zavarosabb lesz a helyzet 293 márc. 1-én, mikor is Diocletianus a tetrarchia 4 tagja közt újból felosztja a birodalmat. A rangban idősebb Constantius Chlorus megkapja Maximianus Herc. részéből Galliát, Hispaniát, majd 297-ben legyőzve a trónbitorló Allectust, Britanniát is, míg Gal. Valerius a mai Balkánt kapja Diocletianustól, tehát Pannoniát, Illyricumot, Thraciát, Macedoniát. Mindkét caesar saját tartományaikban vert pénzein megtaláljuk az ő autentikus képüket. A birodalom összes uralkodója azonban a többi számára is veret. Az új caesarok központi adminisztrációja jó ideig, vagy egyáltalában nem jut a másik portréjának birtokába és egyszerűen saját caesarjuk képmását adják ki a másik neve alatt. Így tehát Constantius Chlorus verdéiben, Treviriben, Lugdunumban, Londiniumban Constantius képét verik Galerius feliratával, míg Galerius műhelyeiben, Sisciában, Heracleában, Serdicában és Thessaloniciában Galerius arca köré írják Constantius nevét. Ami továbbá az augustusok műhelyeit illeti, Alexandriában, Antiochiában, Kysikosban és Nikomediában Diocletianus, Romában, Ticinumban, Aquileiában s Karthagóban Maximianus, tovább veretik eddigi pénzeiket s az új caesarok portréjául is saját képmásukat kölcsönzik.

Mint újabb zavaró tényező jelentkezik azonban azon körülmény, hogy az augustusok egy-egy caesarral szorosabb viszonyba kerülnek azáltal, hogy fiaikul fogadják őket és leányaikat hozzájuk adják feleségül. Diocletianus és Galerius portréi egyrészt, Maximianusé és Constantiusé másrészt, ennek következtében egymás műhelyeiben közösen ismertté válnak. Diocletianus műhelyeiben megtaláljuk ezentúl Diocletianus és Galerius autentikus képét, Maximianuséiban Maximianus és Constantius portréját. Minden műhelynek tehát két portré áll rendelkezésre s a másik két uralkodó számára e kettőt felváltva használják fel. Az idők folyamán az egyes verdékben az előbbeni tulajdonos képét mindjobban elhanyagolják, így Diocletianus az idegen uralkodóknak átadott tartományokban lassankint sablonos arcot kap, de sablonossá válnak az egyes verdékben a másik dynastia augustusa és caesarja is s csak saját dynastiájuk képeinek verésénél fejtenek ki némi gondosságot.

Teljesen hasonló a helyzet a portrék felhasználása körül 305-ben, mikor a két augustus lemond rangjáról, megalakul a 2-ik tetrarchia, Constantius és Galerius lesznek az új augustusok és új caesarokul maguk mellé veszik Severus II-t és Maximinus Dazat s a verdék ismét új tulajdonosokat kapnak.

Ezen az alapon tehát nagyjában megállapíthatjuk, hogy Diocletianus igazi képmását azon korszakból származó pénzein kell keresnünk, mikor még egyedül uralkodott, illetve később a keleti verdékben, Maximianusét a birodalom nyugati felében, főleg Londonban, illetve később Italiában s Africában, Constantiust Galliában és Londonban, Galerius Sisciában, Thessalonicában, Heracleában. Megjegyezni óhajtom, hogy a verdék körül egyesek kívánnak azon tekintetben, hogy a körülményekhez képest gondosabb és művészebb kivitelű portrékat vernek, mások összes veretei sablonos arcokat tüntetnek fel. Így Aquileia, Karthago, London pénzein igen jellegzetes portrékat találunk, míg pl. Alexandria igen nagyszámú emisziói közül nehezen akadunk egy-egy karakterisztikus arcra.

Ha ezen methodussal kikeressük a 15 verdében közel 80 műhelyben készült, egymáshoz igen hasonló érmeiken a császárok igazi képmását, azt látjuk, hogy ezek igen jellegzetes és egymástól merőben különböző portrék s az egykorú írók leírásának teljesen megfelelnek.

Diocletianus portréját jellemzik a ravasz, de finom arckifejezés, egyenes, rövid orr, kis szemek, keskeny száj. Szakáll, bajuszviselet olyan, mint a többi korabeli császáré, de kurtább, gondozottabb.

Maximianus arca egy félig barbár paraszt nyers, brutalis tekintetét tükrözi vissza, hosszú körszakállal, durva, torzonborz bajusszal és hajjal. Különösen jellegzetes a pisze orr, vége felé előkunkorodó dudorral, álla vaskos, előreálló, nyaka vastag.

Constantius arcát is orra árulja el elsősorban, ívelt hosszú sasorr, mely a többi császáráétól merőben különbözik. Tekintete egyébként nyugodt, hideg, homloka széles, szemöldöke vastag, a szájug mellett redők látszanak.

Galerius arcának végül a markáns vonalú állkapocs, vaskos áll, összeszorított ajkak, alacsony homlok, a szemgödörben mélyen bentülő szemek, az orrgyök felett összeérő szemöldökívek s a rövid, széles orr bestiális külsőt kölcsönöznek.

Diocletianus zseniális államszervezete nem volt hosszúéletű. Utódai alatt csakhamar kitört a villongás, melynek egyik főoka volt, hogy Galerius maga nevezte ki a caesarokat s nem bízta augustustársára a saját caesarja kijelölését, s amit Diocletianustól elfogadtak, azt nem fogadták el tőle. Így esett azután, hogy mikor 306 júl. 25-én Constantius meghal és új caesarul fiát, Constantinust nevezik ki, az öreg Maximianus fia, Maxentius ezt magára sérelmesnek tartja, lázadást szít, Severust elfogatja, majd félév múlva meg is öleti s felveszi az augustus címet. Komplikálja a helyzetet, hogy az öreg Diocletianus, élete művét megmentendő, Galeriuszal és Liciniuszal Carnuntumban konferenciát tart, melyen Maxentiust el nem ismerik és Severus megüresedett helyét Liciniuszal töltik be. Így folytatódnak a zavarok, kezdődnek a polgárháborúk, míg végül Constantinus 324-ben a maga kezében összpontosítja a hatalmat az egész birodalom felett.

Amint nem volt hosszúéletű Diocletianus politikai koncepciója, ugyanezen sors érte pénzügyi szisztemáját is. Az ezüstdenárokat, mint láttuk, rövid ideig verték, Constantius augustustól, Severustól csak 1-1 példány ismeretes. 306 végén vagy 307 elején, tehát 1½ évvel Diocletianus lemondása után, Gal. Valerius reducálja a follist az eddigi 10 gm-ról 7,5—8 g-ra és kisebb formátumra. 311-ben, Galerius halála után, Maximinus újabb redukción vizs keresztül s amikor az ő halála után, 314-ben Constantinus Liciniuszal egyedül marad, a follisok egészen eltűnnek s Constantinus egy új rézpénzt kreál, a nummus centenionalist, 3—3,5 g. súlyban. Constantinus 309-ben egy új aranypénzt is hoz forgalomba az aureus helyett, a solidust, az ezüstdénárt 314-ben a nagyobb alakú, de könnyebb siliquával helyettesíti 2,6 g. súlyban és kreál egy súlyosabb ezüstpénzt, a miliarensset 4,55 g. súlyban. És így 9 évvel Diocletianus lemondása, 1 évvel 313-ban bekövetkezett halála után, pénzreformja teljesen a múlté és mellette csak a mai napig fennmaradt érmék tanuskodnak.

Dr. Soltész Elek.

Katancsich Péter emlékezete.*

1925 május hó 23-án múlt száz éve, hogy Budán a Kapisztráni Szent Jánosról nevezett Szent Ferencrend kolostora kriptájába temették azon férfiút, aki tevékeny életét a hit magasztos eszméi és a mult idők tanulmányozásának szentelte ritka buzgalommal és kitartással. E férfiú *Katancsich Péter* volt, a nagyérdemű Szent Ferencrendi szerzetes, hazánk egyik legmunkásabb fia, a nagy numizmatikus, régész és philologus. XVIII. századbeli tudományos életünk egyik legjellegzetesebb képviselője szállt vele a sírba.

Nemes emlékének áldozva, vessünk egy rövid pillantást Buda városának XVIII. századbeli tudományos életére, valamint a hazai numizmatikának a XVIII. század fordulóján való állapotára.

A tabáni Szarvastéren, amelyet a közelmúltban fosztottak meg régi nevétől és amelyet egy a mult idők tisztos emlékeivel nem törődő nemzedék már amúgy is halálra

MATHIAS PETRUS KATANCSICH

O. M. S. P. F. O. P. C.

**AA. LL. PHILOS. DOCTOR
IN REG. SCIENT. VNIVERS. HVNG.
ARCHEOL. ET NUMISM. PROE. EMERIT.**

ÆTATIS SVÆ LXXV.

szánt, még áll az egyemeletes, időmegviselte sárga házacska és falán megfakult emléktábla hirdeti még, hogy ott hunyt el 1830 jan. 30 án *Virág Benedek*, a tudós paulinus, költő és történetíró, a nemzeti élet tüzes ébresztője. E derék hazafi szerény lakása 35 éven át gyülekezőhelye volt Buda tudományos életének, hova mint valóságos búcsújáróhelyre zárandokoltak a város tudós fiai. Virág puritán lényéhez annyira illő egyszerű sírkeresztje, ott áll még ma is a régi tabáni temetőben, amelynek kisajátítását ugyan rövid időre elhalasztották, de kérdés, akad-e majd valaki, aki „örök sírnak” javasolja kis kert közepén Virág Benedek sírját. A Buda vizivárosi régi temetőben még áll a márványkő, melyet „az igazszívű barátság és tisztelet emelt 1822-ben” *Verseghy Ferenc* sírja fölé. Alatta porladozik a

* Felolvasta a szerző a Magyar Numizmatikai Társulat 1925. évi május hó 28 án tartott felolvasó ülésén.

szabadságszerető pálosrendi szerzetes, akit a Martinovich-féle összeesküvésben való részvétele miatt nyolc éven át börtönből-börtönbe hurcolt Bécskeze, de lelkét megtörni nem tudta.

Fent, a budai várpalotában születtek meg először a fiatal *Kempelen Farkas* agyában azon csodálatos gépezetek, amelyek csodájára járt később az egész világ.

A budai franciskánusok könyvtára *Jakosics József* ferencrendi atya, a nagy bibliofil, történész és régész emlékét hirdeti, aki 1804 óta nyugszik a rendház sírboltjában.

Budán írta *senkiviezi Kovachich Márton György* örökbecsű történelmi műveit. Halálakor, 1821-ben, méltán írhatta életírója, hogy a 78 éves aggastyánban a haza nemcsak tudósainak nesztörát, hanem a legszorgalmasabb és legtermékenyebb munkását veszté el. Szomolnokon vert emlékérmén pedig így szólalt meg kortársainak elismerése: „In peregrinatione diplomatico literaria nusquam peregrinus“.

1760-ban Budán jelent meg *Miller János Ferdinándnak*, a város főjegyzőjének tollából Buda városának első története, majd ugyancsak tőle a budai egyházak históriája. Utóbbi nagybecsű művét, sajnos, ma is csak kéziratos alakban őrzik a Magyar Nemzeti Múzeumban. Miller fia később mint a *Magyar Nemzeti Múzeum* első igazgatója szolgálta a magyar kultúrát és brassói előnévvel a magyar nemességet is megkapta.

A XVII. századbéli budai származású *Széchenyi György* primásnak mecénási szelleme a XVIII. században *puchói Marczibányi Isvánban* talál utánczóra Budán. Nagylelkű adományaival nemcsak a szenvedő emberiségnek, hanem a magyar irodalomnak is gyakorta sietett segítségére. Nem hiába kísérté 1811-ben az egész város részvéte a vízi-városi Szt. Erzsébet templomának kriptájába tetemeit, hol a hatalmas márványszarkofág alatt ma is nyugszanak.

Sírboltok mélyére kell ma leszállnunk, ha a férfiak emlékével óhajtunk találkozni, mert Virág emléktábláján és a Marczibányi-téren kívül Budán mi sem emlékeztet rájuk.

A numizmatika, mint tudomány, hazánkban a XVIII. század fordulóján a tudományos éremtan megalapítójának, *Eckhel József Hilariusnak*, a nagytudományú Jézus-társaságbeli atyának hatása alatt áll és az ő bélyegét viseli magán. Szerzetestársa és barátja *Fischer Lipót*, aki Pozsonyban és Sopronban működött, 1765-ben megalapítja Nagyszombatban az egyetem éremtárát. Tizenkét év múlva, már oly nagy a tudományos érdeklődés hazánkban az antik világ éremanyaga iránt, hogy *Wály István*, Dunaalmás tudós református prédikátora, kibocsáthatja *Római imperátorok tüköre* c. történelmi, ikonográfiai és éremtani művét. Benne először állapította meg a hazai földből előkerülő római érmek ritkasági fokát. A numizmatika még *Mária Terézia* alatt kathedrát kapott a budai egyetemen, hol első interpretátora *Schönwiesner István* lett. Három numizmatikai munkája határköveket jelent a hazai éremtan fejlődésében.

II. József maga is lelkes barátja a numizmatikának, sokat tett e tudományág fejlesztéséért, s így nem csoda, hogy országszerte támadtak gyűjtők és kutatók.

1804-ben a hazai éremgyűjtés fejlettsége már külföldön is ismeretes. Ekkor fordul *Schlichtegroll Adolf*, a góthai éremtár igazgatója, a müncheni udvari könyvtár későbbi igazgatója, a magyar numizmatikusokhoz. Felkéri őket, hogy állítsák össze gyűjteményeik statisztikáját. Kérése azonban süket fülekre talált. Azóta 120 év telt el, de még ma sem rendelkezünk ilyen összeállítással. Nincs megírva *régészetünk és a magyar numizmatika története* sem, sőt e tudományágak pontos repertóriumának hiányát is fájdalmasan érzi mindenki, aki e téren búvárkodik. A XVIII. századvégi magyar gyűjtők közül néhányra mégis esik fény-sugár *Schlichtegroll* felszólításával kapcsolatban.

Magyarország legszebb éremgyűjteménye a XVIII. sz. fordulóján *Viczay Mihály gróf* tulajdona a győrmegyei Hédervárott. A gyűjtést még a tulajdonos atyja kezdte meg. A külföld *Eckhel* *Doctrina Numorum*-ja által értesült először felőle. A nagy német numizmatikus számtalan nevezetes érmét megemlíti ezen művében. A tudós magyar főúr Olaszországból hozatott érmészeti kincsei számára őrt *Caronni Félix* személyében. Jeles custosát kétízben: 1792-ben és 1793-ban érmészeti utazásra küldötte. Ezek a gyűjtemény nagyarányú gyarapodásához vezettek. 1792-ben *Széchenyi Ferenc* gróf vitte Nápolyba, az ország rendinek megbízásából, a nápolyi királynak a magyar királyi koronázáson megjelente alkalmából veretett emlékérmét. Megismerkedett Olaszország műkincseivel és gyűjteményeivel és előtérbe lépett lelkében hazája elmaradottságának tudata. Ez emlékérem és a vele kapcsolatos utazás tanulságai adták az első impulzust a Széchenyiek reformművéhez. Ekkor kezdte meg Magyarország emlékeinek gyűjtését. Még 1792-ben megveszi *Neumann Ferencnek*, a bécsi múzeum őrének 4500 darabból álló, nagy szakismerettel összegyűjtött éremgyűjteményét, s midőn 1802-ben gyűjteményeit felajánlja a nemzetnek, már 26.230 darabból áll híres éremgyűjteménye. Erdélyben a nagyszombati *Bruckenthal*-féle gyűjtemény császári érmei keltik fel a külföld érdeklődését, bár már megkezdik ott is a régi Dácia numizmatikai emlékeinek tervszerű gyűjtését.

Festetich Pál gróf (1725—1782), a magyar udvari kamara alelnöke, gyűjteményének rézmetszetű táblái már 1804-ben ritkaságszámba mennek. A szepesmegyei Nagyolmnicon *Schneider* nemcsak nagygyűjtő, hanem gyűjtési anyagát tudományosan fel is dolgozza. Iglon a kitűnő *Czirbesz* tevékenykedik, aki már II. József korában fáradhatatlan gondossággal és nagy költséggel összegyűjti az összes feltalálható magyar érmekeket és réztáblákra kimetszeti őket, *Festetich-csel* és *Cornides Dániellel* már 1789-ben egy *Magyar Cimériumon* dolgozva. Pozsonyban *Crudy Dániel* superintendens gyűjteménye már 1801-ben tűnik fel, és a *Beigler*-féle gyűjtemény is nagyarányú. *Semsey András* udvari tanácsos, a nagy magyar mecénás, a család birtokain előkerülő érmekekből alkot hatalmas gyűjteményt, Pesten pedig *Jeszeniczéi Jankovich Miklós* már belekezdett ritka műbeccsel bíró régiségek gyűjtésébe és különös gondot fordít az érem anyagára. Budán 1822-ben már két nagyobb gyűjteményt találunk. *Nemes Öry Dániel Fábian*, a királyi országos főépítészeti igazgatóság adjunktusa, nemcsak nagyértékű technikai könyvtárral rendelkezik, hanem maga köré gyűjti könyvespolcain az antik világ szellemóriáisait és lelkesen gyűjti a római érmekeket és egyéb régiségeket. Az udvari kamara fizetómestere *nemes Koy János*, medáliákat és emlékpénzeket gyűjt, s amit eredetiben nem tud megszerezni, annak lecsapatát szerzi meg gyűjteménye számára. E mellett európaihírű rovar- és lepkegyűjtő. 1795-ben a fiúmei guberniumtól Óbudára kerül a kamarai uradalom prefektusául *Nyéki Német Sándor*, ki a Schönwiesner mutatta úton folytatja a régi Aquincum emlékeinek kutatását és megkezdte az Óbudán előkerülő antik érmeke gyűjtését is. Dunaalmáson a már említett *Wály István* a környék és különösen Brigetio földjéről létesít nagy gyűjteményt. Erdélyben *csik-mindszenti Mártonffy József*, a jezsuita atyából lett erdélyi püspök Gyulafehérvárott a század fordulóján kezdi meg a Batthyány alapította éremgyűjtemény gyarapítását, Szlavóniában pedig már 1782-ben *Szabados András*, a fiatal Katancsich barátja Eszéken gyűjti össze Sirmium, Siscia, de kivált a régi Mursa numizmatikai emlékeit. E szórványos adatok is eléggé bizonyítják, hogy Magyarországon ekkor már mindenfelé kezdetét vette a numizmatikai adatgyűjtés nagy munkája.

XVIII. századvégi érmészeink azonban nem állottak meg az adatgyűjtésnél, hanem az Ekhel mutatta úton belekezdték az összegyűjtött anyag tudományos feldolgozásába is. Az elsőek egyike ezen a téren, *kinek ezirányú munkásságát is érdemtelenül elfeledték, Katancsich volt.*

Katancsich Péter Mátyás Szent Ferenc-rendi áldozár a verőczemegyei Valpón az 1750. év augusztus hó 12.-én született. Régi délvidéki katonacsaládnak volt a sarja, melynek tagjai a törökkel sok vítézi harcot vívtak. A XVI. században Valpóról Siklóra szorultak, s mikor a török fél Magyarországra ura lett, Árvamegyébe menekültek. Közel másfélszázados ott tartózkodásuk alatt sem aludt ki lelkükben a remény, hogy visszatérhetnek majd egyszer az ősi fészekbe: Valpó várába. 158 évi távollét után, fegyverrel a kezükben vonultak be 1704-ben a Stirps Katancsich tagjai ismét Valpóra s folytatták ott, ahol 1543-ban abbahagyták.

Itt Valpón végezte *Katancsich Mátyás* — a Péter nevet csak Szent Ferenc rendjébe léptekor vette fel — első iskoláit. Innen pécsi iskolába került. A grammatikai osztályokat Budán és Baján végezte el. Majd Szegedre, innen Bátsra került, hol huszonegyéves korában Szent Ferenc rendjébe lépett s négy év múlva, 1775 április 17.-én pappá szentelték. Ez év május 14.-én ismét szülővárosában találjuk, hol első miséjét mondja. 1779-ben tudásvágya Budára, az egyetemre készítette, hol bölcsészeti előadásokat hallgatott. Tanárai közül itt különösen *Szerdahelyi György*, a tudós jezsuita hatott rája. Ez akkor az esztétika professzora volt Budán és csakhamar figyelmes lett a fiatal, nagyszorgalmú és élesesű papra. Ajánlására 1789-ben az eszéki gimnáziumban a humaniorák tanára lett. Kétségkívül része volt ebben első művének sikere. Ez döntő hatással volt egész későbbi tudományos működésére. 1781-ben az eszéki hídfő mellett *Maximinus Thrax*, az első barbár származású római császár korából való mérföldmutató feliratos oszlopot hozott napvilágra a munkások csákánya. Katancsichot, ki ekkoriban hallgatta Schönwiesnernek, a magyar régészet úttörőjének előadásait, *megihlette a régi Mursa genius locija*. Már 1782-ben nagy erudícióval, éles elmével megírt munkában ismertetette az új leletet¹. Művét *Niczky Kristóf* grófnak ajánlotta. Niczky gróf akkor Magyarország tárnokmestere és Temes vármegye főispánja volt. A fiatal tudós dedikációjában, amely horvát származása dacára kiváló magyar érzésének beszédes tanujele, bizonyára nem ok nélkül nevezi Niczkyt „gratiosissimus Maecenas“-nak. E kitűnő munka régészeti jelentőségére kitérni itt terem nincsen, de rá kell mutatnom arra, *hogy teljesen elfelejtett numizmatikai jelentősége is van.* Katancsich helyes érzékkel már ekkor belátta, hogy a római archaeológia csak a római numizmatika tanulságainak figyelembe-

¹ Dissertatio de Columna millaria ad Eszekum reperta. Eszekini 1782 4°.

vételével mivelhető eredményesen. Műve függeléke gyanánt feldolgozta tehát az Eszék környékén talált római érmeket kronológikus sorrendben és még verdejegyeikre is kiterjedő pontos leírásukat nyújtotta. A feldolgozás anyagául elsősorban eszéki barátjának, Szabados Andrásnak gyűjteménye szolgált alapul. Magyarországon ez volt az első helyhez kötött numizmatikai leletrepertorium és még sokáig a mai katalógusokat pótolta gyűjtőinknél. Egyszersmind iránymutató volt minden hasonló gyűjtemény feldolgozása számára. Műve népszerűségét bizonyítja, hogy 1794-ben Zágrábban második kiadást ért. 1789-ben Katancsichot tudományos működése elismerésül a zágrábi főgimnáziumhoz nevezték ki rendes tanárnak. Midőn pedig 1795-ben, a Martinovich-per tragikus befejezéséről hírhedt évben, Schönwiesner Istvánt érdemei az egyetem könyvtárának igazgatói székébe emelték, kathedrájára és könyvtárörnek Katancsichot hívták meg a pesti egyetemre.

A királyi kegy által a régiség- és éremtan tanárává és könyvtári másodórrá lett Szent Ferenc-rendi áldozár új hivatalában kétszeres erővel dolgozott. Régészeti és philológiai munkásságával karöltve halad numizmatikai tevékenysége. Munkásságában nem ismer pihenést. Mindenképen azon van, hogy felemeléséért a becsesebbnél becsesebb munkákkal rója le hazája és a magyar kultúra iránti háláját. Még 1795-ben kiadja *Specimen philologiae et geographiae Pannoniorum* c. művét, melyet Schönwiesnernek, Jakossichnak, Szerdahelyinek és rendtársának, Parissevich József, volt tanáranak ajánl. Ezen első nagy művében kimerítően foglalkozik a horvátok eredetével, őseivel, irodalmukkal, nagybecsű epigraphikus adatokat közöl benne és először adja Sisciának (a mai Sziszeknek) történetét és ennek keretében az ottani pénzverdéet. 1797-ben már elkészül numizmatikai előadásainak kinyomatásra szánt feldolgozása. Ezen műve ma is kéziratban lappang ismeretlen helyen, ha ugyan el nem vészett azóta. Egy év múltával újabb régészeti művel lép a nagyközönség elé. Ekkor jelenik meg *De Istro eiusque adcolis commentatio* c. műve, melyet a fiatal József nádornak ajánl. A Dunának ezen hatalmas ismertetése művelődésföldrajzi szempontból, egy csapásra az ország legkiválóbb tudósainak sorába emelte Katancsichot. Nincs az a dunamenti nép, amely az évezredek folyamán itt megfordult, amelyet e munkában ne ismertetne régészeti emlékei, nyelvi maradványai alapján. Itt közli először régészeti műben a régi magyar nyelvemlékeket is. 1799-ben az antik numizmatikának vezérfonalát adja nyomtatásban hallgatói kezébe, németből latinra fordítva *Eckhelnek: Elementa numismaticae veteris* c. kézikönyvét, amelyet szerzője II. József megbízásából egyetemi tankönyvnek írt. Ezen kézikönyv értékét nagyban emeli hat kitűnő rézmetszeti táblája, Mansfeld művészi metszetei. E táblák mutatták be Magyarországon először kronológiai sorrendben a római pénzverésnek fő típusait.

Öt éve működött immár Katancsich a pesti egyetemen, amikor 1800-ban súlyos betegségbe esett. „In melancholiam incidit et variis phantasiis agitatur“ — mondja róla az egyetem hivatalos jegyzőkönyve. Búskomorságba esett és különböző rögeszme nyugtalanította. Az orvosok állapotát gyógyíthatatlannak állapították meg, tanszékét ideiglenesen Schönwiesner vette át, de már az év végével *Stipsics Alajos Manó* budai egyetemi főgimnáziumi tanárral töltötték be a megüresedett katedrát. Az orvosi vélemény alapján, amely szerencsére nem bizonyult helytállónak, 1800 júl. 1.-én Katancsich „500 forint pensioval nyugalomra tételezett oly kötelezettséggel, hogy minden kézírata, a már megírtak és megírandók, a pesti egyetemé lesznek.“ Mintha csak érezte volna az egyetem tanácsa, hogy Katancsichnak még van mondánivalója a tudomány számára. És valóban! A nyugalom és rendtársainak odaadó szeretete és ápolása csodát tettek. A gyógyíthatatlannak hitt tudós aránylag rövid idő alatt visszanyerte nemcsak egészségét, hanem régi munkakedvét és munkabírását is és még huszonöt éven át *otio operoso* élvezhette nyugdíjas éveit. Az óriási munkáknak, melyekre régen elszánta magát, most érkezett el az ideje. Felmentetvén minden hivatalbeli kötelezettségtől, ezután többé nem a világnak, hanem egyedül a tudomány tág országának élt s főképp az ó-kor földrajza kidolgozását tette munkálkodása tárgyává. Eltekintve főművétől, nem kevesebb mint tizenhét műve született meg ezen évek alatt. Ezek közül a történet-földrajzi tárgyuak kéziratban, magakészítette rajzokkal, térképekkel illusztrálva, ma is a budapesti Pázmány Péter tudományegyetem könyvtára kincsei között őriztetnek. Ezen munkák egy része kommentár Ptolomaeus, Plinius, Strabo, Herodotos, Homeros és Mózes műveihez s részben főéletműve, az *Orbis antiquus* előtanulmányainak tekinthetők. A visszavonultság ezen éveiben két új numizmatikai munkát is írt. *Prolusio in literaturam aevi maedei de denario banali* c. művében a középkori magyar pénzverés egyik legkritikusabb részletkérdését tette vizsgálódása tárgyává, míg a *Nummis sigillis aliisque epigraphiae monumentis* az érmészeti emlékeket a pecsétekkel és feliratokkal hasonlító össze. Sajnos, mindkét műve kéziratban maradt és ma ismeretlen helyen lappang.

Megírta ezenkívül Belgrád és szülővárosának, Valpó várának, városának és dinasztíájának történetét. Könyvet írt a horvát költészetéről, melyet ifjú korában maga is néhány

gyöngyszemmel gazdagított. Geográfiai és chorographiai táblákat szerkeszt, egyszerűen valóságos polyhistori munkásságot fejt ki. Csoda-e ezek után, hogy egy egész külön kis világot teremtette maga körül a régtőlunt időknek és nem vágyott ki abba a világba, amely épp akkor hadat üzeni látszott mindannak, amit a régiek nagynak, szépnek és jónak ismertek el?

Fel van jegyezve róla, hogy Pesten 1800-tól 1809 okt. 27.-éig és ettől kezdve Budán 1822-ig, tehát több mint két évtizeden át soha szobájából ki nem lépett. Ezen idő alatt szavát is alig hallhatták és a legtöbben örültek vélték. Ám ha tudós barátai és tisztelői felkeresték, meglevevénedtek az elzárt ajkak. „Örömmel és tüsszel beszélt kutatásairól, mindenkit elbűvölt szellemével és hallgatói csodálva látták e rendkívüli férfiú példátlan elszá-
nását és követhetetlen szorgalmát“ — olvasom egykorú nekrológjában, a *Hazai és külföldi tudósításokban*.

Ily áldozatok árán készült el élete főműve, az *Orbis antiquus ex tabula itineraria Theodosii imperatoris seu Peutingeri ad systema geographiae redactus et commentario illustratus*. Az 1822. évben ezen munka már annyira előrehaladt volt, hogy Katancsich néha rövid időre elhagyta dolgozószobáját. Mint 50 éves férfiú, élete delén vonult oda vissza és most mint 72 éves aggastyán lépett ki ismét a világ szemei elé. S míg a művei távol a világ zajától megszülettek: odakint a világban, amelynek eseményei nem érdekelték, egy új világ született szellemben, technikában, gondolkodásban. Ez az új világ már nem volt többé az ő világa. Főművével, az *Orbis antiquus* két kötetével 1824, illetve 1825-ben lépett a nyilvánosság elé. E latin nyelven írott kiváló mű mindenütt, ahol a régi világgal behatóan foglalkoztak, osztatlan elismerésre talált a tudósok részéről. Valóban hézagpótló művet alkotott az óvilág ezen földrajz-történeti ismertetésében a nagy tudós s munkája még ma is, amikor a *Pauly-Wisowa-féle Reallexikon des classischen Alterthums* révén, az ókorról való ismereteinknek ezen bámulatos tárházával rendelkezünk, sok tekintetben nélkülözhetetlen alkotás.

E munkában az ismeretek oly tömege van felhalmozva, hogy önkénytelenül is azt kérdezzük, miként tehetett ily universalis tudásra szert egy ember. Nagy műve sikerét Katancsich csak néhány héttel élte túl. Az 1825. év május hava 23.-án, a Buda-országi Szent-Ferenc-rendiek kolostorában végelgyengülésben aludt ki az a láng, amely még utolsó fellobbanásával is fénylő szövétnekként világított be a múltnak homályába. Néhány hónappal halála után látott napvilágot Budán életének másik főműve, az *Istri adcolarum geographia vetus e monumentis epigraphicis, marmoribus, numis, tabellis eruta et commentariis illustrata*. Ezen posthumus művét az Egyetemi nyomda szerzőjének arcképével látta el.¹⁾ Az arckép Katancsichot halála évében ábrázolja. Katancsich fenti művében a Dunavidék régészeti ismertetését adja az addig napvilágra került feliratos emlékek, márványtöredékek és érmek alapján. Jeles művének kettős becsé van: az első római feliratgyűjtemény, amely a Dunavidékre vonatkozó addig feltárt összes epigrafiai emlékeket közli és adataik alapján megrajzolja a dunamenti római provinciák életét; másodsorban benne ismerteti először tüzetesen a Pannoniára vonatkozó római éremanyagot: még pedig külön a Julianus Apostatáig vert általános pannoniai vonatkozású pénzeket és külön-külön a sisciai és sirmiumi pénzverdek vereteit. Régészetünk történetében határkövet alkotó műve elején bevezeti az olvasót a római régészetbe, megalkotja az első hazai epigrafiai kézikönyvet s így valóban hézagpótló munkát adott a hazai, akkor még klaszikus műveltségű olvasóközönség kezébe.

Nem tudom, vajjon Zágrábban, a Délszláv Akadémián megemlékeztek-e Katancsich centenáriuma alkalmával a horvát származású, nagy magyar tudósról, akinek életműve élő példaképe annak: miként válhat Magyarország idegen származású fiából a magyar tudományos élet egyik legjelentékenyebb tényezője.

Nem tudom, vajjon megkoszorúzták-e szülővárosában, a szlavóniai Valpón azon mellszobrot, amelyet e kis városka emelt kegyelete szép jeléül nagy fia emlékének, de azt bizony tudom, hogy elsősorban nekünk magyaroknak kötelességünk Katancsichról megemlékeznünk. Mert bár anyanyelve talán horvát volt és egyetlen ránk maradt költeménykötetében, az 1791-ben Zágrábban megjelent *Fructus autumnales*-ben is horvátul és latinul zengett lantja, magát minden alkalommal Pannonia *hű fiának* nevezte. Tudományos műveiben a magyar föld multja tisztos emlékeinek szeretete és csodálata vezette tollát, lantját pedig a magyar történelem eseményei ihlették meg nem egyszer. Salamon király tragikuma, *Mohács gyásznapja*, a *Szent-Korona* hazahozatala fölötti öröm költői alkotásokat váltottak ki lelkéből. Erre csak magyarul érző szív képes, amelyet áthatott az a tudat, hogy minden sor írásával a hazai magyar kultúrát szolgálja. Katancsich életműve Schönwiesner Istvánéval együtt XVIII. századbeli nagy papi történetíróink munkásságának régészeti és éremtani méltó kiegészítése. Ők a magyar régészet és éremtan új korának megalapozói. Nevük két ragyogó csillag a magyar szellemi köztársaság XVIII. századi egén.

¹⁾ Ennek másolata szemlélhető a cikk elején.

Két átvert római pénz a Kr. u. III. századból.

A M. Nemzeti Múzeum éremgyűjteményében két ezüstpénz — úgynevezett antoniniánus — található, amelyek úgy érdekességük, mint ritkaságuk miatt megérdemlik, hogy külön figyelemre méltassuk ezeket.

Létrejöttük megértéséhez tudnunk kell e kor pénztörténetéből a következőket:

A római denár úgy súlyban, mint finomságban a Kr. u. I. század közepe óta folytonosan romlott úgy, hogy Septimius Severus uralmának (Kr. u. 193—211.) utolsó éveiben e pénznem ezüsttartalma már felét sem teszi ki a mindenképen alaposan megfigyelt eredeti pénzdarabnak. Caracalla császár ezért a Kr. u. III. század elején egy új, a leromlott denár súlyának kétszeresét meghaladó pénzfajt, a róla elnevezett antoniniánust, hozza forgalomba. Súlyja 5 grammon felül van.

Az antoniniánus a denártól ábrája által volt megkülönböztethető. A császár mellképe ezen ugyanis babérkoszorú helyett sugárkoronával, a császárné pedig félhaddal a mellkép alatt van ábrázolva.

A folytonos háborúk és a rossz gazdasági viszonyok következtében azonban az antoniniánus is lassanként veszt súlyából, úgy hogy körülbelül harminc évvel az első veretek megjelenése után a redukált denár súlyával, azaz átlag 3 grammal egyenlő. S íme, ebben az időben bukkannak fel az u. n. átvert denárok. Feltételezhető tehát, hogy ezáltal a nominális értéket akarták növelni.

Néha megtörtént — ha az átverés nem sikerült teljesen — hogy a pénzdarabokon a régi veret képének és köriratának itt-ott felbukkanó, homályos nyomai megmaradtak. Ilyen a Nemzeti Múzeumnak a mellékelt képen látható két érme is.

Az egyik Traianus Decius római császárnak (uralkodott Kr. u. 249—251.), a másik pedig e császár feleségének, Herennia Etruscilla császárnénak antoniniánusa.

Mivel az átverés nyomai Her. Etruscilla császárné pénzén tisztábban és feltűnőbben felismerhetők, azért ezt mutatom be előbb.

A mellékelt 1. kép első sorában a császárnénak Cohen^{II}. V., 210. l., 19. szám alatt leírt antoniniánusát látjuk.

Av.) HER. ETRUSCILLA AUG. A császárné diadémus mellképe jobbra, félhaddal.

Rv.) PUDICITIA AUG. Pudicitia ül balra, jobbajával fátját tartja, baljában sceptrum.

A kép utolsó sorában látható denárt verték át ezen antoniniánus érembélyegével. Még pedig úgy, hogy a denár előlapjára az új pénznek, az antoniniánusnak hátlapja került, viszont a denár hátlapjára az antoniniánusnak a császárné mellképét ábrázoló előlapja jutott.

Az a pénzdarab, amelyet átverték Her. Etruscilla antoniniánusává (l. az utolsó sorban), eredetileg Julia Mamaea császárnénak, Alexander Severus császár (uralkodott Kr. u. 222—235.) feleségének denárja volt. Ezt Cohen^{II}. IV., 493. l., 35. száma alatt találjuk meg.

Av.) IULIA MAMAEA AUG. A császárné mellképe jobbra.

Rv.) IUNO CONSERVATRIX. Juno áll balra, jobbajában paterát, baljában sceptrumot tart.

Maga az átvert pénzdarab képünk középső sorában látható. Ha ezt jól megfigyeljük, előlapján a császárné mellképe alatt kezdődőleg a denár hátlapjának köriratából a hat első betűt egészen élesen láthatjuk.

Még pedig így: IUNOCO Viszont a hátapon pedig a denár előlapjának a köriratából maradt meg a következő töredék: MAEAAUG.

Az antoniniánus súlya 2.86 gr., átmérője 21—23 mm.

A 2. kép első sorában Traianus Decius császárnak Cohen^{II}. V., 187. l., 16. száma alatt leírt antoniniánusát mutatom be.

Av.) IMP C M Q TRAIANUS DECIUS AUG. A császár sugárkoronás mellképe jobbra, páncélban.

1. kép.

Dr. Bene Ferenc.

131. Nyugágyáról felkelt idősb beteg férfiúnak két mezitelen, őt támogató fiatalember kiterjesztett karjával, az előtte fiával (Telesphorussal) és kígyós botjával magas talapzaton álló Aesculapius-szobrot mutatja. Férfi lábánál térdelő női alak. Szobor előtt, amphora és o társáldozati étkelkel. A szobor talapzata mellől kígyó emelkedik fel és az oltáron levő é keket fogyasztja. Szelvényben két oldalt GUERIN PINX, — BARRE SCULP. Középen legalul nagyobb jegyekkel MDCCCXXIV. — Hátlap. Gazdar levél és virágdiszes koszorúban : LES | SOUSCRIPTIONS | ASSOCIÉS | POUR TRANSMETTRE | A LA POSTÉRIÉ | LES SCIENCES MÉDICALES | ACQUISES AU XIX. SIÈCLE. | C. LE. PANCKOVCKE | ÉDITEUR | Peremén bevésve : FR. DE BENE CONS. DE R. DR. EN M. PROF. ETC. PEST. * — Kerek vert érem. — Bronz 51 mm. — Dr. Faludi G. gyűjt.

Dr. Bókay János.

132. Fej balra, mögötte mélyített betűkkel REMÉNYI Kőirat : IN . MEMORIAM . DIRECTORATUS . CL . DON . JOANNIS . BOKAY ❀ Hátlap Gyöngy körben OCTO | LUSTRORUM | IN NOSOCOMIO | INFANTUM | BUDAPESTIENSIS | „STEFANIA“ | DICTO | MDCCCLXXXIV | MCMXXIV. | Öntött kerek érem. — a) ezüst 60 mm 106.5 gr.; b) bronz 60 mm. — Mindkettő dr. Faludi Géza gyűjteményében.

133. Két jobbra haladó mezitelen gyermek (fiúcska és leányka) vállukon nagy szívet visznek. Mögöttük a mezőben 1924. Kőirat : BOKAY . BÁC SINAK . A . MEGGYÓGYÍTOTT . GYEREKEK. ❀ Hátlapja sima. — Egyoldalú kerek bronzöntvény, 63 mm. Egyetlen példány Bókay prof. birtokában (Reményi József műve, 1924 karácsonyán a kórház betegei nevében nyújtották át az ünnepeltnek).

Dr. Elischer Ernő.

134. Kettős (női és férfi) fej balra. Előtte : JANKA | ÉS | ERNŐ | mögötte : BERÁN | LAJOS | 1925. | Egyoldalú kerek bronzöntvény. — 235 mm. — Dr. Elischer Ernő birtokában.

Dr. Göbl Albin.

135. Férfifej balra, mögötte REMÉNYI mesterjegy. Kőirat : ESKÜVÖNK . EMLÉKÉRE . ÚRHEGYI MÁRTÁVAL . 1923. Alul : TITKOD . A . SORSOM. Hátlap : Női fej balra. Kőirat : TELJES ODAADÁSSAL . DR . GÖBL . ALBINNAK . 1923. Alul : SORSÓD . A . TITKOM. — Kerek öntött érem. — Bronz 60 mm. Dr. Göbl Albin tulajdona.

Dr. Grósz Emil.

136. Fej balra. Alatta AEMILIO — DE . GRÓSZ | XXV. ANNOS — PROFESSORI | DISCIPULI . ET . AMICI | MCMXXV | K. STROBL. | Hátlapja sima. Egyoldalú kerek vert érem. — Bronz 81 mm. — Dr. Faludi Géza gyűjteménye.

Dr. Gyurmán Emil.

137. Mint a M. orvosok újabb emlékérméinek 99. száma, de kisebb. Egyoldalú négyszögletes vert plakett. — 75 mm. magas, 60 mm. széles, — a) bronz, b) ólom. Mindkettő dr. Faludi G. gyűjteményében.

Dr. Herczel Manó.

138. Szembenéző mellkép babérkoszorús kezekben; jobboldalt mélyített betűkkel RADNAI B. mesterjegy. — Egyoldalú kerek bronzöntvény. — 154 mm. Dr. Faludi G. gyűjt.

Dr. Horváth Béla.

139. Fej balra. Kőirat : DOKTOR . HORVÁTH . BÉLA . BUDAPEST . 1923 ❀ Hátlap : Terpesztett lábakkal szemköztálló, fejét jobbra fordító, lobogó lepellel részben fedett testű férfialak, jobbában égő fáklya, baljában szem. A mezőben jobboldalt szembenéző kiterjesztett szárnyú bagoly karmai közt papírlap : baloldalt mélyített betűkkel REMÉNYI mesterjegy. Kerek öntött érem. — Bronz — 60 mm. — Dr. Faludi G. gyűjt.

Dr. Hógyes Endre.

140. Mint Budapest újabb emlékérmének 124. száma (Ezredéves kiállítás jutalomérme Gerl és Reissnertől). Peremén bevésve: HÓGYES ENDRE DR. M. T. EGYET. Á. KÖR. ÉS GYÓGYTAN INT. IGAZGATÓJÁNAK BPEST.* Arany 39 mm. 27-80 gr. Dr. Faludi G. gyűjt.

Dr. Hütl Hümér.

141. Mellkép féljobbra. Fenn: „PRIMUM . RECTE . VALERE“ Jobboldalt a váll felett: SZÖDY | 1914 | . Szelvényben alul: DR. HÜTL. HÜMER. — Egyoldalú négyszögletes bronzöntvény. — 210 mm. magas, 200 mm. széles — Dr. Faludi G. gyűjt.

Dr. János Albert.

142. Fej balra. Körirat: DOKTOR . JÁNÓ . ALBERT 1923 ♣ Hátlap: Balfelé fordultan széken ülő félmeztelen férfialak mögött meghajoltan idősb férfi áll s balkezevel az előbbinek balszemét befedi, jobbkezevel pedig az ellőttük felfüggesztett lapok (olvasópróbák) közül a felsőre mutat. A lapok alatt REMÉNYI | 1913 | mélyített jegyekkel. — Kerek öntött érem. — Bronz — 60 mm. — Dr. Faludi G. gyűjt.

Dr. Kuzmik Pál.

143. Mellkép jobbra, alatta babérág; fej mögött mesterjegy.

J
A
N
K
O
19v25
I
T
S

Jobboldalt: PAVLO KUZMIK AB EPERJES | MAGISTRO DOCTISSIMO | GRATI DISCIPVLI | * MDCCCCXIV—MDCCCCXXIV | — Egyoldalú négyszögletes öntött bronzplakett, 175 mm magas, 245 mm. széles. — Dr. Kuzmik Pál tulajd.

144. Fej jobbra. Nyakszelvényben cursivirással KUZMIK L. 925 mesterjegy. — Egyoldalú kerek öntött érem. — Gypsz. 168 mm. — Dr. Kuzmik Pál tulajd.

Mádai Dávid Sámuel.

145. Mellkép balra. Körirat: MAGISTER SVPREMUS III HALENSIS. Nyakszelvényben D. VLITSCH mesterjegy. Hátlap: Nőialak (keresztény hit) mellén nappal, balvállára támasztott kereszttel épületeköveken szemközt ül. Balja bibliára támaszkodik, jobbájában pajzsot tart; a pajzsán kigyóval övezett 3 sziv. Jobboldalt fenn sugárzó Isten-szem. Fenn ívesen: CONIVNGE IVVABIT. Szelvényben 17—4 köztük Halle város címere. 50 mm. — Ólomöntvény. — Az altenburgi szabadkőmives páholy gyűjteményében. — A Zirkel Corresp. I. k. XI t. 81. sz. — Ezen igen ritka, csupán két példányban ismeretes érem Máduit, mint a hallei szabadkőmives páholy nagymesterét örökíti meg. Az érem keletkezési ideje 1747-re tehető.

Dr. Mohr Mihály,

146. Mellkép balra, baloldalt alul KÖRMENDI F. J. | 912 | . A kiemelkedő szelvényben: V LUSTRAS IN MED. PERACTIS | DR. MICH. | MOHR 1912 | . — Egyoldalú négyszögletes bronzöntvény. — 180 mm. magas, 140 mm. széles. — Özv. Dr. Mohr Mihályné tulajdona.

Dr. Pauncz Márk.

147. Fej balra, mögötte BERÁN | LAJOS | mesterjegy. Alul: DOCTOR | MARCUS PAVNZ | MCMXXI | . — Egyoldalú négyszögletes bronzöntvény. — 240 mm. magas, 150 mm. széles. — Dr. Faludi Géza gyűjt.

Dr. Pfannenwald Mátyás.

148. Fej balra, mögötte REMÉNYI mesterjegy. Körirat: DOKTOR . PFANNENWALD . MÁTYÁS . ORVOS. ❀ Hátlap: Szemköztálló mezitelen nő kiterjesztett karokkal, körülötte táncoló gyermekek. — Kerek öntött érem. — Bronz 60 mm. — Reményi József birtokában.

Dr. Polányi Lajos.

149. Fej jobbra, mögötte PATAKY mesterjegy. Fenn kétoldalt 1840—1911. Lenn DR. POLÁNYI . LAJOS . | KAPOSVÁR VÁROS FŐORVOSA — | . Egyoldalú négyszögletes bonzöntvény. — 144 mm. magas, 108 mm. széles. — Dr. Faludi Géza gyűjt.

Dr. Rothman Armin.

150. Fej balra. Körirat: DR . ROTHMAN . ÁRMİN . EGY . M. TANÁRNAK . NAGY-RABECSÜLÉSÜNK . JELÉÜL . 1921. ❀ Hátlap: Jobbra haladó, bal kezével hatalmas kígyó torkát szorongató mezitelen férfiú. Lábai közt OPUS . REMÉNYI | 1921 | — Kerek öntött érem. — Bronz 110 mm. — Dr. Faludi Géza gyűjt.

Dr. Scharl Pál.

151. Fej balra. Hátlap: Balra haladó bőven redőzött ruhájú férfiú felemelt jobbában levő karddal, a lábai közt tekerődő sárkány felé sujt. Fenn ívesen: DR SCHARL PÁL EMLÉKÉRE. — Kerek öntött érem. Br. 75 mm. — Typusos futurista munka, durva öntés, cizellálás nélkül. Dr. Gergely Jenő főorvos közlése szerint 1924-ben készült 30 példányban; Ferenczy Béni műve. Dr. Faludi G. gyűjteménye.

Dr. Schwartz Ede.

152. Fej jobbra, homlokra csatolt reflektorral. Nyakszelvény alatt TÓTH GYULA mesterjegy. Körirat: EDVARDVS . SCHVARCZ . DOCTOR . MEDIC . PRIMARIVS . ANNO . AETAT . SVAE . LIII . díszítmény. Hátlap: Álló csontváz jobbra, hátán hosszú lepel, jobbában sarló. Szemben vele köpenyes férfi áll, mellén kereszt, baljában könyv. Háttérben műőasztal. Vonal alatt a szelvényben: TO . BE . OR . NOT . TO . BE | díszítmény | — Kerek öntött érem. Bronz 128 mm. — Dr. Faludi Géza gyűjt.

Dr. Schwarcz Gusztáv.

153. Fej balra. Körirat: DOKTOR . SCHWARCZ . GUSZTÁV . ORVOS . 1923. ❀ Hátlap: Jobbfelé fordult mezitelen álló férfiú, hátán rövid lepel, balkezeiben bot, amely köré csavarodó kígyót a jobbkezeiben lévő csészéből itatja. Baloldalt lenn pálmaág, jobboldalt AESCULAP. Az alak mögött apró mélyített betűkkel REMÉNYI mesterjegy. — Kerek öntött érem. Bronz 82 mm. — Dr. Faludi Géza gyűjt.

Dr. Seenger Gyula.

154. Fej jobbra. Körirat: Dr . SEENGER . GYULA . CORNÉL . ORVOS . 1924 ❀ Hátlap: Jobbra álló félmeztelen férfi két kezével, hegyével felfelé álló szikére támaszkodik, melynek nyele köré kígyó csavarodik. Körirat: NEQUE . SEMPER . AR-CUM . TENDIT . APOLLO. Kerek öntött érem. — 66 mm. — Reményi műve. — Dr. Faludi Géza gyűjteménye.

Dr. Semmelweis Ignác Fülöp.

155. Fej jobbra. Körirat: SEMMELWEIS — IGNÁCZ ❀ FÜLÖP ❀ 1818—1865 ❀ Hátlap: Félterdre ereszkedett, mezitelen férfi jobbra, felemelt kezeiben könyvet tart, melylyel a lábai körül tekerődő kígyóra készül lesújtani. Mögötte MCMXVIII. Jobb térde alatt: KÉSZÍTETTE REMÉNYI. Körirat: FELIX . QUI . POTUIT . RERVM. COGNOSCERE | CAUSAS * FELIX . QUI . QUOD . AMAT . DEFENDERE | FORTITER . AUDET. Kerek vert érem. 70 mm., a) bronz N. M. b) ólom (elő- és hátlap külön.) Dr. Faludi G. gyűjt. A budapesti közkórházi orvostársulat jutalomérme, melynek bronzpéldányát évenként egyszer a Semmelweis-előadás megjutalmazásáért nyújtják át az előadónak.

156. Előlap mint az előbbinél. Hátlap: Jobbra haladó mezitelen férfialak, jobbában égő fáklya, baljában könyv, mellyel egy, a lábai körül tekerőző kígyó fejét szorítja össze. A mezőben kétoldalt MDXVIII—MCMXVIII. Alul REMÉNYI mesterjegy. Körirat: FELIX . QUI . POTUIT . RERVM. COGNOSCE — | RE . CAUSAS FELIX. QUI . QUOD . AMAT . DEFENDERE FOR- | TITER . AUDET. Kerek vert érem. 70 mm, a) bronz. Dr. Faludi G. gyűjt. ; b) ólom. Dr. Faludi G. gyűjt.

157. Jobbra álló női alak, karjaiban kisdedet tart. Szemben álló férfiú baljával a kisded felé nyúl, jobbában üvegsét tart. Kettőjük közt térdelő női alak, álló kis meztelen gyermekkel. Baloldalt mélyített betűkkel REMÉNYI mesterjegy. Körirat: CSODÁS FELFEDEZÉSEÉRT CSAK AZ ANYÁK HÁLÁJA JUTOTT NEKI OSZTÁLYRÉSZÜL. Szelvényben diszitmény között csésze kígyóval. Vonalszegély. Hátlapja sima. Egyoldali kerek bronzöntvény 87 mm. Dr. Faludi G. gyűjt. — Hátlap-tervezet egy Semmelweis éremhez.

158. Fej balra. Körirat: SEMMELWEIS. IGNÁCZ. — . FÜLÖP. 1818—1865. Alul: SZÁNTÓ G. mesterjegy. Hátlap: Négy egymás fölé helyezett könyvön jobbra ülő fiatal meztelen nő, ki a kezeiben tartott csecsemőre tekint. Körirat: AZ. ANYÁK. MEG—MEN—TÓJE. A mezőben mesterjegy. Kerek öntött érem. — Bronz — 68 mm. Dr. Faludi Géza gyűjteménye.

Dr. Tóthfalussy Imre.

159. Fej balra. — Egyoldali ovalis öntött érem. — Gipsz, 135 mm. magas, 110 mm. széles (Kuzmik Lili műve). — Dr. Tóthfalussy tulajdona.

Dr. Verebélyi Tibor.

160. Fej balra. Körirat: SCIENTIAM ET VITAM PRO PATRIA 1914—1924. Fej mögött s. i. mesterjegy. Hátlapja sima. Egyoldali kerek vert érem. Bronz 60 mm. Dr. Faludi G. gyűjt. — Szentgyörgyi István műve. Az ünnepelt 10 évi egyetemi tanársága emlékére készült.

Dr. Zimmermann Ágoston.

161. Mélyített kerek mezőben fej jobbra, mögötte SCULP | VISNYOVSKY |. A kerek mezőn kívül köralakban VITA SINE LITÉRIS MORS EST. Alul: AUGUSTINUS ZIMMERMANN | PHIL. DR. PROFESSOR ANATOMIAE VETERINARIAE | CENS. UNIVERSITATIS BUDAPESTINENSIS ACADEMIAE | SCIENTIARUM HUNG. SOCIUS | ANNO 1922. AETATIS SUAE 46 |. Négyszögletes egyoldali bronzöntvény. 242 mm. magas, 177 mm. széles. — Dr. Zimmermann Ágoston birtokában.

II. Kórházak és más egészségügyi intézmények.

Budapest.

162. Feltámaszkodva ülő, bekötöttfejű sebesülttel szemben fátyolos női alak (ápolóné) áll. Jobboldalt kereszt, lejjebb HUGUENIN dep. mesterjegy. Hátlap: Baloldalt babérág, jobboldalt mélyített betűkkel: BETHLEN-TÉRI | M. KIR. HONVÉD HADI KÓRHÁZ | 1914 OKT. 29 | 1915 OKT. 29 |. — Kerek vert érem. Bronz, 10 mm. — Dr. Faludi Géza gyűjt.

163. Balra ülő félmeztelen fiatal férfit idősebb szakállas férfiú támogatja s mellén levő sebé a jobb kezében levő korsóból öntött vízzel mosogatja. Háttérben jobbra hegyes vidék, balra egy számár látható; jobboldalt lenn mélyítve MEYER V WILHELM ST. mesterjegy. Hátlap: Fenn sugaraktól övezett, egyenszerű kereszt, haránt szárában mélyített betűkkel BRODY KÓRHÁZ. Kereszt alatt: DIE | AVFOPFERNDE | TÄTIGKEIT DES | ROTEN KREUZES | IM WELTKRIEG | 1914—1916 |. Kétoldalt egy-egy merőleges babérág. Mindkét oldalt keskeny, kissé kiemelkedő vonalszegély. — Kerek, vert érem. — Bronz 34 mm. — Dr. Faludi G. gyűjt.

164. Vilmos császár és Ferencz József király kettős mellképe balra. Alul négyszögű lapocskán mélyítve 1914, Síma hátlap, cursívírással vésvé: Margitsziget | hadikórház |. Vert kerek érem fül és karikával. Ezüst 2·8 gr. 18 mm. (1914 Karácsony estéjén osztották ki a kórház ápolójainak). Dr. Faludi G. gyűjt.

165. Az előtérben jobboldalt ülő meztelen fiatal férfiú, kinek fejét idősb turbános, szakállas férfiú kötözi be; lábánál két korsó. Baloldalt a háttérben felszerszámozott, felynyergelt számár; leg hátul hegyes vidék. Fönn a bal sarokban: B. Ö. M. E. (Budapesti önkéntes mentő egyesület.) Jobboldalt A. M. mesterjegy. Szelvényben: „EREDJ EL ÉS TE

IS AKÉPEN CSELEKEDJÉL!“ JÁN. 11. 1. Keskeny, síma szegély. Fenn bekerített szélű négyszögletes plakett. — Galvano. — 140 mm. magas. 96 mm. széles. Dr. Faludi G. gyűjt.

166. Ívesen felül AZ I. sz. SEBÉSZETI KLINIKA, közepén két sorban ÖNKÉNTES | ÁPOLÓNÓI |. Hátlap: Babérkoszorúban: KARÁCSONY | 1915 |. Mindkét oldalt keskeny síma szegély. — Fülezett, vert, kerek érem. Ezüst 5 gr. 24 mm. Dr. Faludi G. gyűjteménye.

167. Női mellkép, balra alatta HORVÁTH BÉLA mesterjegy. Fenn kétoldalt, ívesen: ALGYÓI KOTÁNYI — ZSIGMONDNÉ, Hátlap: A MAGYAR VASÚTI | ÉS HAJÓZÁSI KLUB | VÖRÖSKERESZT KISEGÍTŐ | KÓRHÁZ FENNÁLLÁSA 1914. X/14 | 1917. III/14: A HÖLGY-BIZOTT(így)SÁG | ELNÖKNŐJÉNEK | SZERETŐ MUNKATÁRSAI |. — Mindkét oldalt gyöngykör. — Kerek vert érem. Bronz, 61 mm. Az ünnepelt birtokában; előlap külön; a) bronz, b) hadifém; hátlap külön ólom. Valamennyi dr. Faludi G. gyűjt.

168. Egyenszárú kereszt, közepén a szent korona. Kereszt alatt kis betűkkel BERÁN N. mesterjegy, Fenn és lenn ívesen: ❀ A . MAGYAR . VÖRÖS . KERESZT ❀ IFJÚSÁGI . OSZTÁLYA. Hátlap: Fenn és lenn tulipános díszítmény, közötté: MACIE . NOVA . VIRTUTE . PUER! — Mindkét oldalt keskeny, síma szegély. Kerek vert érem. Bronz, 31 mm. Vannak fülezett és karikás példányok is. 34 mm. — Dr. Faludi G. gyűjt.

169. Földgömb északi pólusát bal lábújjhegyével érintő, rohamsisakos, szárnyasbokájú, mezítelen Mercur hátán sebesült magyar gyalogost visz balfelé, aki előbbinek nyakát átkarolja. Mercur jobbjaiban magasra emelt szárnyas bot. Felette három sorban: „36. VÖRÖSKERESZT KÓRHÁZVONAT | FÖLDHITELBANK és ANGLO | OSZTRÁK BANK ALAPÍTVÁNYA“ |. A jobb alsó sarokban genfi kereszt, a balalsóban 36 | K. V. | Ez alatt egész apró betűkkel HORVAI mesterjegy. Négyszögletes, egyoldalú bronz öntvény, 200 mm. magas, 157 mm. széles. — Dr. Schulek Alfréd gyűjt.

170. A földteke északi (európai) fele fölött, az apokalypsis négy lovasa (betegség, háború, éhínség és halál) száguld végig rohanó paripákon. Jobboldalt lenn BHM mesterjegy. Hátlap: A mező közepén szívből kinövő virág. Fenn ívesen: CSAK AKKOR VAN AZ EMBERNEK SZÍVE, HA MÁSOKÉRT IS ÉREZ. Alul ívesen: 30. HONVÉDLÁBBADOZÓ 1914—1916. Kerek vert érem. Bebronzolt szürke fém. 61 mm. Dr. Deutsch Ernő tulajdona

III. Kiállítások és kongresszusok.

Budapest.

171. Mint a „M. orvosok újabb emlékérméi“ 40. száma, de a hátapon a felirat (A kereskedelemügyi m. kir. minister érme) hiányzik. Kerek vert érem, a) ezüst 55 mm. 625 gr. b) bronz 55 mm. Mindkettő Dr. Faludi Géza gyűjteményében.

172. Két babérág által képezett, alul összekötött, fenn nyitott koszorúban mélyített cursivírással: II | Gyógyszerészeti | kiállítás | Budapesten | 1912. | Hátlap: Babérágon nyugvó négyszögletes cartoucheban bevésve: Az | érdem jutalmául | Mindkét oldalt kissé kiemelkedő, síma szegély. Kerek vert érem. — Bronz — 30 mm. Neruda Nándor tulajdona.

173. Az előtér baloldalán jobbfelé álló mezítelen férfiú, ki desztilláló készülékkel foglalkozik, a háttérben jobboldalt virágokat szedő nő. Baloldalt elül a földön heverő szárnyas Mercur-bot. Hátlap: KITÜNTETVE | A M. KIR. FÖLDMŰVELES | ÜGYI MINISZTERIUM GYÓGY | ÉS IPARI NÖVÉNYFORGAL | MI IRODÁJA ÁLTAL REN | DEZETT KIÁLLÍTÁSON | BUDAPEST 1921 | SZÉKELY | Kerek vert érem a) ezüst 59 mm. b) bronz 59 mm. c) az előlap külön. Bronz 59 mm. Dr. Faludi Géza gyűjt.

Pécs.

174. Díszes pajzsban a nagy magyar címer, felette a szent korona. Fenn kétoldalt ívesen: PÉCS BANYATELEP — 1894 JULIUS 6. Hátlap: Középen díszes pajzsban a Dunagőzhajózási társaság címere, felette két kereszttezett kalapács. Körirat: A BANYA LÁTOGA-

TÁSA EMLÉKÉRE. Körirat elején és végén díszítmény. Mindkét oldalt kiemelkedő szegély. — Kerek öntött érem. — Vas 73 mm. N. M. — Ezen öntött vasérem a Dunagóhajtási társulat pécsi vasgyárában készült s közismert, ú. n. „Borbála“ éremsorozatba tartozik. Wiesner Raimund gyárigazgató nyilatkozata szerint a M. orvosok és természetvizsgálók XXVII. vándorgyűlése tagjai részére készült, azon alkalommal, hogy a gyártelepet meglátogatták. (Monatsblatt d. num. Gesellschaft in Wien 135. sz. 1894 okt. 135. lap).

IV. Vegyes.

Arad.

175. A Szent-Háromság-szobor talapzatán 1732. évszám. Hátlap: A SZENT | HÁROM-
SÁG SZÁZ | ESZTENDEI ÖEROEM | ÜNNEPÉNEK EMLÉKÉÜL | ANDENKEN AN DIE |
JUBELFEIER DES 100 | JÄHRIGEN DREIFAL - | TIGKEITS - GELÜBDS | IN ARAD
1832. | + | Mindkét oldalt tojásdad szemekből álló gyöngykör. Fülezett. Vert kerek érem.
Ólom 41 mm. — N. M. — Az aradi Szent-Háromság fogadalmi szobrot a 18. század első
évtizedeiben dühöngött pestis-járvány megszűnésének emlékére emelték.

Pótlékok és helyesbítések a „Magyar orvosok újabb emlékérméi“

I. közleményéhez (1918.)

40. sz.-hoz. Budapest. Nemzetközi balesetügyi stb. kiállítás. b) arany, 55 mm. 80-35
gr. (Peremén K. B. 580/1000 poncolás,) c) ezüst, 55 mm. 62-50 gr. Dr. Faludi G. gyűjt.

41. sz.-hoz. Állatorvosi kongresszus. Helyes méretei: 87 mm. magas, 77 mm. széles,
197 gr. Dr. Faludi G. gyűjt.

46. sz.-hoz. Andrássy-úti hadikórház b) bronz. Dr. Faludi G. gyűjt.

65. sz.-hoz. József kir. herceg szanatóriumegyesület. b) ezüst (füllel) 38 mm. 26-10 gr.
Dr. Faludi G. gyűjt.

Dr. Faludi Géza.

Az ércpénz mint találmány.

A legrégebbinek tartott ércpénz egyszerűségében és befejezettségében a legzseniálisabb találmányok egyike, mely hosszas vajadás nélkül pattant ki az emberi agyból. Tökéletességében uólérhetetlenül bukkant föl, anélkül, hogy művelődéstörténeti fejlődéssel magyarázni, taglálni lehetne. Ezt a tökéletességet anyagának minőségei, értékállása, elpusztíthatatlansága, bélyegzésre alkalmas volta mellett főleg alakjának köszönheti. A lydiai, korinthusi, aeginai sta'erek, melyeket általános névvel archaikus görög-pénzeknek nevezünk, 700 évvel Kr. sz. előtt oly alakokkal léptek a világ elé, mely azóta sem szorult javításra.

Nemcsak célszerűségi szempontokból ítélem így meg a pénz alakját, mely alaknál fogva kezelhetősége nem hagy kívánnivalót, sem használat közben, sem tartalékolásnál, hanem kifejező habitusa miatt is, mely első pillanatra dokumentálja azt a belső értéket is, melyet képviselni hivatva volt.

A különféle pénz-surrogatum után oly cseretárgyat nyert benne a világ, mely a forgalmat nemcsak megkönnyítette, de a vagyongyűjtés legalkalmasabb eszközének is bizonyult.

Másutt a fémlemezekről azt mondtam, hogy azokban nem láthatjuk a pénz őst, sem az egyiptomi aranykarikákban, melyeket a thebei kor végéről való emlékek ábrázolata között gyakran a mérleg serpenyőjében egymásra piramisalakba rakva találunk, természetesen a sajátos egyiptomi perspektíva következtében. Ebben az időben a történelem tanúsága szerint Egyiptomba nagyon sok arany özlött és tényleg készültek meghatározott súlyban sodronykarikák, hogy mégis mérlegre kerültek és mindig mérlegen látjuk, nem hinném, hogy a megbízhatóságuk mellett bizonyít. Azonban az is lehetséges, hogy a nagyobb fizetéseknel nem számoltak, hanem mértek.

A karikapénz nálunk sem ismeretlen. A mi bronzkori leleteinkben előforduló karikák nem sodronyokból vannak, hanem húzott aranyból, elég masszív kivitelben. Bizonyára kortársa volt az egyiptomi karikáknak, de már ingadozó súlyuk miatt sem tölthettek be a kereskedelemben nemzetközi szerepet.

A mi területeinken a pénznek, jobban mondva az ékszerpénznek régebbi képviselője nem fordul elő. Kedveltségnek örvendhetett, minthogy gyűjthető volt és könnyű szerrel lehetett ékszer gyanánt fölhasználni.

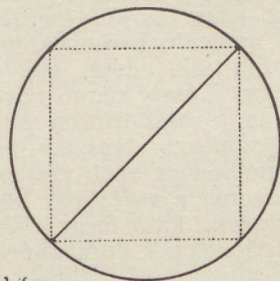
A forma, a térfogat tekintetében nem volt őse a pénznek. A fémlemezeket bizonyára a legegyszerűbb módon négyszögekben darabolták és semmi célszerűségi ok nem kényszerített senkit arra, hogy fáradságosan kerekre nyírja a lemezeket. A kerek forma előnyeire csak akkor jött rá az ember, mikor azokat már élvezte.

Bizonyos szabályosabb formában öntött elektron-rögökről is megemlékeznek, melyek készíttetését valamelyik lydiai királynak tulajdonítanak. Evidens, hogy a pénz szülőhazája a fémbe gazdag Lydia volt, hanem a bélyegző nélkül való öntött rög még nem pénz és nélküli törvényszerűséget, a hitelességet. Ezzel szemben a tömegében könnyebben ellenőrizhető sodrony vagy lemez még bizonyos előnnyel is bírt, hogy úgy fejezzem ki magamat, közszemlére tette egész belső tartalmát; a lemez egyenesen kitergegette azt.

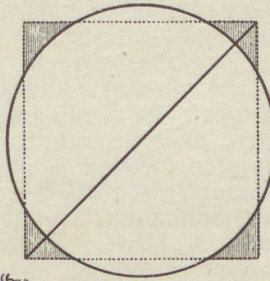
A Kr. e. VII. századra teszik a Kisázsiaiban és Görögországban vert, illetve vegyes eljárással készített legrégebbi pénzek kibocsátását. Nincs ezeknél régebb valódi pénzről tudomásunk. Ezek azonban magukban egyesítik az ércpénz mindazon fontos tulajdonságát, melyekhez a letűnt harmadfélezer év alatt minden haladásunk dacára hozzáadni alig tudtunk.

Ezen tulajdonságai a következők:

1. Kerek alakja a legkisebb vízszintes kiterjedésűvé teszi minden mértani idom között. Ennél gazdaságosabb forma nincsen. Ha összehasonlításuképpen megkísérjük a szögletes darabolást, mely másként el sem képzelhető a primitív fokon, azt fogjuk tapasztalni, hogy ugyanazon átmérő mellett (1. ábra) a négyszög kisebb felülettel bír; a körlap pedig ugyanazon térfogat mellett kisebb diameterrel bír, mint amekkora a kiterjedésre egyforma négyzet átlója (2. ábra).

1. ábra

2. ábra

A négyzetnek négy csúcsa kezelésnél, főleg elhelyezésnél, például a tegtermészetesebb tartalékolásnál: a zsákolásnál tüntetné föl nagyon alkalmatlan voltát.

2. A pénz talpa kellő vastagság mellett lekerekített, tehát nem volt megverve a modern pénz szabályosságának átkával, melynél a korongok merőleges palástja (talpa) valóságos akadályt képez a kezelésnél. Más szóval az antik pénzt kényelmesen lehetett markolni, illetve fölcsipni. Aki antik pénzekhez nyulhatott, annak bizonyára föltűnt azoknak engedelmissége.

Ez a tulajdonság szintén önmagától járult, mesterkedés nélkül, az első pénz előnyéhez, t. i. a készítés technikájának egyszerű következménye volt.

3. A hitelesítés kérdését művészi kivitelű bélyeg alkalmazásával oldották meg, mely az első megpillantásra kifejezője volt a képviselt értéknek, tehát nem értékeléssel, melynek egyébként sem lett volna értelme egy nemzetközi forgalomnak szánt eszközön.

4. Az alkalmazott figurális vagy ornamentális dísz, továbbá a gyakorlati okból alkalmazott quadratum incusum a kopási fölületet lehetőleg csökkentette.

5. Az öntött rögnek verése következtében a talp (karima) oly jellegzetes felületet nyert, mely semmiféle mechanikai mesterkedéssel nem utánozható. Így a pénzcsonkítás ki volt zárva. Ez a természetes karima valósággal őre volt a pénz törvényes súlyának, melyhez képest a középkor gyöngyosor szegélyei, sajátos lemezidomításai és a karimának kalapácsolás által való kiszélesítése valóságos gyermekes kísérletek voltak csupán. Azok az erőteljes bemetszések, melyek gyakran éktelenítik el a görög didrachmákat és tetradrachmákat, védekezés volt egy időben lábrakapott hamisítás ellen, t. i. midőn kohászati lánghelműséggel nemtelen animát csempészték a pénz belsejébe. Erre is a pénz meg nem csonkítható volta vitte az embert.

6. Annak a világnak virágzó gazdasági helyzete is kedvezett a pénz ily tökéletes létrejöttének, mert a fémbe való soha nem látott bőség lehetővé tette annak komplett, emberi kéz számára arányos előállítását és ebből kifolyólag plasztikai díszítését. Ezt a kicsiny kerek felületet azért lehetett kihasználni, ha nem is mindig tökéletes, de mindig érdekes és lebilincselő művészi törekvések kifejezőjeül. A vastagságbeli kiterjedés csökkenésével egyenes arányban csökkent a művészi minőség is. Ezer év művészileg termékeny érmészetét a vékonyra hengerelt lemezek állították meg, vagyis a szegénység.

7. Utóljára hagyom a legfeltűnőbb előnyét az első pénznek, és pedig előállításának oly körülményeit, melyeket eddig nem méltattak kellő figyelemre, pedig gazdaságilag is nagyon jelentékeny motívumokat tartalmaz és fontos technológiai vívmányt is jelentett. Közvetlenül ez döntötte el a pénz alakjának ügyét.

Tudjuk, hogy a cseppfolyós testek kis mennyiségben igyekeznek a gömbformát megtartani. Finom por tetején a vízcsepp is gurul. A leejtett higanycsepp száz kis sörét formájában gurul szerteszét. Minél nagyobb azonban a folyékony anyag tömege, a gömbösödés a törekvő kohezió annál inkább alá van vetve a nehézkesség törvényének, másként: annál inkább ellaposodik, s a cseppformának csak bizonyos ismérveit őrzi meg. Így az olvasztott fém is minél kisebb, annál jobban hajlik a gömb alakjához és mozgatható közben gurul, minél nagyobb tömeg, annál inkább ellaposodik s csak a szélein tartja meg a gömbfelületet, az átmeneti görbe szabálya szerint. Midőn a teljesen sík faszén tetején megolvad a fém, mondjuk: kerek kenyérformát ölt. Méltóztatik most már látni, hogy mi döntötte el a pénz korong formáját? Ha a szénbe fészket vájtam a megolvadó fém számára, azt a fészket igyekezett kitölteni úgy, ahogy a nehézkesség parancsolta, de csak annyira, amennyire a kohezió engedte.

A fém természetszerűleg kerek akart maradni és a pénzgyártó nem is kényszerítette más alakba akár kényelemből, akár mert fölfogta mérhetetlen előnyeit. Miért folyamodott volna egy veszélyes eljárásnak? Másik kérdés az adagolás kérdése. Antik pénzen sohasem láttam a lemezvágás, a koralakú lemezvágás nyomait. Bizonyos, hogy az adagolás a legegyszerűbb és a leggazdaságosabb módon történt mindaddig, míg az elszegényedés következtében a fémnek vízszintes kiterjedését lemeznyújtással kellett növelni és megmaradtak az öntött fémcsépek fölhasználásánál; akár az olvasztott fém adagolt kiöntésének módját vitték tökélyre, akár a fészkekbe mérlegelt tömeges olvasztás módját gyakorolták. Ha a megmerevedés után hirtelen lehűtötték, ellentétben az acél viselkedésével, lágyabb tehát verésre alkalmasabb lett. Ezek a korongok azután a verőtövek közé kerültek. Ez a vegyes eljárás megállapítható a legtöbb görög pénzen, különösen világosan a nagyobb, súlyosabb daraboknál. A kispénzek és a római pénzeknek ettől eltérő készítési módját szintén nehéz elképzelni az említett ok mia t.

Ellenben az ú. n. szívárványtalak, melyek csupán öntöttek és minden veret nélkül való barbárpénzek, meghatározott súlyban, világosan példázzák az adagolt öntés elterjedését. A sugaras rajzokkal bíró homorodó oldal valami lehűtési eljárás következménye. A felső rétegek gyorsabban hűltek le, mint az érem magja. A belső lehűlés következtében a már megmerevedett fölszínen ráncosodás, gyűrődés állt be. Jellegzetes felszínük bizonyos szisztematikus lehűtés eredménye. Ebben kényszerült praktikumot látok. Ezzel oldották meg a sokkal körülményesebb és költségesebb éremkép mellőzhetését.

Az egyiptomi királyok csak a macedon-ház alatt kezdtek pénzt veretni. A Lagidák feltűnően nagy rézpénzei, melyeknek lejtős talpuk van, szintén öntés útján készülhettek, melyet aztán részben kézi erővel simítottak, vagy esztergályozással tettek szabályosabbá. A görög-római kolonialis bronzok közepén oly gyakran előforduló mélyedés minden bizonynyal a korongkészítés kivitelével függ össze. A lejtős talpú korongok pedig könnyen voltak kifordíthatók az ön ömintákból.

Történtek akkor is, azóta is újító kísérletek, de a csigelyeket, gömb-pénzeket s furcsa keleti dolgokat mint különlegességeket megcsodálunk, de csak megerősítenek bennünket azon meggyőződésünkben, hogy a legtökéletesebb pénzt már föltalálták.

Ugy gondolom, minden dicsőretet kimerítettem, amit a lelkes numizmatikus az antik pénzen dicsőretreméltót találhat. Mégis nem bírom elhallgatni egy eredendő nagy hibáját minden formájú pénznek. Hogy ott a gyönyörű Archipelagoston, mikor még a kegyes istenek annyira törődtek az emberek dolgával, egyiknek sem jutott eszébe, hogy az első pénzbe igazságos lelket lehelt volna.

Szentgáli Károly.

Az új magyar pénzegység elnevezése.

A koronavalutának szomorú haldoklása folytán hazánk törvényhozásának mint a legaktuálisabb pénzügyi problémával egy új valutának bevezetésével kellett foglalkoznia. Ez legelsősorban is pénzügyi kérdés lévén, nekünk numizmatikusoknak természetesen ezzel foglalkoznunk nem kellett. Az új valuta bevezetésével járt azonban az új pénzegység elnevezésének kérdése, ez pedig már oly kérdésévé vált a magyar közéletnek, amelybe társulatunk joggal beleszólást követelhetett magának. A társulat 1925. évi május hó 14-én tartott választmányi ülésén foglalkozott először ezen üggyel, majd az ekkor és a június 18-iki választmányi ülésén elhangzott javaslatok alapján egy memorandumot dolgozott ki, amelyben részletesen indokolt javaslatot terjesztett elő a m. kir. pénzügyminiszter úr önagyméltóságához. Ezen memorandum szövege a következő volt:

„Nagyméltóságú Miniszter Úr! Kegyelmes Urunk!

Hazánk pénzügyi viszonyai végre lassanként odafejlődtek, hogy a magy. kir. koronának, mint egyik legaktuálisabb kérdéssel, foglalkoznia kell a valutareform ügyével. Ezzel kapcsolatosan előtérbe kerül egy olyan kérdés is, amely a szigorúan vett pénzügyi körökön túl más tényezőket is érdekelhet, s így talán nem utolsósorban minket, kik éremtudománnyal és pénztudománnyal foglalkozunk. Ez a kérdés az új pénzegységnek és az új pénzegység törtrészenek, vagyis a forgalombakerülő kisebb pénznemnek elnevezése.

Nem csekély fontosságú ez a kérdés, azt mindenkinek el kell ismernie. Minden nemzet igyekszik saját pénznemének elnevezésében is valami nemzeti sajátosságot vagy nemzeti vonást kifejezésre juttatni, mint azt a franciáknál a frank, az angoloknál a font és shilling, a németeknél a márka, az olaszoknál a lira stb. tanusítja. Hazánk pénznemének elnevezésében eddig vajmi kevés önállóságot tanusított, mert hiszen az árpád-házi királyok alatt volt denár és obolus, a vegyesházi királyok alatt ezek mellett forgalomba került aranyforint (florenus) és garas (grossus) és majd a vegyesházi királyi korszak végén megindult tallér (Thaler) verés külföldi elnevezéseket honosított meg hazánkban. A habsburg-házi királyok idejében a dukátok, tallérok, garasok, denárok és obolusok mellett feltűnnek a krajcárok (Kreutzer), polturák, Rákóczi libertásai, majd később a pénzegység forint lesz, amely mellett a krajcár szerepel, végül a korona (Krone) és mellette a fillér.

Mint a most vázoltakból kitűnik, a pénznem elnevezése dolgában hazánk rendszerint külföldi hatások alatt állott és ha volt is módja saját elhatározásából pénznemeit önállóan elnevezni, akkor sem választott pénzneme számára tösgyökeres magyar elnevezést. Néhn azonban segített ezen a nép, midőn egyik vagy másik pénznemnek nem is annyira hivatalos, mint közforgalmi elnevezést adott. Ezek közül csak a „Máriás“ nevet kívánjuk kiemelni, amellyel a nép a Szűzmáriás verettel ellátott 20 és 10 krajcárosokat nevezte el.

Az új pénznem elnevezésénél több szempont kínálkozik fel, amely e fontos kérdés elbírálásánál figyelembe kell hogy vétessék. Történjék-e vajjon az elnevezés egy régi névnek felújítása, vagy egy teljesen új elnevezésnek elfogadása útján? Más szempontból elbírálható e kérdés aszerint is, hogy külföldi elnevezést vegyünk-e át vagy pedig egészen eredeti nevet adjunk az új pénzegységnek? Egy harmadik szempont lehet végtére az is, hogy ne keresgéljünk soká valamely elnevezés után, hanem miként a német birodalom, tartsuk meg a korona elnevezést, legfeljebb egy toldással — „aranykorona“ vagy „újkorona“ —, úgy miként egykor nálunk az „újkrajcár“. Ausztriában a „Neukreutzer“, Németországban a „Neugroschen“ divott, ma pedig ugyancsak Németországban a „Rentenmark“ szerepel. Ez a toldat utóbb magától el fog esni s maradna az egyszerű jelzőnélküli „korona“-elnevezés, persze már oly időpontban, amidőn azt már nem lehet összetéveszteni a mai koronával.

E kérdésekkel foglalkozva, társulatunk először is egy negatívumot kívánt megállapítani. Melyek azok az elnevezések, amelyek szerintünk feltétlenül mellőzendők?

Mellőzendő szerintünk minden körülmények között a „tallér“ elnevezés, amely évszázadokon át és ma is egy nagy pénznemet jelent. A tallér elnevezés a Thalerből keletkezett, amelynek első formája a Joachimsthalban vert mintegy 45 milliméter átmérőjű érem. A tallérok másutt is, hazánkban is átlag 37—42 milliméter átmérőjű pénzek voltak. A Thaler szóból származott a „dollár“-elnevezés is, amely ugyancsak egy nagy ezüstpénznemet jelent, hiszen mintegy 5 ezüstkorona értékével ért fel. Ha most a tervezett kis, akár a mai 10.000 koronának vagy a mai 14—15.000 koronának megfelelő értékkel bíró pénzegységet veszünk, az annak megfelelő pénzérem alig lehet akkora, vagy nagyobb a régi ezüst egykoronások-

nál s így $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{5}$ -része a régi tallérnak, tehát egyáltalában nem felel meg annak a fogalomnak, amely mintegy 5 évszázadon át a tallér fogalmának megfelelt és nemcsak a szakörökben, hanem a nép felfogásában is megrögződött.

Mellőzni kell szerintünk a „schilling“ elnevezést, az esetben is, ha azt még az egyedül lehetséges „silling“ írásmóddal is írjuk, leginkább azért, mert egyáltalában nem magyar, hanem német eredetű elnevezés s még hozzá olyan, amely Magyarországon semmiféle vonatkozásban nem volt ismeretes. De nemzeti szempontból sem kívánatos, hogy új pénzegységünk elnevezése azonos legyen az ausztriai pénzegység elnevezésével. Nem avatkozunk abba a pénzügyi kérdésbe, hogy a leendő pénzegység értéke az angol shillinggel hozassék kapcsolatba, mert hiszen ez a kapcsolat létesíthető akkor is, ha a magyar pénzegységet nem nevezzük sillingnek, hanem önálló nevet kap.

Ugyancsak nem tartjuk kívánatosnak a márka vagy a frank elnevezést, amitől különben sem kell tartanunk, mert hiszen létesítendő pénzegységünk sem az egyikkel, sem a másikkal nem lesz egyenértékű s így nincsen semmi ok arra, hogy bármelyiküknek nevét átvesszük.

A pénzegység törtreszének, vagyis a pénzegység egyszázadrészének elnevezésénél mindenesetre mellőzendőnek tartjuk a „garas“ kifejezést. A garas a latin grossus, illetve az ebből keletkezett német Groschenből származik, tehát elnevezésénél fogva is egy vastagabb, vagyis nagyobb pénzfajt jelentett. Tényleg többszöröse volt a középkori denárnak és éppen a kis vékony denárral szemben nyerte a grossus, vagyis vastagpénz, nagypénz elnevezését. Ausztriában a szakkörök tiltakozása ellenére választották az új kisebbik pénznem számára a Groschen elnevezést. Ne válasszuk éppen ezért mi magyarok sem a garast, mert hiszen a fogalombeli tévedéstől eltekintve az a hibája is volna, hogy ismét az ausztriai mintát utánozná.

Ne válasszuk az aprópénznél a denár kifejezést sem, mert latin eredetű, de ott van a szerb dinár, amellyel való hasonlatosság nemzeti szempontból sem kívánatos. De ez az elnevezés is inkább egy nagyobb pénzegységet, valamely kisebb pénzegység tízszeresét jelenti.

A pénzegység elnevezésénél — most már pozitívumokra áttérve — először is a teljesen új elnevezés kérdésével foglalkozunk. Ilyen a köztudatba meglehetősen átment „turul“ elnevezés is. Ennek felvétele különösebb akadályokba nem ütköznék, mert jó magyaros, nemzeti alap gondolattal bíró elnevezés és más nemzeteknél is előfordul az ehhez hasonló név, így a cseheknél a szokol, bár azt hivatalosan nem használják. Fel kell hívnunk azonban az intéző köröknek figyelmét arra, hogy ha a pénzegységet turulnak keresztelik el, gondoskodjanak is arról, hogy az új vereteken a turulmadár tényleg rajta is legyen, mert ez fogja szankcionálni a pénzegységnek nevét.

Ujabbán a „turán“ kifejezést is portálják, de ez szerintünk nem jó elnevezés, mert ez olyan elvont fogalmat jelent, amely semmiféle vonatkozásba sem hozható a pénznemmel, legalább nem olyan vonatkozásba, mint a turulmadaras veret. A turánt a pénzérmeiken képen kifejezni nem lehet.

Hazánk történelmi múltjába visszatekintve, a már egyszer használt pénzelnevezések közül vajjon melyiket lehetne átvenni? A „forintot“ végtére lehetne, de az is legalább kétakkora pénznemet jelent, mint a korona jogutódja, az új pénznem tehát a tallér elnevezés hibájába esik.

Vajjon nem lehetne felhasználni a „libertás“-t II. Rákóczi Ferenc fejedelem pénzei után? A „libertás“ a Rákóczi fejedelem által vert pénzekben alkalmazott „PRO LIBERTATE“ felirat után kapta nevét. Ellene szól, hogy nem magyar és az is, hogy új pénznemünkön ezt vagy hasonló felírást aligha fogunk alkalmazhatni. A libertás elnevezésnek netaláni elfogadása esetén mint kisebbik pénznemet persze a „polturát“ kellene alkalmazni, a Rákóczi-korszaknak aprópénz elnevezését, de sajnos, ez is idegen szó.

Szóba kerülhet a Máriás elnevezés is, amely a nép nyelvén legalább 2 évszázadon át tartotta magát. Nem volna rossz gondolat, mert hiszen a régi ezüst 20 krajcáros körülbelül annyi értékű volt, mint a verendő új pénznemünk. Szép elnevezés is, magyar is, de annak elfogadását természetesen ahhoz kell kötni, hogy a pénzegység egyik lapjára Szűz Máriának képe alkalmazandó. Ez nagyon szép nemzeti vonású motívum, mintegy 500 éve alkalmazták a magyar pénzekben és a mai alkalmazása annál inkább megfelelő volna, mert hiszen keresztény nemzeti államnak valljuk magunkat. Az, hogy a pénzeinken kívánatos volna az államfő arcképét és a magyar címert is alkalmazni, némi nehézséget jelent, de a megoldást művészi kezek megteremthetnék.

Legvégére hagyunk még egy elnevezést, amely talán szokatlan, de a magunk részéről a legszerencsésebbnek tartjuk. Ez a *pengő*. A pengőforint a XIX. század derekán már mint hivatalos név szerepelt, az ú. n. váltó- vagy scheinforminttal szemben. A köznyelv elhagyta

a forintot és pengőnek nevezte el rövidítve a pénzegységet és még a hetvenes, nyolcvanas években is nagyon elterjedt volt ez az elnevezés, a már nem „pengőforint“, hanem egyszerű papírf forintok elnevezésénél is. A pengő elnevezés kifejezésre juttatná a mai papírpénz-világ után azt az örömmérzést is, hogy a nép közé a sok bankjegy után ismét pengő ércpénz kerülne. Előnye továbbá az, hogy magyar, nemzeti és újszerű. Azt hisszük, hogy ezzel a közzelfogás hamar megbarátkoznék s nemzeti irányban dőlné el új valutánk elnevezésének fontos kérdése.

A kisebbik pénznem elnevezésénél jobbat nem tudnánk ajánlani ma, mint a *fillért*. A koronavaluta fillérje már évek óta megszűnt, meghalt, senki sem beszél róla, senki sem gondol már arra, hogy létezik. Nem esünk abba a bajba, hogy az új fillért összetévezzük a régivel. Nehézséget nem okozna annak felhasználása és jobbat ajánlani nem is tudnánk. Jobb nincsen nálánál, mert már a fentiekben kifejtettük, hogy a kisebbik pénznem elnevezése garas semmiesetre se legyen, szintúgy ne legyen denár se, a poltura és az obolus pedig a magyar fülnek nagyon idegen. Idegen és szokatlan a batka is, amely a „*Batzen*“ szóból keletkezett. Lehetne még a krajcárt is felújítani, de az is idegen eredetű szó, bár erősen átment a magyar nyelvbe. A fillér elnevezést esetleg toldással „újfillér“-nek is lehetne alkalmazni, bár arra nézetünk szerint szükség nincsen.

Az új pénznem elnevezésénél figyelembe kell venni még egy szempontot, t. i. azt, hogy a külföld is könnyen ki tudja ejteni a nevét, hiszen pénzünk nemzetközi forgalom tárgyát fogja képezni. Mi úgy véljük, hogy úgy a *pengő*, mint a *Máriás* nem nehéz kifejezés idegenajkú embereknek sem, s így e szempontból is megfontolandó ezen elnevezések egyikének választása.

Végleges állást e kérdésben elfoglalnunk nem lehet, de nem is kell. Ez az intézőkörök joga és kötelessége. Viszont azonban nekünk, szakköröknek, kötelességünk volt, hogy a mi szempontunkból megvilágosítsuk ezt a fontos kérdést. Ennek tettünk eleget a fent elmondottakban, a döntést rábízuk a magas kormányra, mi csak elősegíteni kívántuk a helyes és egészséges kiválasztást.

De bármi is legyen a döntés, megismételjük azon már évekkel ezelőtt előterjesztett kérelmünket, hogy az ércpénzverésre mielőbb térjünk át, de ne úgy, hogy azt egy országos nagyarányú művészi pályázat meg ne előzné. Ez a siker alapfeltétele, hiszen még az új levélbélyegeket is pályázat útján szokta megtervezni a magas kormány. A leendő ércpénz művészi külseje hivatva van művészi kultúránkat az egész világ előtt hirdetni. Óvakodjunk attól, hogy azt bürokratikus módon, megbízással, amatőrök vagy kontárok által intéztessük el, mint ahogy ezt eddig tettük. Írjon ki a kormány mielőbb egy nagyarányú, megfelelően dotált pályázatot, hívja fel magyar rajz- és szobrászművészeinket, hiszen hála Istennek, gazdagok vagyunk ezen a téren nagy tehetségekben és ezen művészi — hozzáértő művész, történész, sőt numizmatikus — szakértők által elbírálandó pályázat döntse el leendő pénznemünknek külső megjelenési formáját.

Kíváncsú természetesen, hogy már a pályázat kiírása előtt eldőljön, hogy mekkora lesz az új pénznem, milyen ötvözetből készül és főképen, hogy mi lesz a pénznem elnevezése, mert az elnevezés, mint fentebb kifejtettük, gyakran összefügg az azon alkalmazandó ábrázolással. A többit bízuk a művészekre, legfeljebb talán abban a kérdésben is kellene a művészeknek irányítást adni, hogy hazánk mai közjogi helyzete mellett az államfő képmása alkalmaztassék-e a pénznemen vagy sem? Szerintünk alkalmazható, mert ennek akadálya nincsen, sőt precedensünk is van, hiszen Hunyadi János kormányzó is nevével és kormányzó minőségének feltüntetésével veretett pénzeket és azokon képmása legfeljebb azért nem jelentkezik, mert abban a korszakban királyaink sem verették rá arcképüket a magyar pénzekre s az érem azon oldalát átengedték részint az ország címerének, részint pedig az akkori szokás szerint Szent László képének.

Mély tisztelettel kérjük most már Nagyméltóságodat, hogy a fentieket bölcs megfontolás tárgyává tenni, a döntést pedig feltétlenül a nemzeti gondolat által vezéreltetve meghozni méltóztassék.

A memorandumot a társulat *vitész Bajcsy-Zsilinszky Endre dr.*, nemzetgyűlési képviselő úr útján juttatta a pénzügyminiszter úr ónagyméltóságához és ugyanakkor gondoskodott róla, hogy e kérdéssel a napisajtó is foglalkozzék. A társulatnak ezen fellépésére a napisajtóban egy több hétig tartó érdekes és termékeny polémia indult meg, mert hiszen ezen kérdés természetszerűleg a közvéleményt is élénken foglalkoztatta.

A társulat azonban nem elégedett meg azzal, hogy az új pénznem elnevezésének kérdésében tegyen — mint utólag elégtétellel meg tudjuk állapítani — döntő fontosságú javaslatokat, de súlyt helyezett arra is, hogy az új pénz kiveretése kérdésében is véleményt mondjon és művészi pályázatnak meghirdetését szorgalmazza. Ennek érdekében egy újabb

memorandumot intézett 1925. év október havában a pénzügyminiszter úr önnagyméltóságához, rámutatván ebben arra, hogy a pénz nemzetközi forgalmánál fogva különösen alkalmas arra, hogy kultúránkat a világ összes népei előtt hirdesse. Ez azonban megkívánja azt, hogy új pénzünk külső megjelenésében is művészi színvonalon álljon. Ezt pedig csak művészi pályázat útján érhetjük el, amelynek sikere azonban már azáltal is biztosítva van, hogy hazai kisplasztikával foglalkozó szobrászművészeink oly magas színvonalra emelték a művészetnek ezen ágát, hogy alig van nemzet, amely bennünket e téren túlszárnyalna. Kérelmünknek meg is volt az az eredménye, hogy az új pénz egyes neveinek művészimegoldására pályázatot írtak ki. A pályázat eredménye azonban még ma is ismeretlen.

Ma már a törvény biztosítja, hogy új pénzemünk egységének elnevezése pengő lesz és a kisebb pénznem elnevezése fillér. Memorandumunknak átolvasása után nem lehet kétséges, hogy ezen kérdésnek eldöntésében milyen nagy és fontos szerep jutott társulatunknak. Hogy az új pénznem külalakja kellő művészi megjelenéssel fog-e bírni, azt ma még nem tudjuk. A társulat mindenestre megtette kötelességét ennek érdekében, sajnos, nagyobb befolyást e kérdésre gyakorolni nem tudott.

Dr. Zimmermann Lajos.

Pótlék Debrecen érmeihez.

A Numizmatikai Közlöny 1914. évfolyamában jelent meg Nagy József tanár úr által ismertetve „Debrecen érmei” cím alatt azoknak leírása. 1914 óta újabb érmeikkel gyarapodott Debrecen városa. Ezen újabb keletű érmeiket fogom ismertetni jelen cikkemben.

Betartottam a Nagy József tanár úr által négy csoportra osztott sorrendet, mégpedig: 1. alkalmi, 2. verseny-, 3. szolgálati és 4. iskolai érmek csoportját.

Alkalmi érmek.

1. Erős vonalszegély, félkörben összeérő kettős babérág, amely között ÉLJEN AZ ÉNEK, ÉLJEN A DAL, BENNE ÖRÖM VAN ÉS DIADAL. Efölött 1863—1923, az összeérő babérág alatt T

GyL.

Hátlap: Az erős vonalszegéllyel párhuzamosan felirat, körben: A DEBRECENI VÁROSI DALEGYLET 60 ÉVES FENNÁLLÁSÁNAK EMLÉKÉRE. Ezen belül két egymásnak dülő paizs, az első paizson Debrecen város címere, a másik paizson egy lant. Felettük mind a két paizsot átölelő lovag, sisak nyílt koronával, teljes nappal. Füleztetett érem, karikával. a) Fénytelen ezüst. 33 mm. 15.5 gr. Ezüst ponccal. b) Bronz. Kiosztotta a Debreceni Városi Dalegylet, csak a bronzot, azon működő tagjai közt, kik a 60 éves jubileumán működtek. Ugyanezen érmet fül nélkül emléklapokként, fényezett faalapba beépítve, testvér dalos-egyesület jubileumára adományozta, így a Budai Dalárda 60 éves, a Hajdúnánási Dalegylet 40 éves fennállásának megünneplése idején. Még pedig egy emléklapok kettő érmet tartalmazott, elő- és hátlapon voltak beépítve. Fül nélkül. a) Bronz. b) Ón. (Tulajdonomban.) Ezen emlékérmek én terveztem. Acélba metszette Pauló János debreceni vésnök.

*

Az 1925 december 25-én megtartott debreceni segéd- és tanoncmunka-kiállításra az érmeiket a Debreceni Ipar- és Kereskedelmi Kamara, az Ipartestület és ezenfelül négy iparosszakosztály adományozta.

2. Kerek mező, felső felében a kis országcímet két lebegő angyal tartja. A címeren a szent korona. A címer alatt A DEBRECENI KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA KITÜNTETŐ ÉRME. Alább kis vízszintes babérág. Ez alatt apró betűkkel: LÖFKOVITS. Vonalszegély. Hátlap: Fent egy hullámos szalagon homorú, stancolt betűkkel DEBR. IPARTESTÜLET. Ez alatt domború betűkkel KIÁLLÍTÁS, ÍZLESEK, JÓ MUNKA, VERSENYKÉPESSÉG. Aztán egy kártus, melybe homorú betűkkel SEGÉD- ÉS TANONCMUNKA-KIÁLLÍTÁS, 1925. A felső hullámos szalagot és az alsó kártust összekötő jobboldalt egy tölglyfaág, a baloldalt egy babérág. Fényezett ezüst. 50 mm. 41 gr.

3. Ugyanolyan, mint (1914 N. K.) 15. szám alatti, eltérés benne, hogy sima szegély és az alakult 1899. évvel (nem 1890. évszámmal). Fényes ezüst. 35 mm. 3 mm vastag. 22 gr. b) Bronz. c) Sárgaréz. Megemlítésre méltó, hogy ezen érmek nyomását egy debreceni lakatosmester, vitéz Győry János, saját műhelyében végezte bronzból, az 1925. évi kiállítás kitüntetéttjei számára.

4. Egy 3 cm. széles és 4 cm. magas paizs, felette 6 mm. széles cizelált korona, amely a paizs feléig mindkét oldalon leér. A paizs szélén egy vonalszegély vésve, a paizs felső részében 3 kis kocka, az úgynevezett művészcímer satirozva bevésve. Felírása ezen az oldalon: A SZÉP ÉS JÓ MUNKAÉRT. Hátlap: sima, csak a paizs szélén egy vonal. Szegélyvésés, ezen belől a felirat: A DEBRECENI FESTŐSZAKOSZTÁLY, 1925. (2 drb.) Arany. Súly: 1 drb 8 gr. Az ezüst ugyanez, csak a felső koszorú nélkül. Súly 12 gr. Bronz 40 mm átméretű kerek, sima, fényes bronzlemez, a szélén 2 mm. távolságra egy vonal van bevésve, a fenti felírással.

*

5. Egyoldalú fényes rézlemez stancolva, körbe összefont koszorú, lent csokorba kötött leálló 2 szalaggal, középen: DEBRECENI SEGÉD- ÉS TANONCMUNKA-KIÁLLÍTÁS, 1925. Hátluján egy meghajlított tű, cinnel ráforrasztva. Kiállítási jelvényül használták.

6. Az 5-ös számú verőtővel, csakhogy aranyban kiverve, hátlapjára egy sima aranylemez forrasztva és a szélén egy összefont aranykötél egész körben. Előlapra be van vésve: Rimanóczy Béla igazgató úr díja. Hátlapon szintén vésve: Kiváló munkáért, 1925. A vízvezetéki szakosztály részére. (A 4-es és 6-os érmeket Frisch József debreceni ékszerész készítette.)

A debreceni női szabószakosztály, a kalaposszakosztály budapesti S. G. A. jelzésű, általánosan használt érmeiket osztott ki tagjai között s így azokat csak megemlítem.

A Kerületi Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara is rendezett gazdasági, termény-, kertészeti kiállításokat, de ezen a földművelésügyi minisztérium állami érmeit osztották ki s minthogy ezen érmeik szorosabb értelemben nem debreceniek, azoknak teljes leírását mellőzöm.

2. Versenyérmek.

7. Nyolcszögletű érem. Erős vonalszegély, közepén egy 19 mm. átmérőjű körön belül Debrecen város díszes címere a félnappal, a kör felső részén, kívül: BÉKESSY BÉLA EMLÉKVERSENY. A körön kívül, legalól, egy kiemelkedő kártus, bevésve: 1923. Hátlap: Magas, nyolcszögletű vonalszegélyen belül egy repülő turulmadár, szájában kardot tart. a) Ezüst. 31 mm. ezüstponccal, S. G. A. betűkkel. 10-50 gr. b) Bronz

8. Ugyanezen érem kétféle (elő- és hátlapra) felezve és reáforrasztva egy 58-38 mm. nagyságú téglalapra. Bronz.

9. Nyolcszögletű érem. Erős vonalszegély, közepén egy 19 mm. átmérőjű körön belül Debrecen város díszes címere a félnappal. A körön kívül körbe, felírás: BÉKESSY BÉLA VÍVÓ CLUB, DEBRECEN. Hátlap: Magas, nyolcszögletű vonalszegélyen belől egy repülő turulmadár szájában kardot tart, bevésve: Club Bajnokság, 1924. I. Díj. a) Ezüst. 31 mm. 10 gr. Ezüstponccal, S. G. A. jeggyel. b) Bronz.

A Magyar Birkózók Országos Szövetsége Keleti Kerülete, úgymint a debreceni sportegyletek, az általuk rendezett versenyeket az ismert budapesti sportérmekkel díjazzák, így ezen érmeiket is éppen csak megemlítem.

3. Szolgálati érmek.

10. Kerek mező, közepén díszes lant. Az erős vonalszegéllyel párhuzamosan felirat a felső félkörben: * ÉLJEN AZ ÉNEK, ÉLJEN A DAL, az alsó félkörben: BENNE ÖRÖM VAN ÉS DIADAL. * Hátlap: Kerek mezőben, az erős vonalszegéllyel párhuzamosan: * DEBRECENI VÁROSI DALEGYLET * Lent: 1863. Fülezett érem karikával, honvédpiros szalagon. a) Fénytelen arany. 30. mm. 11-90 gr. b) Ezüst ponccal. 13-50 gr. c) Bronz. Kiosztja a Debreceni Városi Dalegylet, tagjainak 15 évi (bronz), 20 évi (ezüst) és 25 évi (arany) szolgálat után.

11. Erős vonalszegély, közepén egy álló lant, felette szárnyaskerek, alatta 1899. A lanttól balra, félkörbe: EGYETÉRTÉS. A lanttól jobbra, félkörbe: DEBRECEN. Hátlap: Erős vonalszegélyen két majdnem összeérő babérág, lent szalaggal átkötve, közepe sima, vésésre. Fülezett érem. a) Aranyozott bronz. 29 mm. b) Ezüstözött bronz. 29 mm. c) Bronz 29 mm. Kiosztja a Debreceni Egyetértés Dalegylet tagjainak, 15 évi, 20 évi és 25 évi szolgálat után.

Győry Lajos.

Pótlék a „Magyar jogászok és államférfiak emlékérméi”-hez.

A Numizmatikai Közlöny 1910. évfolyamában az idézett cím alatt felsorolt emlékérmekhez gyűjteményemből közlöm a következő pótlásokat:

Széchenyi István gróf. 1. Mellkép balra, lehajtott gallérú atillában, két sujtással, rojtos nyakkendővel.

Hátlap: Alul szalaggal átkötött felül nyitott buzakalász-koszorúban SZÉCHÉNYI ISTVÁN. Ez alatt választóul vastag vízszintes vonás (—), alatta pedig apróbb betűkkel † 1860 APRILIS 8-ÁN. Mindkét lapon síma, lapos szegély. Őn 29 mm. 7 gr.

2. Szembenéző mellkép kissé balra, atillában, öt sujtással. Körirat balról: SZÉCHÉNYI ISTVÁN jobbról: † 1860 ÁPRILIS 8-AN. A kép alatt: SZÜLET. 1792. SZEPT. 17.

Hátlap: Koronás magyar címer, alul szalaggal átkötött babér- és palmaág között. Mindkét oldalon erősen kiemelkedő kettős síma vonalszegély. — Őn, 33 mm. 12 gr. —

Kossuth Lajos. 1. A 36. szám alatt leírt érem, de a felírás KOSSÚTH LAJÓS-sal kezdődik az előlapon; ugyanitt a „VEZÉRJE” szó, a hátlapon pedig az ISTEN szó után vonás, — a „HÍVEN” szó „betűje felett pedig pont van. —

2. Mint a 39. szám alatt leírt érem, az előlapon az atilla két sujtása is látható; de a hátlap mezejében levő csillag sugaras, a „született” szó helyett „született” — a MAR helyett MÁR van, s az 1802 és 1894 évszámok között nincs kötőjel.

Megjegyzem még, hogy a 44 szám alatt leírt érem évszáma úgyszintén a 45-é sem lehet 1892, hanem 1902; ez talán csak sajtóhiba.

Közli: *H. Fekete Péter.*

K ü l ö n f é l é k .

Bányapénzek. Pótlék. Wanth-bánya (Szatmár megye). Két keresztbetett bányászkalapács W és B betűk közt. Fönn és lenn egy-egy kis ötágú rozetta, közepükön ponttal. A felső rozettától balra bélyegrepedés nyoma. Recés szegély. Hátlap: Pajzsalakú kartusban nagy M S, alatta és fölött egy-egy díszítménnyel. A kartus alatt és fölött egy-egy ötágú rozetta, közepükön egy-egy ponttal. Kétoldalt I6 65. évszám. Kopott szegély. Réz. 15 mm.

Lautner, rákosligeti polgári iskolai tanár gyűjteményében. Gohl: Magyar bányapénzek, 150. sz. fajnak (Num. Közlöny XVIII—XIX., 23. lap) feles darabja, illetve a hozzátartozó kispénz.

Gohl Ödön.

Háborús kávéházi bárcák. Az aprópénz hiánya miatt Nagyvárad több kávéházában (Royal, Fekete Sas stb.) a fizető pincérek e célra készítettett egyoldalú bárcákat használtak, melyet bádogossal állítottak elő.

1. Keretnélküli köralakú lapkán bemélyítve egyes vonalú R (oyal), alatta ugyancsak úgy 30 (fillér) értékjelzés. Horganyozott vaslemez, átmérője 23 mm.

2. Ugyanaz, de a betű és a számjegyek kettős vonalúak, s közöttük a betűtest kidomborodik. Átmérő 25 mm.

3. Síma fémszegélybe foglalt fehér kartonpapír lapú ruhaárjelző boltt címke, kékszínű nyomása: Komló — 20 fill. Átmérő 23 mm. Használta a Komló-kávéház Gyulán (Békés m).

4. Ugyanaz, de a fémszegély rovátkákkal díszített, s a nyomás barnaszínű.

Közli: *H. Fekete Péter.*

A tiszánagyrévi római éremlelet.

Az 1925. év tavaszán Jász-Nagykun-Szolnok vármegye tiszai alsó járásának Tiszánagyrév községében egy római ezüstpénzekből álló éremlelet került elő. A szőllők művelése közben találták.

Az éremlelet, amely értesülesem szerint teljes egészében a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárába jutott, hatvankét darab a Kr. u. I. és II. században vert denárból áll. Általában jó fenntartásúak, kopás nyoma csak a régebbi példányokon észlelhető.

Az érmek — amint látni fogjuk — Nerótól egy megszakítatlan sorozatot alkotnak a Kr. u. 133. évig. E két időpont közt uralkodó császárok vereteik által valamennyien képviselve vannak. A tíz, egymásután uralkodó császár 54 éremfajjal szerepel.

A pénzek az egyes császárok közt a következőképen oszlanak meg:

Nero	1	Titus	2
Galba	1	Domitianus	16
Otho	1	Nerva	2
Vitellius	1	Traianus	24
Vespasianus	4	Hadrianus	10

Az a vidék, hol a leletre bukkantak, sohasem tartozott a római imperium fennhatósága alá. Hazánk ezen része e korban barbár népek által lakott terület volt. A római pénzt azonban — mint tudjuk — fizetési eszközül szívesen fogadták és használták a római birodalom határain kívül élő népek is.

Fontos út vonulhatott keresztül e vidéken, amely már az őskorban is telep¹ s egy-szersmind átkelési hely lehetett. Ez utóbbit igazolja magyar elnevezése, a „nagyrev“ is.

Most pedig itt adom a lelet részletes felsorolását császárok szerint, az egyes darabokat is időrendben állítva össze.

- NERO.** (Kr. u. 54—68.)
1. A 66. (?) évből. Rv: ROMA Coh.^{II.} 258.
- GALBA.** (Kr. u. 68—69.)
2. A 68. évből. Rv: SALUS GEN HUMANI Coh.^{II.} 238.
- OTHO.** (Kr. u. 69 január—április)
3. A 69. évből. Rv: SECURITAS PR Coh.^{II.} 17.
- VITELLIUS.** (Kr. u. 69 január—december)
4. A 69. évből. Rv: XV VIR SACR FAC Coh.^{II.} 111.
- VESPASIANUS.** (Kr. u. 69—79.)
5. A 70. évből. Rv: COS ITER TR POT Coh.^{II.} n. h. Coh.^{I.} 36.
6. 72—75 közt. Rv: PONTIF MAXIM Coh.^{I-II.} n. h. (2)² Cf. Coh.^{II.} 386,
de itt az av: IMP CAES VES^P AUG CENS.
Coh.^{II.} 120. (2)
7. A 76. évből. Rv: COS III (sas)
- TITUS.** (Kr. u. 79—81.)
8. A 78. évből. Rv: IMP XIII (kecskét fejő pásztor) Coh.^{II.} 103.³
9. „ 80. „ Rv: TR P IX IMP XV COS VIII P P „ 318.
- DOMITIANUS.** (Kr. u. 81—96.)
10. A 86. évből. Rv: IMP XIII COS XII CENS P P P Coh.^{II.} 208, de Cohen
tévesen IMP XIII-el írja le.
Coh.^{II.} 253.
11. „ 88. „ Rv: IMP XIX COS XIII CENS P P P „ 67.
12. „ 88—89. „ Rv: COS XIII (Minerva) „ 261. (2)
13. „ 90. „ Rv: IMP XXI COS XV CENS P P P „ 263.
14. „ 90. „ Rv: mint előbb „ 264.
15. „ 90. „ Rv: mint előbb „ 265.
16. „ 90. „ Rv: mint előbb „ 274.
17. „ 92. „ Rv: IMP XXI COS XVI CENS P P P „ 278.
18. „ 92—93. „ Rv: IMP XXII COS XVII CENS P P P „ 280.
19. „ 92—93. „ Rv: mint előbb „ 286.
20. „ 95. „ Rv: IMP XXII COS XVII CENS P P P „ 287.
21. „ 95. „ Rv: mint előbb „ 290.
22. „ 95—96. „ Rv: mint előbb „ 293. (2)
23. „ 95—96. „ Rv: mint előbb „

¹ A Magyar Nemzeti Múzeum megbízásából 1925-ben Tompa Ferenc dr. múzeumi-őr ásatott e helyiségben, hol a tószegi őstelephez hasonló kora bronzkori lakótelepet talált.

² A Cohen szám után következő, zárjel közé tett számjegy azt jelenti, hogy hány darab volt abból a fajtából a leletben. Ahol külön megjegyzés nincs, abból a fajtából csak egy darab került elő.

³ Ritka típus; Cohen 45 frankra becsülte.

NERVA. (Kr. u. 96—98.)

24. A 97. évből.	Rv: CONCORDIA EXERCITUUM	Coh. ^{II} 27.
25. „ 97. „	Rv: COS III PATER PATRIAE	„ 47.

TRAIANUS. (Kr. u. 98—117.)

26. A 98. évből.	Rv: P M TR P COS II P P	Coh. ^{II} 203. (3)
27. „ 98. „	Rv: PONT MAX TR POT COS II	„ 302. (2)
28. „ 101—102 „	Rv: P M TR P COS III P P	„ 239.
29. „ 101—102 „	Rv: mint előbb	„ 241.
30. 104—110 közt.	Rv: AET AUG etc.	„ 3.
31. 104—110 „	Rv: COS V P P SPQR OPTIMO PRINC (Roma)	„ 68.
32. 104—110 „	Rv: mint előbb (Victoria)	„ 76. (3)
33. 104—110 „	Rv: mint előbb (Aequitas)	„ 85, de Cohen csak aranyban ismeri.
34. 104—110 „	Rv: mint előbb (Aequitas)	„ 86.
35. 104—110 „	Rv: mint előbb (Fortuna)	„ 87.
36. 104—110 „	Rv: mint előbb (tropaeum)	Coh. ^{II} 100.
37. 104—110 „	Rv: mint előbb (Genius)	„ 394.
38. 104—110 „	Rv: SPQR OPTIMO PRINCIPI	„ 467.
39. A 105. évből.	Rv: DAC CAP etc.	„ 120.
40. 112—117 közt.	Rv: FORT RED etc.	„ 152, de a mellkép paludamentummal.
41. A 114. évből.	Rv: COS VI P P SPQR	„ 106.
42. 114. „	Rv: P M TR P COS VI P P SPQR (Valor)	„ 274.
43. 114. „	Rv: mint előbb (Felicitas)	„ 278.
44. 116. „	Rv: mint előbb (Felicitas)	„ 280.

HADRIANUS. (Kr. u. 117—138.)

45. A 117. évből.	Rv: CONCORD etc.	Coh. ^{II} 250.
46. „ 120. „	Rv: SAL AUG. P M TR P COS III	„ 1327.
47. „ 121. „	Rv: LIB PUB. P M TR P COS III	„ 904.
48. „ 123. „	Rv: P M TR P COS III (Roma)	„ 1098.
49. „ 125. „	Rv: COS III (Vesta)	„ 328.
50. „ 127. „	Rv: COS III (Pudor)	„ 395.
51. „ 127. „	Rv: COS III (Valor)	„ 353.
52. „ 127. „	Rv: COS III (Victoria)	„ 358.
53. „ 130. „	Rv: ROMULO CONDITORI	„ 1316.
54. „ 133. „	Rv: TELLUS STABIL	„ 1427.

Hadrianus vereteit — eltérően a többi császárártól, amelyeket időrendben is Cohen^{II} kiadása szerint határozta meg — L. Laffranchi: „La cronologia delle monete di Adriano“ monografiája¹ alapján dolgoztam fel. Szükségessé vált ez e részletkutatásnak néhány helyesbítő, újabb eredménye folytán.

A lelet elrejtésének idejére nézve tehát a terminus post quem a Kr. u. 133. év.

Dr. Jónás Elemér.

Leletekről.

A Közlöny XXI.—XXII. évfolyamában közölt leletrepertoriumot néhány újabb adattal sikerült kiegészítenem. Fogadják mindazok, akiknek őket köszönhetem, első sorban kedves tanítványaim, e helyen is hálás köszönetem kifejezését.

A székesfőváros területén előkerülő római érmek lelőhely- és pénzverdék szerinti megállapítása a sajnós, még mindig csak képzeletben létező, hazánkban vert és lelt római pénzeink Corpusához becses adalékokat fognak szolgáltatni. E leleteknek azonban nemcsak a numizmatika, hanem a régészet is hasznát látja, amint ezt idei repertoriumom három legfontosabb adatával: a III. kerületben fekvő ú. n. *Velencei-köz* szórványos éremleleteivel, az óbudai külteleken előkerült *Flaccila*-éremmel és az esztergommegyei *Lábatlanon* talált *Honorius*-arannyal is igazolhatom.

¹ Rivista Italiana di Num., 1906, pagg. 32. q.

A III. kerületben fekvő, ma már felhagyott *Kórház-utcai* temető környéke mint római sírleletek vidéke már régóta ismeretes. *Kováts János* postatiszt úr, kedves volt tanítványom, ezen terület egy kis részéről: a felhagyott temető nyugati határvonala és a Velence-utca alkotta szögéből, az ú. n. Velencei-közből az utóbbi évek során több szórványos sírleletből előkerült római érmeket összegyűjtötte és azokat nekem bemutatni szíveskedett. Belőlük a rómaiak itt létezett temetőjének korát pontosan megállapíthatjuk, mivel az érmeek *Alexander Severus* korától *Valensig* terjednek.

A Velencei-közben talált érmeek (kizárólag kopott rézpénzek) a következők:

Alexander Severus niceai kisreze, *Philippus pater* C. V. 87. és viminaciumi AN. VIII. jelzésű pénze. *Trebonianus Gallus* C. V. 107., *Gallienus* C. V. 880. és egy kopott darab. — *Diocletianus* C. VI. 103. SXXIT jelzéssel és C. VI. 106. — *Licinius pater* C. VII. 109. SISN és C. VII. 161. — *Nagy Constantinus* C. VII. 22. CONST. — *II. Constantinus* (jun.) C. VII. 114. SMTES és CONSP, C. VII. 57. ASIS verdejegyűek. — *Constans* C. VII. 10. CSIS—C. VII. 48. (BEA. C.) és ASIS—C. VII. 19. TSP és SMTSI és R* jelzésűek. — *II. Constantinus* C. VII. 42. ANS és egy kopott — *I. Valentinianus* kisreze és *Valens* C. VIII. 29. ASIRM. — C. VIII. 47. ASIS^c és ASISC.

Flaccilla C. VIII. 4. ASISC verdejegyű bronzpénzét Koppisch Károly öreg földmíves találta másodmagával a III. kerület északi kültelkén fekvő, *Bogdán-út* 44. számot viselő veteményeskertjében, ahol ásója már máskor is hozott felszínre érmekeket, amelyek azonban elkallódtak. Az Óbudán talált ezen második *Flaccilla*-lelet valamint a társulatban 1924. évi XII. 18-án eladásra bemutatott lábatlani *Honorius*-arany a IV. századvégi hazai római pénzforgalomnak két igen becses adaléka. Numizmatikai újabb bizonyítékai annak, hogy 388 és 395 között a rómaiak még tartják úgy az ószőnyi, mint az aquincumi erődvonalat.

A székesfőváros területén a következő újabb leletekről van tudomásom:

a) Római pénzek.

Az I. kerületben: *Tiberius* C. 1. 16. és *Antonius Pius* középreze (mindkettő Lágymányos, Budafoki-ut 24, Tamásyék kertjében), *Galeria Valeria* C. VII. 2. és *Julianus Apostata* C. VIII. 38. * SIRMQ kiváló tartású (mindkettő évek előtt az Orbán-hegy krisztinavárosi lejtőjén).

A II. kerületben: *Domitianus* C. I. 417. — *Urbs Roma* C. VIII. 47. SMTSE és *II. Constantius* C. VII. 42. (Mind a három sírlelet a Zsigmond-utca és Török-utca egybe-torkolásánál, a régi Böske-udvar előtt).

A III. kerületben: *Traianus* középbr. (Bolgár kertészek óbudai telepén), *Hadrianus* C. II. 1347 és *Salonina* C. V. 129. (Mindkettő Raktár-utca 25). — *Antoninus Pius* ...XXCOSIII... n. br. (Filatori-gát északi lábánál). — *Marcus Aurelius* nagyreze: Av. M. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. MAX. Bab. mellkép jobbra. R.) TR. POT. XXXI. IMP. V. COS. III. S. C. Victoria balra tart. Cohenben nincs említve. (Remete-hegyen). — ...IMP. V. TR. POT. XXVIII. jelzésű nagybronz. (Lajos-utca 170.) — *Septimius Severus* n. br. C. II. kiad. IV. 8. Megvette a lelőjétől a Magyar Nemzeti Múzeum éremtára. (Találták az új gázgyár melletti II. házcsoport kertjében). — FORTVNA. REDVC. feliratú kopott ezüst. (Aquincumi múzeum mögötti réten). — *Severus Alexander* C. IV. 36. és *Maximianus Herculeus* C. VI. 159. SMTB. (Mindkettő a Filatori-gát északi lábánál.) — *Gordianus Africanus pater* ...PROVID. AVG... kopott ezüst. (Aquincum: Balneum.) — *Philippus Arabs* viminaciumi reze (Aquincumi ásatások között). — *Claudius Gothicus* C. VI. 120. (Szentendrei-utca 40. Innen kövek és érmeek már régebben is kerültek az aquincumi múzeumba). — Kopott kistréz. (Behrend-utca 14.) — *Aurelianus* C. VI. 147. (Kenyeres-utca 41. Csatornaásáskor.) — *Probus* C. VI. 87. (Bolgár kertészek óbudai telepén.) — Középbronza és *Constantius Gallus* kisreze ANT verdejeggyel. (Csúcshegy, Gígler István szőlőjében). — *Nagy Constantinus* C. VII. 454. ESISC és *II. Constantius* C. VII. 44. TSISC. (Mindkettőt a Kötő-utcában.) — *Nagy Constantinus* C. VII. 628. (Matróz-utca 12.) — C. VII. 283. SIS és *Constantinopolis* C. VII. 22. SMNA. (Mindkettőt a Csúcshegyen, a Grabler család szőlőjében, *Hollós Mátyás* király dénárjával. A nagymultú óbudavidéki szőlőkerteknek még csak itt van ma némi maradványa, a világháború idején beállott rézgálíchiány burgonyaföldekké degradálta itt a legtöbb szőlőt). — *Nagy Constantinus* C. VII. 628. („Solymári-utcán”). — *Helena* C. II. kiad. 13. ESIS. (Zsigmond-utca 86. kertjében.) — *Licinius pater* C. VII. 161. AQT. (Szentendrei-utca 40.) — *Crispus* k. br. VOT. XX (?) (Amphitheatrum mellett). — *II. Constantius* Coh. II. kiad. VII. 42. SIS jegyű (Szentendrei-utca 40. A ház udvarán római oszlop maradványa). — U. a. ESISP. (Szőlő-utca és Kiscelli-utca keresztezésénél, első csatornázás alkalmával 1925-ben, 2 m. mélységben, téglasírban. Agyagedényben itt előkerült zárt pénzlelet állítólag a munkások kezén eltűnt.) — *Con-*

stans. C. VII. 176. CONSP. (Kórház-utcai temető). — *II. Constantinus*. C. VII. 114. ESIS. (Laktanya-utca 11.) — C. VII. 165. SMH·T. (Aquincumi múzeum mögötti réten.) — *Constantius Gallus*. C. II. kiad. VIII. 167. SMNA. (Vihar-utca. Régi temető mellett, 1/2 m. mélységben.) — *Julianus* nob. caes. k. br. (Kiskorona-utca 58.) — *I. Valentinianus*. C. VIII. 22. (Új köztemető). — C. VIII. 12. BSIRM. (Vöröskereszt-utca 21.) — U. a. SIS jeggyel. (Amphitheatrum közelében.) — U. a. ASISC-el. (Szentendrei-utca 40.) — U. a. (Kórház-utcai temetőben.) — *Valens*. C. VIII. 11. SMAQ (kórház-utcai temetőben). — C. VIII. 47. (Aquincumi ásatások bejárójánál). — **Flaccilla** fentemlített érme. — 3 drb IV. századbeli kisbronz a *Királyhegy* Viador-utcai szegmentumában végzett próbaásatás alkalmával 1925 őszén *hatalmas római épületalapzat* lábánál. A Székesiővárosi Múzeumba kerültek.

b) Középkori pénzek.

Hollós Mátyás király dénárja C. N. H. II. 232 (III., Csúcshegy. Grabler-család szőlőjében). Tizenegyévi gyűjtésem első középkori érme a kerületben. A középkori érmeknek ritkaságszámba menő felbukkanása a kerületben, kétségtelenül abban leli magyarázatát, hogy úgy az Árpád-kori valamint az Anjou- és vegyesházi Óbuda régi területe ma be van építve s újabb építkezés, amely a régi épületek alapfalai alá száll, ma ritkaságszámba megy itten. A város kültelkén azonban a pénzforgalom aránytalanul kisebb volt a középkorban, mint a római világban.

c) Újkori pénzek.

Török érmek sem építéskor, sem földmunkánál. Egy hódoltságkorabeli lengyel nagyobb garaslelet egy részét láttam: III. Zsigmond király pénzeit. A lelet állítólag a szőlőkben, vasládikóban került elő. A pénzek 1631-es évszám volt. Földmunkálatoknál találták *Báthory István* lengyel király 1581. évi hármass ezüstgarasát is.

Velencei rézpénz: Av. SANCTUS·MARCUS·VENET. † Szárnyas oroszlán. Rev. FRANC·VENERIO·DVX·VENE † Stilizált kereszt (Vihar-utca).

Szász ezüstpénzecske a Burmeister-család ládafiából: Av: Koronás szász címer. W. H. Z. S. G. C. U. B. 1654. — R. Cum Deo Bene faciendo bene faciet.

Acheni rézpénz: Av: Balra tekintő kitért szárnyú egyfejű sas. 1722. R. XII.

Heller Reichstadt Achen (sic). Lengyelesen, 4 vízszintes sorban (Filatori-gátnál).

Gyakoriabbak az *I. Lipót* idejéből vert kisebb érmek, itt-ott egy-egy XVI. Lajos korabeli francia pénz a forradalom idejéből, tömegesen fordulnak elő *I. Ferenc* rézpénzei az 1800-as évszámmal.

A *Bécsi-ut* 65. sz. házban a kapu mellett befalazva egy marék rézpénz került elő. Láttam belőlük: *I. Ferenc* 3 krajcárosát S és G verdejeggyel 1795-ből és *II. József* 1790. évi 1 krajcárosát S verdejeggyel.

Stettner ezüstözött sárgaréz-jetonja a szövetségesek 1814. III. 3-i párisi bevonulásáról. (IX. ker., Haller- és Mester-utca keresztezésénél létezett temetőből.)

Vidéki és külföldi leletek.

a) Római pénzek.

Csillaghegy. Fő-utcai sportpálya: *Julianus Apostata*. C. VIII. 150. SIS.

Egregy (Zala m., Hévíz mellett). 1925 nyarán özv. Baráti Lászlóné kukoricásában érintetlen téglasírban: *Nagy Constantinus* C. VII. 254. v. 244. sz. TES jegyű kisreze. (Nem korjelzőkül helyezték az ilyen pénzdarabot a későrómai sírba?)

Ercsi. Eötvös József báró emlékéhez közel, a Dunaparton: *II. Constantinus* · ESIS jegyű kisreze.

Lábatlan (Esztergom m.): **Honorius** aranya. C. VIII. 45. COMOB.

Nyergesújfalu (Esztergom m.): Több római aranypénz. 1910-ben Satori Miksa, cementgyáros tulajdonában voltak.

Óbanovce (Szerémség): *Alexander Severus* niceai 3 hadijeles kisreze. Lövészároka-sátáskor találták 1915-ben. (Teplitzky Aladár tagtárs szíves közlése.)

Üröm. Fő-utcán. Türk Henrik telkén 1924 aug. földbeomlásokkor több elkallódott pénzzel: *Traianus Decius* vimináciumi érme.

Várhely (Sarmisegethusa): *Agrippa*. C. I. p. 175. 3. — *Germanicus* n. br. és *Traianus* C. II. 636. (Szöllősy Jenő tagtárs szíves közlése, birtokában több Maros-völgyi érdekes barbár pénz.)

b) Árpád- és Anjou-kori pénzek.

B. Boglárón, évekkel ezelőtt a temető mellett iskolásfiúk cserépedényben egy maréknyi, I. Lajos magyar király korabeli *szerecsenfejes* dénárt találtak. A lelet egy része *Gaal Gaszton* nemzetgy. képviselő gyűjteményébe került, a többi egy szomszédos plébánoshoz. *Kielce* mellett, *Lengyelországban*, I. Béla király pénzeit találták sírleletben. (Neues Wiener Journal közlése.) Palóczy Edgár.

Éremleletek.

Bajót (Esztergom m.). Crispina császárné Cohen 2. kiad. III. köt. 384. l. 27. számú nagybronzát találták egy római ezüstkanállal együtt.

Balatonaliga (Veszprém m.). Crispus császár Coh. 2. kiad. VII. köt. 342. l. 34. sz. kisbronzát találták. —

Csajág (Veszprém m.). IV. István C. N. H. I. 98. sz. rézpénzét találták.

Decs község (Tolna m.) határában, külsőföld széket dülőben II. Szolimán 926-os évszámú (Kr. u. 1519) aranyát találták.

Dunapentele (Pest m.). Gallineus Coh. 2. kiad. V. köt. 370. l. 243. sz. aranyát találták. (Súly 1.25 gr.)

Ercsi (Pest. m.). A Schilling erdő mellett a Dunában 1 db, Fonteia családi dénárt találtak. (Babelon I. 507. l. 10. sz.)

Esztergom (Esztergom m.). A vasuti állomás mellett I. András C. N. H. I. 12. típusú dénárát lelték.

Győr városában (Győr m.). 67 dbból álló XVI. századbéli *tallérlelet* került elő, a következő darabokkal: 1.) *magyar*, K-B jegyű 1556-ból (1 db., 28.52 gr.), 2.) *szász* (ernesti ág.) 1538-ból (1 db., 28.87 gr.), 1542-ből (1 db. 28.94 gr.), 1544-ből (1 db., 29.07 gr.), 1546-ból (2 db., 28.80 és 28.965 gr.), 3.) *szász* (alberti ág.), 1548-ból (1 db., 28.96 gr.), 1550-ből (1 db. 28.90 gr.), 1552-ből (1 db., 28.96 gr.), 1553-ból (1 db., 28.98 gr.), 1555-ből (1 db., 28.84 gr.), 1556-ból (1 db., 28.83 gr.), 1559-ből (3 db., 28.90 és kettő 29.07 gr.), 4.) *brandenburgi* (Albert örgrófé), 1549-ből (1 db., 28.68 gr.), 5.) *Daventer—Campen—zwoli* évsz. nélk. (1 db., 28.84 gr.), 6.) *donauwörthi*, 1546-ból (1 db., 28.87 gr.), 7.) *Kempten városi*, 1545-ből (1 db., 28.86 gr.), 1548-ból (3 db., 28.68, 28.80, 28.84 gr.), 8.) *leuchtenbergi*, 1543-ból (1 db., 28.95 gr.), 9.) *mansfeldi*, 1545-ből (1 db., 28.38 gr.), 1548-ból (1 db., 28.40 gr.), 10.) *öttingeni*, 1540-ből (1 db., 29 gr.), 1544-ből (2 db., 28.82, 28.96 gr.), 1545-ből (1 db., 28.73 gr.), 1546-ból (1 db., 28.82 gr.), 11.) *Pfalz választó tejedelemségi*, 1548-ból (1 db., 28.70 gr.), 12.) *Regensburg püspökségi*, 1546-ból (2 db., 28.74, 28.81 gr.), 13.) *solothurni*, 1553-ból (1 db., 28.55 gr.), 14.) *thanni*, 1553-ból (1 db., 28.45 gr.), 15.) *ulmi*, 1547-ből (1 db., 28.83 gr.), 16.) *Felső-ausztriai* (I. Ferd. linzi veretei 1531—58 közt) évsz. nélk. (6 db., 28.38, 28.58, 28.59, 28.64 két db., 28.67 gr.), 17.) *tirol* (I. Ferd. hallei veretei 1531—58 közt), évsz. nélk. (10 db., 26.69, 28.53, 28.61 két db., 28.66, 28.69, 28.70, 28.72, 28.73, 28.74 gr.), 18.) *csehországi* (kuttenbergi veret) 1554-ből (1 db., 28.55 gr.), (joachimsthal veret) 1554-ből (2 db., mindegyik 28.88 gr.), 19.) *karinthiai* (klagenfurti veret 1531—58 közt) évsz. nélk. (2 db. 27.15, 28.50 gr.), 20.) *Salzburg érsekségi* 1549-ből (1 db., 28.62 gr.), 1553-ból (1 db., 28.16 gr.), 1554-ből (1 db., 28.52 gr.), 1555-ből (2 db., 28.60, 28.79 gr.), 1558-ból (2 db., 28.63, 28.70 gr.), 1559-ből (3 db., 28.61, 28.70, 28.80 gr.).

Hencsepusztá (Tolna m.). IV. István C. N. H. I. 103. típusú rézpénzét találták.

Heves (Heves m.). V. László C. N. H. II. 171 típusú K-G jegyű aranyát találták.

Nagyatád határában (Somogy m.), a török-vár romjai között Báthori István 1586-os rigai III-as garasát találták.

Orsova és Turnszeverin között a Caecilia család Babelon I. 275. l. 43. sz. dénárát találták.

Senftenberg bei Krems (Ausztria). 1921-ben nagyobb számú vegyesházi magyar aranyat találtak itt. Ezek egy része elkallódott, de 84 db-ról sikerült tudomást szerezni. Ebből *Zsigmond* C. N. H. II. 118. sz. típusa volt 13 db. (7-féle verdejegy változatban), C. N. H. II. 119. sz. típusa 64 db. (27-féle verdejegy vált.), *Albert* C. N. H. II. 131. sz. típusa 1 db. K-P. jeggyel, *I. Ulászló* C. N. H. II. 140. sz. típusa 2 db. (2 jegyvált.), *V. László* C. N. H. II. 171. sz. típusa 1 db. K-R jeggyel.

Simontornya (Tolna m.). 711 db. XVII—XVIII. századi magyar és külföldi régipénzt találtak. Ebben volt 6 db. *arany* (I. Lipót. K-B; 1700, III. Károly, K-B, 1721, 1740; M. Terézia,

K-B, 1741; Hamburg városi, . I. R., 1692; VI. Károly sziléziai jegy nélk. 1714), 8 db. *tallér* (K-B jegyű magyar 1651, 1692, 1738; francia 1702-ből 4 db.; tiroli 1691), 61 db. $\frac{1}{2}$ *tallér* (K-B jegyű magyar 1695, 1711; francia 1649—1705 közül 58 db.; cseh 1728-ból); 5 db. $\frac{1}{4}$ *tallér* 1694—1702 közti időből (mind francia), 449 db. XV—Kros, 180 db. VI—Kros, 2 db. 3 Kros (magyar, liegnitzi, Württemberg—ölsi, boroszlói osztrák, cseh, tiroli, steieri, karinthiai, sziléziai és olmützi.).

Szabadszállás (Pest m.). — 22116 db. Zsigmond korabeli magyar pénzt találtak. Ebben volt C. N. H. II. 118. típusú arany 2 db. (*lilium*—*lilium*, I—V jeggyel), 119 A típusú 3 db., 119 B típusú (M—N jegyű) 1 db. — A többi C. N. H. 121, 123, 125 típusú denár és obulus volt.

Téglás (Hajdu m.). — Gróf Degenfeld Pál birtokán 265 db. XVI. századi ezüstpénzt találtak. Közötte 1 db. *tallér* volt (Ágost, szász, 1561), a zöme lengyel, litván, rigai, danzigi és porosz 3-as, széles és $\frac{1}{2}$ garasokból állott. Volt még benne K—B jegyű magyar denár I. Ferdinánd, Miksa és Rudolf korából 74 db. és 1 db. 1583-as évszámú körmöci *obulus*. —

Tépe (Bihar m.). III. Zsigmond 1588-as rigai III-as garasát lelték.

Tolnasziget (Tolna m.). — 22 db. aranyat és 36 db. *tallért* találtak. Az aranyak közt volt 4 db. magyar (K—B, 1602, 1672, 1673, 1680), 4 db. velencei (1656—1684 közti időből), 1 db. etrúriai (II. Ferd. 1621—70), 1 db. brabanti kettősarany (Albert és Erzsébet, 1599—1621), 1 db. gelderni (1635-ből), 3 db. utrechti (1593, 1649, 1651), 4 db. westfrislandi (1595, 1634, 1649, 1652), 1 db. zwollei (1634), 2 db. salzburgi (1679, 1680) és 1 db. IV. Ulászló korabeli 1639-es évszámú danzigi. — A *tallérok* közt volt 1 db. K—B jegyű magyar 1656-ból, 21 db. Brab.—flandriai Albert és Erzsébet, IV. Fülöp korából, 1 db. westfrislandi 1596-ból 1 db. oberysseli 1594-ből, 1 db. zwollei 1668-ból, 5 db. tiroli évsz. nélk., 1626, 1632-ből 1 db. elzászi 1606-ból, 1 db. Pfalz—neuburgi 1634-ből, 1 db. Braunsch.—lüneburgi 1600-ból, 2 db. szász 1577-ből (János Kázmér és Ján. Ernest), 1601-ből (Christian, Ján. György és Ágost).

Zallabér (Zala m.) Mihály salzburgi érsek 1559-es *tallérját* találták.

Zalavég (Zala m.) 72 db. XVII., XVIII. századi ezüstpénzt találtak. Ebben volt 23 db. Brab.—flandriai egész *tallér*, 19 db. féltallér és 2 db. negyedtallér, 25 db. osztrák XV, VI, 20 és 10 kros.

Bajka (Bars m.) 344 db. XVIII., XIX. századi ezüstpénzt találtak. Ebből 325 db. magyar és ausztriai 20 kros, 18 db 10 kros és 1 db. I. Miklós-féle 1829-es orosz rubel volt.

Gölle (Somogy m.). 104 db. Szent László korabeli magyar denárt és 1 db. bizánci arany solidust találtak. Az arany VII. Mihály császár korából (1071—1078) való s Sabatier II. 175. 1. 2. sz.-nak változata 4.22 gr. súlyban. A főfémjelző megállapítása szerint $\frac{500}{1000}$ -rész finomságú. A denárok között volt C. N. H. I. 26. sz. típusa 18 db. (7 sziglaváltozatban), C. N. H. I. 27. sz. 18 db. (12 sziglavált.), C. N. H. I. 28. sz. 38 db. (12 sziglavált.), C. N. H. I. 29. sz. 17 db. (9 sziglavált.), C. N. H. I. 33. sz. 14 db. (11 sziglaváltozatban).

Kecskemét (Pest m.) 1276 db. XVIII., XIX. századbeli ezüstpénzt találtak. Legnagyobb része (1214 db.) magyar és osztrák XX kros volt Lothr. Ferenc II. József, II. Lipót, II. Ferenc, V. Ferdinánd és I. Ferenc József korából, csak egypár németországi találkozott közöttük (bajor, nürnbergi, württembergi, würzburgi). — A többi részt 51 db. 10 kros, 5 db. $\frac{1}{4}$ forintos, 2 db. egyforintos és 4 db. $\frac{1}{2}$ *talléros* tette ki. Ezenkívül volt még a leletben 134 db. Kossuth bankó is (16 db. 15 kros, 23 db. 30 kros, 9 db. 1 frt., 81 db. 2 frt., 5 db. 5 frt.) A lelet legkésőbbi évszámú pénzei I. Ferenc József 1858-as forintjai és 1858, 1859 évszámú $\frac{1}{4}$ forintosai voltak.

Magyarherepe (Alsó Fehér m.). A ref. egyház földjén 1917-ben vagy 1918-ban 102 db. XVI., XVII. századi ezüstpénzt találtak. Volt benne 30 db. magyar denár II. Lajos, I. Ferd., Miksa, Rudolf és II. Mátyás korából (1526—1612), 61 db. N—B jegyű erdélyi garas Báthori Gábor korából (1610, 1611, 1612, 1613), a többi része lengyel garasokból és polturák-ból állott.

Makó (Csanád m.). 505 db. XVI. századi ezüstpénzt találtak. Benne 415 db. magyar denár volt II. Lajos, I. Ferd., Miksa és Rudolf korából, 8 db. cseh egy lapú fillér II. Ulászló, II. Lajos, I. Ferd., Miksa és Rudolf idejéből. A lelet többi részét porosz, lengyel, danzigi, elbingi, litván és schweidnitz garasok és polturák képezték.

Nemesszalók (Veszprém m.) 75 db. magyar, Liegnitz—briegi, Württemberg—ölsi, osztrák, tiroli, steieri, karinthiai és olmützi XV, VI és 3 krost találtak.

Közli: Harsányi Pál.

Esztár (Bihar m.) határában a Körtélyes nevű határrészen 1915-ben *Nerva Traján* denárát találták.

Cséffa (Bihar m.) határában a Püspökradvány nevű pusztán 1914-ben egy 84 darabból

álló pénzlelet került elő; III. Zsigmond lengyel hármagarasa és II. Mátyás magyar széles garasa volt benne. A leletet a találó munkások szétszedték és elkallódott.

Nagyvárad mellett levő Micske-pusztán a káptalani major közelében I. Ferdinánd 1532-ből való tallérját találták. A nagyvárad múzeumba került.

Gyulán (Békés m.) a józsefvárosi szőlőben Flavius Julius Constans (333-50) kis bronzát találták. Av. körirata: DNCONSTA—NS PFAVG. A császári mellkép jobbra. Rev. körirata: FELTEMPREPARATIO. Máglyán phoenixmadár, feje körül koszorú. — Alul: II SIS. —

Hajdúböszörmény. A bodai erdőben fatuskók ásása alkalmával Faustina junior denárát találták. Av. Faustina jobbranéző mellképe, haja hátul toronyba téve. Körirat: FAVSTINA AVG ANTONINI AVG PII FIL. Rev. Középen álló nőalak, mindkét kezében tart valamit, de az elmosódott rajz miatt nem vehető ki, hogy mit. Körirat: CONCORDIA. Nagyság: 18 mm. Súly: 2.30 gr. Magántulajdonban.

Ugyanott a Kovászföldön I. Mátyás C. N. H. II. 204 A típusu aranyát találták. Magántulajdonban. Közli: H. Fekete Péter.

Múzeumok.

A Magyar Nemzeti Múzeum éremtára 1924-ben 22 drb arany, 252 drb ezüst, 1493 drb egyéb fém, 6841 drb papírpénzzel és emlékéremmel, összesen 8608 darabbal, 1925-ben 12 drb arany, 209 drb ezüst, 96 drb egyéb fém és 1152 drb papírpénzzel és emlékéremmel, összesen 1469 darabbal gyarapodott.

Ezek közül kiemelendő 1. a *tiszanagyrevi* római denárlelet, melyben Nero (Coh. 2. kiad. 258.), Galba (Coh. 238.), Otho (Coh. 17.), Vitellius (Coh. 111.), Vespasianus (Coh. 36., 120., 286 vált.), Domitianus (Coh. 67., 208., 253., 261., 263., 264., 265., 274., 278., 280., 286., 287., 290., 293.), Titus (Coh. 103., 318.), Nerva (Coh. 27., 47.), Trajanus (Coh. 3., 68., 76., 85., 86., 87., 100., 106., 120., 152., 203., 239., 241., 274., 278., 280., 302., 394., 467.), Hadrianus (Coh. 256., 328., 353., 358., 395., 904., 1316., 1327.) pénzei voltak; 2. *Arad város* 5 koronás pénztárjegyének elő- és hátlapi kliséje; 3. *Zápolya János* C. N. H. II. 331. típusú denára 1—V jeggyel 1527-ből; 4. *Zápolya J. C. N. H. II. 331 B* típusú kassai veretű denára 1527-ből; 5. *II. Ferdinánd* N—B jegyű tallérja 1636-ból; 6. *II. Ferdinánd* K—B jegyű $\frac{1}{4}$ tallérja 1636-ból; 7. *Nagy Lajos* C. N. H. II. 90. típusú obolusának új változata (LODOVICI helyett REGIS VNGARIA körirattal az előlapon; 8. *V. László* C. N. H. II. 171. típusú K—R jegyű *hármagaranya*; 9. *II. Lajos* K—G jegyű 1519-es évszámú piefort denára (Mont. 402 a.); 10. *I. Ferdinánd* kassai veretű 1528-as piefort denára; 11. *I. Ferdinánd* K—B jegyű garasa 1552-ből; 12. 28 drb XII., XIII. századbéli *németországi brakeátok*; 13. *A Magyar Tanácsköztársaság* által tervezett 10 koronás ércpénz galvanomásozata (eredetije Londonban a Bute-gyűjteményben; 14. *II. András* C. N. H. I. 200 típusú denára; 15. *Kun László* C. N. H. I. 329. típusú denára; 16. *III. András* C. N. H. I. 368. típusú denára, mindkét oldalon szigéllel. 17. *A Magyar Nemzeti Bank* által 1919. május 2-iki kelettel kibocsátott 25 koronás bankó (a M. N. Bank csak 1924. júniusában létesült!); 18. *Budapest Városi Tanácsa* által 1919. május 20-iki kelettel kibocsátott 5 koronás pénztárjegy.

Dr. Harsányi Pál.

Irodalom.

Dr. Friedrich Stefan: Die Münzstätte Sirmium unter den Ostgoten und Gepiden. Halle (Saale). A Riechmann & Co. 1925. 80 28 l. és 1 képes tábla. Az egykori Pannonia Secunda római tartományban, a keleti gótok Pannonia Sirmiensis-ében volt Sirmium — ma Mitrowica — a Kr. u. 454—567 évek közti időben váltakozva a keleti gótok és a gepidák birodalmához tartozott. 473-ig a gótoké, innen 488-ig a gepidáké, 489 nyaráig ismét a gótoké, aztán újra a gepidáké, majd 504-től 539-ig megint a gótoké volt Sirmium, míg végül hatalmuk hanyatlását felhasználva, 536-ban a gepidák harc nélkül megszállották a várost, mely aztán 567-ben bekövetkezett bukásukig fővárosuk maradt.

A gótok sirmiumi pénzverése legkorábban 504—505-ben kezdődhetett és legkésőbb 536-ban végződhetett. Hivatkozással a Lex Burgundiorumra, szerző lehetségesnek tartja, hogy már a gótok előtt Ardarich, a gepidák első királya, aranypénzt veretett Sirmiumban, ami azonban kétes föltevés.

A sirmiumi veretű gót pénzek vékonyabbak, de nagyobbak mint Theodorik itáliai pénzei, átmérőjük 15-16 mm., a közzétett 3 darab súlya pedig 0.71, 0.72 és 0.79 gramm.

Valamennyiük negyedsiliquának minősítendő, egyikük barbareszk, durvább stílu a másik kettőnél. Kettőnek és egy töredékpéldánynak előlapján I. Anastasius képe látható, egy további példányon pedig I. Justinusé, — mind többé-kevésbé rontott felirattal; hátlapjukon Theodorik monogramma, körül invicta Roma jelentésű korcs felirat. A kis kereszt 4 háromszögből van alkotva. Ez jellemző e csoportra. Nevezetes és fontos, hogy az egyik (Anastasius-fejű) példány hátlapján SIM (SIRM helyett) verdejegy olvasható. A felsorolt 3 példány és 1 töredék sirmiumi eredetét lelőhelyeik, úgymint Sziszek, Novi Banovci (a régi Burgenae. Két pld.) és a Diakovar melletti Strbinci is bizonyítják. 1900—1915 közt Brunswick József igazgató buzgalma folytán kerültek egyenkint a zágrábi múzeumba.

A sirmiumi gepidapénzeknek 7 példányát ismerteti a szerző. Ezek fél-, illetve negyedsiliquák és a fönti gót pénzek voltak prototípusaik (előképeik). Csak 14-15 mm. az átmérőjük, de kissé vastagabbak. Az ép példányok súlya 0.60 és 0.95 gr. közt váltakozik. Egyrészük (3 példány) I. Justinianus, a többi pedig II. Justinus képét viseli, megfelelő, de korcs felirattal, PPAV-val (perpetuus aug.), hátlapjukon pedig, egynek kivételével, Kunimund (560/564—567), az utolsó gepida királynak koszorúba foglalt monogrammját olvashatjuk, egyéb felirat nélkül. Ezt a monogrammot Brunswick fejtette meg. Hat példány a zágrábi múzeumba került 1893—1910 közt. Lelőhelyeik, úgymint Novi Banovci, Mitrowica, a római Pannonia Secunda tartomány, illetve a gót Pannonia Sirmiensis területére esnek. Stíljük különböző, de részben erősen barbarikus. Az egyik példány eltérő monogramma esetleg Turisint gepida király (546—560/564), Kunimund elődjének és Justinianus I. kortársának nevét rejti; kár, hogy hiányos példány.

A felsorolt pénzdarabok tehát a sirmiumi pénzverőüzemet az 504—526. és az 546—567. évekre beigazolják. Ellenben a gepidák 473—504 közti uralmának korszakát eddig még nem igazolják be fölmutatható érem-példányok. Szerző számos érvet sorol föl amellelt, hogy a Lex Burgundiorum említett 501. esztendei ambérieuxi országgyűlésen negydemagával a forgalomból kizárt „Adaricianos“ csakis Ardarich gepida királynak Sirmiumban vert aranypénzei lehettek. Ezt a felfogását a Du Cange-féle Glossarium 1736. és 1883. évi kiadásában idézett és elismert Valerius-féle értelmezésre alapítja, mely azonban nem találkozik osztatlan elismeréssel. A bécsi éremtárnak Justinus I. képét és ARD-monogrammot viselő triense előlapi képe miatt nem lehet Ardarich kérdéses pénze, a laibachi múzeum II. Theodosius-, illetve Eudoxia-féle barbármivű triensét, amelyet Brunswick fölemlít, szerző szintén elveti. Meglévő érembizonyítékok hiánya dacára is azonban szerző föltételezi, hogy a sirmiumi verde 473-tól 567-ig szakadatlanul működött a gepidák és a keleti gótok számára. Erre vallanak, szerző véleménye szerint: a fönnebb leírt pénzdarabok által képviselt többféle bélyegváltozatok, mint az élénk pénzverési üzem bizonyítékai, továbbá a rajtuk észlelhető fokozatos stílusbeli eldurvulás, úgyszintén az ismertetett sirmiumi vereteket jellemző egy széles, széles de vékony lapkával jellemzett típus és könnyített súlyuk. Szerző szerint tehát a sirmiumi verde 395. éven túl is működött, egészen 567-ig; Kunimund halála után mint gepida pénzverő megszűnt, de jellemzőnek találja, hogy a Kr. u. 1000-ben Sermon bolgár hadvezér által veretett aranypénzek szintén Sirmiumban verettek. Valerius értelmezésére nézve és a sirmiumi pénzverőnek I. Theodosius halála utáni megszűnését illetőleg Alföldi A. soraira utalok, a Bahrfeldt-féle Num. Literaturblatt 242/243. számában, a 2002-2003. oldalon.

Gohl Ödön.

Luschin von Ebengreuth A.: A közép- és újabb kor általános érmeisméje és pénztörténelme. (A középkori és újabb történelem kézikönyve. G. v. Below és F. Meinecke, Abt. IV. kiadása.) 2. kiadás, 353 oldal, 114 képpel, nagyság 8°. 1926. München, R. Oldenburg. Fűzve 16— M., vászonkötésben 18.50 M. — *Tartalom:* Bevezetés: Az érmeisme és pénztörténelem tárgya. — A numizmatika forrásai és segédtudományai. — A numizmatika irodalma. — Bibliográfia és rövidítések. — 1. rész: Általános érmeisme. Az érme külső tulajdonságai: pénz és érme. — Médaille-ok, plakettek, jeton-ok. — Egyéb érmeszerű készítmények, márkák. — Érmeanyagok. — Az érmék alakja, nagysága és súlya. — A veret általában. — Az érmekép. — A felírás. — Az érme előállítás: A veretés folyamatai. — A veretés üzemének berendezése. — Az érme, mint a gyűjtés tárgya: Nyilvános és magángyűjtemények. — A gyűjtő segédeszközei. — Az érmeleletek tudományos kezelése. — Az érmék meghatározása, leírása és ábrázolása. — Hamis és nem valódi érmék. — Metrologikus kérdések és segédeszközök az éremismében. — A középkor legfontosabb érme-súlyai. — 2. rész: Pénztörténet. Az érme a pénzelmélethez való viszonyában: A pénztörténelem feladatai. — Pénznemek, amelyek nem érmék. — Érmepénz. — Valuta. — Számolási egység és számlálási mód. — Az érmeláb. — Valuta, kereskedelmi és váltó-érmék. — Érmepolitika. — Az érmeérték régi időben. — Az érme a jogrendszerhez való viszonyában: Az érme-felségjog és az ebből levezetett jogok. — Ermeengedélyek. —

Az érmemonopolium pénzügyi kihasználása. — Az érme, mint törvényes fizetési eszköz. — Ermszerződés, érmeegyesületek, érmezövetkezetek. — Szakregister.

Ugyanazon kiadásban jelent meg: Friedensburg, F.: A részállamok érmeisméje és pénztörténelme. 204 oldal, 19 táblázat, nagyság 8°. 1926. Füzve 14— márka, kötve 16-50 márka. (A középkori és újabb történelem kézikönyve, Below-Meinecke Abt. IV. kiadása.)

Fritz Dworschak, Die Renaissancemedaille in Österreich (mit einem Exkurs über Hubert Gerhard als Medailleur).

Sonderdruck aus Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen in Wien. Neue Folge. Band I. 1926.

Az anyag átláthatatlan tömkelege és a numizmatikában szokásos, túlnyomóan leíró módszerek nem éppenséggel kedveztek átfogóbb kérdés-komplexumok egységes szempontokra beállított tárgyalásának. Előrelátható volt, hogy a mai tudományos célkitűzésekre annyira jellemző synthetikus követelések az éremkutatók nagy táborában is egyre jobban visszhangra találnak. Az is minden további nélkül nyilvánvaló volt, hogy a siker kritériuma e synthetizáló kísérleteknél a művészettörténeti módszertanban használatos eszközök többé-kevésbé intenzív alkalmazásában rejlik. Szükség volt elsősorban arra a megfontolásra, hogy az érem valóban műalkotásnak tekinthető, mely meggon-dolás egy újabb publikáció címében is pregnánsan kifejezésre jutott. (K. Regling, Die antike Münze als Kunstwerk, Berlin 1925.) A történeti, gazdasági és művészi komponensek vonalzúrzavara ezáltal csak látszólag válik áttekinthetlenebbé, mert biztos vezetőnk akad az éppen most lelépő műtörténész-nemzedék által hallatlan finomsággá kicsiszolt formatörténeti analysisben. Igaz ugyan, hogy a „grande art“-hoz való viszonylatok erősen változó hatékonyságnak és nagy mértékben attól függetek, vajjon neves művészek, nagypasztikusok vagy festők tervezőként szerepeltek, avagy az ötvösművesség alkalmi teljesítményeivel van dolgunk, vagy pedig a tulajdonképeni ipar-szerű medaillőrök tömeggyártmányairól van szó; az utóbbiak rendesen a helyi hagyományokat képviselik, ellentétben a tervező művészekkel, kik többnyire a stilsztikailag előrehaladottabb idegen behatások hordozói. Az egyes befolyási körök földrajzilag pontos elhatárolása az érem anyag roppant mozgékonyasága mellett nem mindig könnyű feladat. Annál nagyobb örömmel köszöntjük Fritz Dworschak előttünk fekvő komoly kísérletét, mely az osztrák renaissanceérem tárgyalását tűzte ki céljául. Hogy az osztrák fogalma, mint egy egységes, élesen elhatárolt anyag-álladék palástja, ez esetben helyénvaló, ez iránt lehetnek ugyan erős kételyeink, általában is, de különösen a XVI. századra nézve. E fogalom éppen abban a kiadványsorozatban, melyben Dworschak munkája megjelent (az egykori „Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses“-ben) egy hosszú, előkelően ápolat tradicióra tekint vissza, jelenleg is rajta tapad egy bizonyos időszerűségi máz, sőt éppen az utolsó évek magyar műtörténeti kiadványaiban egyre jobban kísértett; életrajzához I. Gerevich Tibor józan fejtegetéseit Antonio Abon-dióról szóló munkájában, a Klebelsberg-émlékkönyvben. De saját célkitűzéseinek szemszögéből nézve is sajnálhatjuk, hogy Dworschák nem ismerte Gerevich bizonyos viszonylatokban az övével párhuzamosan haladó dolgozatát. (Kíváncsot volna, ha az Abondióról szóló cikk minél előbb a külföldi tudósok számára hozzáférhetőbb nyelven is megjelenne.) Fontos útmutatásokra akadt volna nemcsak az emlékeanyag, főleg annak magyar vonatkozású részének kiegészítését illetően, hanem Abondio művészetének olasz függési és fejlődési feltételeinek tisztázása által is, még ha egy Habsburg birodalmi művészet körvonalai itt és ott más előzményeken nyugszanak. Hogy mind-azonáltal stilsztikai egységről nem igen lehet itt szó, Dworschak maga is beismeri, sőt könyvének diszpozíciója, két főrésze-re való beosztása (Wien—Prag és Innsbruck—Graz) már magában is e művészet többtagoltsága mellett szól.

Emellett a nyomósabb hangsúly Tirolon (Hall-on) van, az olasz és német kultúra eme ősrégi közvetítőjén. Néhány inkább kívülről ható olasz előkészítők (Adriano Fiorentino, Leone Leoni) után a halli műhely befolyását követhetjük már a század 30-as éveiben, főleg az öntött érmek technikájában Bécsen át a cseh pénzverdékig s gyakran meglepő tisztaságban Körmöcbányáig is. A század második felében már közvetlenül belekapcsolódnak bevándorolt olasz mesterek (Antonio Abondio, Raffaello Ranghieri), kik azonban nagyon jellemző módon nem annyira az olasz hatá-sokkal szatínált Tirolban, hanem inkább a Habsburg-birodalom keleti részeiben, Belső-Ausztriában, Magyarországon és a cseh tartományokban találtak visszhangra s gyakran, mint p. o. Lorenz Rosenbaum személyében szolgálai utánzókra is. Az olasz mesterek által hozott új indokokat nem annyira az „avers“-oldal portréábrázolásaiban (a tulajdonképeni „konterfetter“-munkában), hanem a revers-képek páratlan felelevenítésében kell keresnünk. Itt már azért is a nagypasztika lehe-lete érezhető, mert ez az állítás legjobban az innsbrucki széria legjobb darabjaira vonatkozik, melyeknél Pietro Paolo Galeotti (detto Romano) meghatározó befolyása világosan kimutatható. Ezenkívül a bajor udvari művészet közvetítése révén németalföldi manieristák, nürnbergi és augsburgi mesterek nagyon könnyen utat találnak a halli műhelyhez, mely azokat rendesen a szeriesség látszatáig tudta magábaolvasztani.

Másképen áll a dolog a Bécs és Prága körül csoportosított szeriáknál; ezeknél hiába keresünk egységes kritériumokat. A legkülönbözőbb befolyások keresztezései mellett, elsősorban egyes kima-

gasló külföldi művészegyéniségek (Abondio) szinte ránehezednek az egyes fázisokra. A fejlődés egy későbbi fokán már Olaszországban iskolázott belföldi mesterek fellépnek, p. o. Joachim Deschler. Ez utóbbi tanítványában, Severin Brachmannban (kitől Dworschak a XXVI. táblán egy jelentékeny együttest összeállított) a szűkebb értelemben vett osztrák éremművészet aránylag magas nivóra hág. Prága számára még külön jelentőségére tett szert Paul van Vianen németalföldi ötvösmester tevékenysége, ki egy jó évtizeden át rányomta a maga bélyegét a cseh éremre. Művei közül magyar szempontból még külön kiemelendők Trigonescht elfoglalása Báthory Zsigmond által (1595) és Győr visszavívása Schwarzenberg Adolf alatt (1598), melyhez Hans von Aachen Bécsben levő és Hungaria felszabadítását ábrázoló olajvázlat szolgáltatta az ihletet. E nagyon érdekes fejezethez csak egy jelentékenyebb részletnél volna észrevételünk: a 228. lapon közölt viaszportré, Alexander a Laen von Wilhoring ábrázolásával, Antonio Abondionak való odaítélése még Albert Ilgre való utalása mellett is kissé elhamarkodottnak tetszik. Az A. A. jelzés alatt ez esetben Alessandrot (Antonio fiát) szabad értenünk.

A déli, frank-sváb, valamint a németalföldi (itt-ott még francia) hatások közvetlenebb csereforgalmának megfelelően, a tirolai műhely kibocsátványai egy határozott stíluskeresés és a legbensőbb történeti szükségyszerűség benyomásával tüntetnek és ennél fogva jóval magasabb esztétikai értékeket képviselnek. Az innsbrucki és müncheni udvarok szoros kapcsolatánál könnyen megértjük, hogy a hall-i műhely kisugárzásai egyrészt a bajor tartományokban is kimutathatók, míg másrészt a wittelsbachiai udvaránál működő idegen művészek elég gyakran Innsbruck és Hall számára is készítettek tervezeteket. Az utóbbiak közül a legkimagaslóbb egyéniség kétségkívül Hubert Gerhard, németalföldi szobrász. Ez a mester a műtörténeti kutatás legújabb felfedezéseihez tartozik, művészte mellett A. E. Brinkmann, Jul. v. Schlosser, Rudolf Artur Pelker és W. A. Suz majdnem egyidőben kardoskodtak. Dworschak most már csábító bizonyítással arra vállalkozik, hogy a feltűnően szép érmek egy egész sorozatát (XXX. tábla) ennek a művésznek tulajdonítsa, kinek körvonalai azonban mint szobrász is még elég ingadozók. A magunk részéről ezt a kérdést még nyitva szeretnők hagyni mindaddig, míg „konterfetter“-tevékenységéről szóló minden kétséget kizáró bizonyítékunk nincsen, míg nevezetesen de Vos ötvösmesterrel való együttműködése nincsen kellően igazolva: az utóbbira a kisformátumba való átvitel és a cizelláló munka hárúlt volna. Ha szerzőnk feltevése helytállónak bizonyulna, ez esetben nemcsak egy új numizmatikai adat vagy egy érdekes műtörténeti azonosítás előtt állnánk, hanem mélyebb szellemtörténeti belátásokra vezető támpontok birtokába jutottunk volna. Ami itt a kutató szeme előtt kibontakozik, nem kevesebb, mint a manierizmus bonyolult problémája az érme tükrében. Hubert Gerhard Giovanni da Bologna hatása alatt nevelkedett és azután rövid németalföldi tartózkodása után közvetlenül Münchenbe jött és szoros kapcsolatba került Pirot-tal és a hall-i éremmesterekkel. Ha ez igaz, akkor az új formafölfogás és az új kompozíciós törvények visszfénye Hall már többször érintett jelentősége révén és a fürgén guruló érme útján csakhamar eljutott a birodalom legáltalános eső tájékaiba is. Az eddigi előmunkákat — sajnós — még korántsem elengedők ahhoz, hogy a bizonyítás tengelyét a próba kedvéért visszafelé fordítsuk, annak igazolására, hogy a különféle éremverő helyeken mikor és milyen arányban merülnek fel manierista motívumok. Hogy ezek az újszerű veretek az úgynevezett magas művészethez is bizonyos relációban állottak, magától értetődő dolog.

Erős függésben Tiroltól haladt a steyerországi fejlődés is. A századfordulónál nagy sikerrel működött a gráci udvarnál Giovanni Pietro de Pomis, kisebb kaliberű művész ugyan mint Hubert Gerhard; az ő művei azonban már egy új stílusfelfogás, az előretörő olasz barokk hirnökei.

A munka kiállítása a régi császári bőkezűsége emlékeztető gondosságról tanuskodik. A táblák szépsége és szabotossága minden kritikán felül áll. Nagyon is indokolt irigységgel megállapíthatjuk, hogy a 32 nagyfoliolapra terjedő szöveget csak egyetlen, igaz, értelemzavaró sajtóhiba ékteleníti: a 234. lapon van egy téves utalás a XXX. tábla 8. és 9. ábrájára, holott a kérdéses ábrázolás a vértezett lovassal a XXX. tábla 10. ábráján látható. Az éremkutatók, műtörténészek, historikusok számára egyaránt fontos munka megérdemli a magyar szakkörök legkomolyabb érdeklődését is.

Dr. Horváth Henrik.

Ernst Müller, Dr. med. *Caesarenporträts*. I. rész 1924., 80. 39. oldal, IV. táblával és 45 szövegképpel. II. rész. 1924., 80. 64. oldal, XI táblával és 156 szövegképpel.

A szerző művében azt akarja kimutatni, hogy milyen történeti és genealogiai jelentősége van a római császárok és császárnék fennmaradt portréinak. Vizsgálatának tárgyai a római császárkori pénzek portréi és a szobrok. Az I. részben az általános genealogiai szempontok megbeszélése után kimutatja, hogy az egyes uralkodó családok tagjai nemcsak a történelemben mutatnak jellemüknek hasonló vonásokat, hanem ez a pénzekben és a szobrokon is felismerhető. Ezt részletesen szemlélteti a könyv nagyszámú képmellékletével. Természetesen ezen portréábrázolásoknak — s ez különösen a nagy tömegben vert pénzek arcképeire vonatkozik — csak relatív hűségéről lehet szó. A császári dinasztiákat, illetve ezeknek tagjait e módszerrel tárgyalja egészen Diocletianusig a II. részben. Az egyes szobor és pénzportrékról részletes leírást ad. A szerző pszichiater, kinek e témakörbe tartozó másik történeti műve: „Die Regenten des julisch-claudischen Kaiserhauses in historischer, genealogischer und psychiatrischer Beleuchtung.“ J. E. dr.

Otto Th. Schulz Dr.: *Die Rechtstitel und Regierungsprogramme auf Römischen Kaiser-münzen*. (Von Caesar bis Severus.) Studien zur Geschichte und Kultur des Altertums, XIII. Band. 4. Heft. 1925. 80, 124. oldal.

Schultz az előbb megjelent műveiből ismert alaposságával fejlesztte ki egész rendszeresen F. Kennernek már negyven évvel ezelőtt felvetett eredeti gondolatát a római császárok programmpénzeiről. Kenner volt tehát az első, ki ezen pénzek jelentőségét helyesen felismerte. Ugyanis a császárkori pénzek nagyrésze hátlapjainak köriratai és ábrázolásai által az új császár uralkodási programját és feladatáról alkotott felfogását akarta kifejezésre juttatni. De nemcsak a császári program nyilvánul meg e kor pénzein, hanem a szenátusé is. A programmpénzek zárt sorozatát Caesaritól Septimius Severusig tárgyalja. Augustus különösen sok pénze által van ebben képviselve. Kimutatja, hogy az arany és ezüst pénz veretése nemcsak az új uralkodónak első, szuverén hatalmát kifejező, jogos tényezője volt, hanem részben pótolta hátlapjának képei és köriratai által mai hírforrásainkat, a napilapokat. A könyvet könnyen kezelhetővé teszi a végén található pontos indexszek nagy száma.

J. E. dr.

Érem- és könyvvásár.

Ad. E. Cahn (Frankf. a. M.) Münzen d. röm. Kaiserzeit (Samml. Sigm. Krausz, Chicago) 1925 szept. 9 s köv. n. Verst. — **Kat. 53.** Kunstmedaillen der Renaissancezeit bes. der besten deut. Meister. Münzen u. Med. des XVI—XIX. Jahrh. (Samml. H. Mueller-Lebanon, Kentucky) 1925 szept. 7 s köv. n.

M. I. Florange — M. L. Ciani (Páris). Monnaies greque et rom. Medailles artistique franc. et étrangères. 1924 máj. 28.

W. F. Hahlo (Berlin) Probemünzen. Stempelfehler. Verprägungen. Abschlüge v. Münzen in and. als den Original-Metallen stb. 1925.

L. Hamburger (Frankf. a. M.) Kunstmedaillen. I. Abt. (Samml. H. Vogel, Chemnitz) 1924. nov. 4. — Römische Münzen (Samml. ausländ. Amateurs) 1925 okt. 19 s köv. n.

O. Helbing Nachf. (München) Münzen u. Medaillen d. Mittelalt. u. d. Neuzeit, 1924 júl. 8 s köv. n.; Münzen u. Med. I. Pommern, II. Ostpreussen III. Brandenburg in den Marken, (Samml. E. von Wasserschleben 1924 febr. 12., 1925 szept. 15.; Münzen u. Med. Alt- u. Neufürstlicher Häuser, 1925 febr. 17.

A. Hess Nachf. (Frankf. a. M.) Münzen u. Med. d. Mittelalt. u. d. Neuzeit, sowie num. Bücher.

D. Holmberg (Stockholm) Aukt. — **Kat. 134.** Mynt- och Medalja- samling (M. Nilssons) 1925 dec. 8.

Naville & Cie (Genève) Monnaies Romaines Antiques en or, argent et bronze. (Coll. Clarence S. Bement, Philadelphia) 1924 jún. 25, 26, 27, 28. — Monnaies Rom. Ant. (Coll. H. C. Levis) 1925 jún. 18, 19, 20.

A. Riechmann & Co. (Halle, Saale) Aukt. — **Kat. XXV.,** Münzen der deutschen Kipperzeit, (Samml. W. Kraaz) 1924 márc. 6, 7; Aukt. — **Kat. XXVI.,** Goldmünzen u. Medaillen (Samml. des Grossherzogs F. A. von Oldenburg) 1924 szept. 24; Aukt. — **Kat. XXVII.** (Spezialsamml. sächsischer Münzen u. Med. 1924 szept. 25—27; Aukt. — **Kat. XXVIII.** (Münzen u. Med.-Samml. von Oldenburg, Jever, Schleswig-Holstein, Bist. Lübeck u. Niedersachsen (Samml. d. Grossh. F. A. v. Oldenburg) 1924 okt. 28, 29; Aukt. — **Kat. XXIX.** Die mittelalterl. Münzen (des Hessischen Landesmuseums in Kassel u. solche aus and. Besitz) 1924 nov. 25—29; Aukt. — **Kat. XXX.** Griechische Münzen (Dabletten des Staatlichen Münzkabinetts Berlin u. a.) 1924 dec. 11, 12; Aukt. — **Kat. XXXI.** Deutsche Brakteaten (Samml. A. Löbbecke), Aukt. — **Kat. XXXII.** Kunstmedaillen u. Plaketten des XV—XVII. Jahrh. (Samml. A. Löbbecke) 1925 márc. 17, 18, Aukt. — **Kat. XXXIII.** Antike Goldmünzen Taler u. Medaillen . . . mit vielen grossen Seltenheiten, Aukt. — **Kat. XXXIV.** Eine numism. Bibliothek, 1925 márc. 19, 20.

Sally Rosenberg (Frankf. a. M.) Verst. — **Kat. 57.** Taler des XVI—XIX. Jahrh. Goldmünzen, 1925 máj. 26.

H. S. Rosenberg (Hannover). Münzen u. Med. v. Braunschweig—Lüneburg, 1925 dec. 15 s köv. n.

P. & P. Santamaria (Róma) Monete dell'impero Romano (Coll. del Sign. Marchese B. L. stb.) 1924 jan. 16. Monete e Medaglie dei Romani Pontefici II. Rész. (Coll. Vaccari) 1925 jún. 3.

J. Schulman (Amsterdam.) Monn. des barbares, greques, romaines, du moyen-âge et des temps modernes. Med. de la révolution et de Napoleon le Grand stb. (Coll. M. Jan Van Rijswijk) 1924 márc. 30 és köv. n. Collection de M. L. Vierordt I. Rész et coll. Hongroise. Monn. Romaines coloniales. Monn. byzantines, greques et rom. 1924 jún. 17. Monn. obsidionales et de nécessité, des provinces-unies des Pays-Bas, de la republ. Batave, du royaume de Hollande et Pays-Bas, 1925 nov. 16 s köv. n.

Ch. Wart (Thoune, Suisse) Monn. et Med. Livres numismatiques. (Coll. Fürstenberg.)

Társulati élet.

Kilényi Hugó. † A társulat mély gyászának és a visszaemlékezésnek kell szentelnünk ezen rovatunk legelejét s azok közül, akiket a kérlelhetetlen végzet kiragadott tagjaink sorából, kiemelnünk *Kilényi Hugót*, aki legközelebb állott hozzánk. Közel állott hozzánk, mint tudományszakunk lelkes támogatója, de közel állott hozzánk, mint atyai barátunk és jóakarónk is. *Kilényi Hugó* alapító és tiszteletbeli tagunk volt, társulatunknak alapítása óta választmányi tagja, 2 éven át ellenőre, 8 éven át alelnöke, 6 éven át elnöke és 4 éven át tiszteletbeli elnöke volt társulatunknak. Nem túlozunk, ha azt állapítjuk meg, hogy *Kilényi Hugó* és társulatunk közel negyedszázados története teljesen összeforrtak egymással. Összeforrtak úgy, mint jó barátok, összeforrtak, mint ahogy egymáshoz fűzi a szeretet az atyát a gyermekéhez. *Kilényi Hugó* nem volt olyan értelemben numizmatikus, hogy e tudományszakot akár irodalmilag, akár rendszeres gyűjtéssel kultiválta volna, hanem mint a képzőművészet terén minden szépnek rajongója, nemes ízlésével felismerte azokat a szépségeket, amelyek minden korszak érmeiben, a korszak műveltségi fokának és ízlésének megfelelően felfalálhatók. S midőn ezt felismerte, mint minden szépnek gyűjtője és megőrzője, hatalmas arányú és nagy eredménnyel egybekötött gyűjtését kiterjesztette az érme gyűjtésére is. Az éremgyűjtésben csak egy irányította: a művészi szép! Nem korlátozta ebben sem a kor, sem az országok határa, sem a pénzegységnek szűken szabott keretei, mert a gyűjteményében helyet talált éppen úgy az ókori érem, mint a legmodernebb pénz; úgy a honi pénzverésnek termékei, mint a tengerentúli verdéknek produktumai, csak azt a kritériumot alkalmazta velük szemben, hogy azok a „szép“ fogalmának megfelelőjenek. S ebben azután igazán nagyszerűet produkált. S ugyanazzal a szeretettel, mellyel a numizmatika ezen termékeit gyűjtötte, ugyanazzal a szeretettel viseltett társulatunkkal szemben. Nem volt a társulatnak olyan mozgalma, melyben irányítóul részt nem vett, nem volt olyan kiemelkedő napja, amelyen ott ne lett volna és egyéni szeretetreméltóságával ne emelte volna a napnak melegségét és fényét; ne lett volna minden alkalommal példa arra nézve, hogy fiatalabb tagjaink rajta keresztül tanulják megszeretni és támogatni fejlődő társulatunkat. Midőn a balsors elvette tőle azt a kincset, amelyen keresztül volt képes műértő érzékével élvezni mindazt, amit egy hosszú emberi életen át mint szépet szeretett meg, látásának tisztaságát, még akkor is itt volt, szeretett neje karján, miköztünk és ha más nem, úgy jelenléte egymaga is elégséges volt arra, hogy buzdítólag hasson fiatalabb tagjainkra s ennek üdvös eredményét a társulat örömmel állapíthatta meg. Példaképe volt *Kilényi Hugó* annak, hogy miképen kell egy kis, szerény keretek között működő társulatot támogatni, fellendíteni és felemelni arra a polcra, amelyre 24 év alatt fel tudott emelkedni. Mert egészen kétségtelen az, hogy az elért eredménynek nagyrésze az ő érdeme s midőn az 1924. évi december hó 25-én bekövetkezett elhalálása után ezen sorokat az ő emlékezetének szenteljük, nemcsak hálánkat akarjuk vele és emlékezetével szemben leróni, hanem igaz és meleg szeretetünknek adunk kifejezést, amellyel emlékét, amíg a társulat fennáll, meg fogjuk őrizni.

Babics József. † Egy második haláleset, amely társulatunkat mélyen lesújtotta, *Babics József* alapító tagtársunk elhunyt volt. Ő is alapítása óta volt tagja a társulat választmányának, a legutolsó évben pedig alelnöke. Ha a társulatban tisztséget *Babics József*, az utolsó évtől eltekintve, nem is töltött be, mégis a társulat élete úgy össze volt forrva vele, hogy az ő egyénisége nélkül a társulat belső életét elképzelni sem lehetett. Az a nyugodt, megfontolt, a régi magyar világ nemes értelemben vett táblabíráira emlékeztető gondolkodásmódja nem egy alkalommal volt döntő befolyású a társulat választmányának elhatározásaiban és irányító azon eszközökre nézve, amelyeket a társulat kitűzött céljai érdekében választott s amelyeknek köszönheti az elért eredményeit. Ha a társulatot nemcsak gondolatokkal és szavakkal, hanem tettekkel kellett támogatni, ő volt a legelső között, akik a támogatás ezen módjában vezettek. *Babics József* mint gyűjtő is gyönyörű eredményeket ért el. Ő a gyűjtést már inkább specializálta, mert csak hazai vonatkozású érmekeket gyűjtött. Magyar és erdélyi éremgyűjteménye valóban nagyarányú volt s egy szinte tökéletesen áttekinthető képet adott a hazai pénz- és emlékéremverésről, persze azon korlátok között, amelyeket egy magánegyénnek a viszonyok és lehetőségek megszabnak. Igen nagy veszteség érte társulatunkat az 1925. évi január hó 3-án bekövetkezett elhunyttával és emlékezetét ugyanazzal a szeretettel fogjuk megőrizni, mint amely szeretet vezette őt társulatunkba és megőrzött velünk szemben elhalálkozásáig.

Halálesetek. Tiszteletbeli elnökünk és egyik alelnökünk elhunyttával bennünket mélyen lesújtó haláleseten kívül még 9 tagot veszítettünk el a sors mostohasága folytán. Ezek a következők. Tulajdonképen még 1923. évi június havában hunyt el, bár csak

később jutott tudomásunkra elhalálozása, *Grünhut Alfréd* kereskedő, nagykanizsai tagtársunk. Az 1924-ik évi augusztus hó 8-án húnyt el *Lossonezy Károly* nyug. m. kir. gazdasági intéző, tóvárosi tagtársunk. Mélyen lesújtott bennünket az a hír, hogy *Déri Frigyes* gyáros, kormányfőtanácsos, bécsi lakos, alapító tagtársunk 1924. október hó 28-án elhalálozott. Az ő érdemeit külön méltatnunk nem kell, mert hiszen országos hírnévre tett szert Debrecen városa javára tett nagylelkű alapítványával, amely nevét örök időkre meg fogja őrizni. Társulatunk is egy igen lelkes támogatóját veszítette el benne. Nemkülönben lesújtotta társulatunkat *Fraknói Vilmos*, arbei választott püspök, a múzeumok és könyvtárak volt orsz. főfelügyelőjének, a kiváló történettudósnak 1924. november hó 20-án bekövetkezett halála is. Alig néhány napra rá, december hónap elején pedig *Győrik Márton*, a pozsonyi evang. lyceum tanára húnyt el, aki mint magyar numizmatikus, a szakirodalom terén örökölte meg nevét, midőn a hírneves pozsonyi dr. Schimkó-féle éremgyűjtemény katalógusának szakszerű elkészítésével a maga idejében hézagpótló munkát végzett el. Az 1925. évi közgyűlést követő napon: március 27-én *Landesmann Pál* rendes tagtársunk, a fiatal és szimpatikus joghallgató halálozott el nagy bánatára nemcsak övének, hanem társulatunk belső életében rendszerint résztvevő összes tagjainknak. Édesatyja, hogy fiának a társulatban emléket állítson, egy utólag tett alapítvánnyal őt a társulat alapító tagjai sorába iktattatta, majd pedig 10,000.000 koronát kitevő adományával egy *Landesmann Pál* könyvtáralap elnevezésű alapot létesített, melynek kamatjövedelme a társulat könyvtárának gyarapítását fogja szolgálni. Az 1925. évi április hó 18-án *gróf Apponyi Sándor* alapító tagtársunk húnyt el, aki nevét hatalmas könyvtárának a Magyar Nemzeti Múzeum számára való adományozásával tette emlékezetessé. Julius hó 15-én *dr. Korbuly Dezső* vármegyei főorvos, alapító tagtársunk húnyt el Ógyallán, megszállott területen, majd szeptember 16-án *Újhely Kálmán* alapító tagunkat és sok éven át választmányi tagunkat hosszú szenvedéstől váltotta meg a halál. El lehet mondani róla, hogy az ő gyűjteménye a hazai magángyűjtemények között a legnagyobbak közé tartozott és a maga gyűjtési körében oly páratlanul tökéleteset alkotott, amelyet csak azzal a rajongó szeretettel lehetett elvégezni, amellyel ő az éremgyűjtés ügyét kora fiatalasága óta felkarolta. Kegyelettel őrizzük meg emléküket!

Felolvasások. Ezúttal is csak röviden tudjuk leközelni a társulat felolvasó ülésein elhangzott érdekesnél érdekesebb felolvasásokat, bár azok közül többet jelen füzetünkben egész terjedelmében közzétettünk, főképen vidéki tagjaink okulására, kik a felolvasó üléseken természetesen főleg csak nagy áldozatok árán és kivételesen vehetnek részt. Az 1924-iki nyári szünet után, november 27-én *Stöhr Géza* „A zsidók pénzverése az ókorban“ című felolvasásával kezdte meg az új évszakot, amely érdekes és tanulságos előadás napján még *Jeszenszky Géza* alapító tagtársunk mutatott be ritkábbnál ritkább magyar érmekeket. December 18-án *Palóczy Edgár* tanár urat látja a felolvasóasztal, midőn „A párthusok és pénzverésük“ címen ismertetett oly témát, amelyet tagjaink nagyrésze eddig bizony nem igen ismert. Ugyanezen a napon volt *Nagy Zoltán* tagtársunknak tulzás nélkül szenzációsnak nevezhető felolvasása „Emlékezés *Czirbesz Andrásról*“ címen melynek keretén egy elfelejtett magyar numizmatikusnak életét és munkáit ismertette, valamint bemutatta eredetiben egy kéziratban maradt munkáját is. Az 1925. évi január 29-én *Soltész Elek dr.* „Nagy Constantinus harca az egyeduralomért. Numizmatikai bizonyítékok“ címen tartott felolvasást és mutatott be ezen korszakra vonatkozó hatalmas éremsorozatot. Aznap még *Jónás Elemér dr.* ismertette *Alföldy András dr.* egyetemi tanárnak „Untergang der Römerherrschaft in Pannonien“ című német nyelven megjelent és igen sok fontos numizmatikai anyagot tartalmazó művét. A február 26-iki felolvasási napot *Faludy Géza dr.* kötötte le magának „A járványos betegségek numizmatikai emlékei“ című felolvasásával és erre vonatkozó gyönyörű éremanyag bemutatásával. Az 1925. évi közgyűlés napján 1925 március 26-án *Szentgáli Károly* tartott felolvasást „Az antik pénz metrológiája és alakja“ címen. Április 30-án *Jeszenszky Géza* olvasta fel „Lotharingiai Ferenc magyarországi pénzverése“ című tartalmas értekezését és *Stöhr Géza* „Régi magyar éremgyűjtemények jegyzékei“ címen olvasott fel, bemutatva a Tudomány-Egyetem gyűjteményének régi katalógusait. Május 28-án *Palóczy Edgár* „Katancsich Péter emlékezete. Halálának 100-ik évfordulója alkalmával“ címen olvasott fel, *Stöhr Géza* pedig szakkönyveket, közte *Regling Kurt* legújabb művét ismertette. November 26-án ismét *Stöhr Géza* ült a felolvasószéken és előadta „Imhoof-Blumer Frigyes emlékezete“ címen értekezését, majd *Harsányi Pál dr.* tett jelentést a Hallóban tartott Vierter Deutscher Münzforschertag-ról. Joggal állapíthatjuk meg a felolvasások ezen díszes sorozatának közzététele után, hogy társulatunk a komoly, tudományos munka terén is minden tekintetben megállja helyét.

A Magyar Numizmatikai Társulat debreceni csoportja. Debrecen városa, a régi magyar kulturális központ volt az első, amely a vidéki városok között megérezte annak

szükségét, hogy az éremtudománynak és az éremgyűjtésnek szervezetet létesítsen. Ezt a törekvését úgy oldotta meg, hogy társulatunk hozzájárulásával a Debrecenben lakó tagtársaink és azok, akik az ügyet szeretettel karolták fel, egy fiókot létesítettek a társulat debreceni csoportja címen. Az 1925. évi április hó 26-iki első értekezleten határozták el a csoport megalakulását és az alakulással kapcsolatos teendők ideiglenes intézésével megbízták *Zoltay Lajos* múzeumi igazgatót, *Strasser Károly* és *Kémery Mikó Gyula* urakat. A végleges megalakulást 1925. november 26-ikán mondotta ki az aznap megtartott alakuló és tisztikarválasztó ülés. Megválasztották a csoport elnökévé *Rickl Antal* nagykereskedőt, a régészeti osztály ügyvezető-elnökévé *Greiner Mihály* felsőkereskedelmi iskolai igazgatót, az érmészeti osztály elnökévé *Kanabé Dezső* polg. iskolai tanárt. Titkár-jegyző *Salánky József*, pénztárnok *Kémery Mikó Gyula* és a könyvtár őre *Győry Lajos* lett. A titkár-jegyző mellé *Kiss Ferenc* urat aljegyzőül delegálták. A csoport megalakulása óta élénk működést fejt ki, felolvasó üléseket és bemutatókat tart. A Közlöny következő füzetében a csoport saját maga fog beszámolni további működéséről. A társulat reméli, hogy ez a siker a többi vidéki városokat is buzdítani fogja külön csoportok megalakítására.

Székesfehérvári kirándulás. A társulat 1925. évi június 7-én egy kitűnően sikerült kirándulást rendezett Székesfehérvárra, amelyen mintegy 40-en vettek részt a társulat tagjai és azok hozzátartozói sorából. Az ünnepélyes fogadtatás után a vendégek *Wertheim Pál* tagtársunk otthonába mentek, ahol megtekintették a hatalmas és nagy izlésre valló emlékéremgyűjteményt, amelyből különösen a hazánkban páratlan Napoleon-sorozat emelkedik ki. Ezután *Marosi Arnold* tanár és múzeumi igazgató vezetése mellett megtekintették a Fejérvármegyei és Székesfehérvár városi múzeumot, amely nemcsak gazdagságával, de szakszerű rendezésével is a vidék egyik legszámottevőbb múzeumává nőtte ki magát. Utána *Polgár Iván dr.* tanár vezetése mellett a társaság megtekintette a város műemlékeit, különösen a templomokban lévő gazdagságokat. Az együttesen elfogyasztott társasbédén a helyi hatóságok is megtisztelve társulatunkat, képviseltették magukat. A délutánt a kiránduláson résztvevők, valamint a hozzácsatlakozott helybeliek *Pfinn István* vendégszerető szőlőbirtokán töltötték és az esti órákban egy kitűnően sikerült kirándulás emlékeivel tértek vissza a fővárosba. A rendezés sikerét a már említe teken kívül *Weichhart Valdemár* és *Szentgáli Károly* tagtársaink lelkes közreműködése biztosította.

A Falu-Szövetség kiállításai és a numizmatika. A Falu-Szövetség néhány év óta vidéki városokban és nagyobb községekben ipari és kereskedelmi kiállításokat rendez, melyek természetesen elsősorban a mezőgazdasággal kapcsolatosak. Igyekszik azonban e kiállítások anyagát úgy megválasztani, hogy azok a kultúra terjesztésére is alkalmat nyújtsanak s belevonja ez okból a lehetőséghez képest a környék történelmi emlékeinek kiállítását is, így akarván a falu népének érdeklődését felkelteni oly gondolatkörökre, amelyek iránt eddig bizony kevés fogékonyságot tanúsított. Az 1924. év nyarán Nagymaroson rendezett a Falu-Szövetség egy igen érdekes és tanulságos kiállítást, amelybe régi tagtársunk: Nagy Zoltán m. á. v. főellenőr, akkor még zebegényi lakos kapcsolódott bele, midőn igen tekintélyes, a magyar pénz- és emlékéremverés minden korszakára kiterjedő éremgyűjteményét s emellett régiségeit, régi könyveit és metszeteinek e vidékre vonatkozó részét kiállította. Az eredmény meglepő volt, mert a kiállításnak ezen része volt minden vitán felül a leglátogatottabb s különösen a falu népe tanúsított az általa még jóformán sohasem látott kincsek iránt meglepően nagy érdeklődést, amelyet Nagy Zoltán tagtársunknak szakszerű útbaigazításai és oktató előadásai még fokoztak. A kiállítás további napjain már tucatszámra keresték fel a falusiak a kiállítást, egy-egy csomó régipénzt hozva magukkal, meghatározás és értékelés végett s nem egy darab került be ily módon a környékbeli városok közgyűjteményeibe. Nagy Zoltán még ugyanezen év őszén a Vácott rendezett kiállításon vett részi gyűjteményeinek bemutatásával, majd az 1925. évben Balassagyarmaton és Esztergomban. Ez utóbbi helyen már mintegy tizenkétezer régipénz és emlékéremből állott a kiállításnak ezen része, mert Nagy Zoltán úttörő munkájához Brenner Ferenc és Einczinger Ferenc esztergomi tagtársaink, valamint az esztergomi bencés főgimnázium is csatlakoztak saját éremgyűjteményeik kiállításával. Mi a magunk részéről csak örvendhetünk ennek a kultúrális munkának s nem tudjuk kellőképpen felhívni tagtársaink figyelmét arra, hogy milyen nagy eredményt várunk attól, ha ez az ország más részeiben rendezendő kiállításokon is rendszerré válik, hogy egyes éremgyűjtemények bemutatásra kerüljenek.

Társulati összejöveteleinket minden hét csütörtöki napján tartjuk, este 6 és 8 óra között, társulati helyiségünkben (VIII., Csepreghy-utca 4. szám, II. em., 15. ajtószám alatt.) Az őszi, téli és tavaszi hónapokban minden hónap második csütörtökjén választmányi ülés van, minden hónap utolsó csütörtökjén pedig felolvasó ülést vagy bemutatót rendezünk, melyen vendégeket is szívesen látunk.

Társulati könyvtárunk csütörtökön este 6 és 8 óra között áll tisztelt tagjaink rendelkezésére. Ugyanakkor megtekinthető a társulati gyűjtemény is. A kézikönyvtár bármikor használható; kulcsa a helyiségben a tagok rendelkezésére áll.

Társulatunk új tagjai. A Közlöny utolsó füzetének megjelenése óta az 1925. évi december hó 31-éig felvett új tagok névsorát a következőkben tesszük közzé. Rendes tagok: *Berg Ulrik* báró, nyug. cs. és kir. huszárezredes, Innsbruck, Greilstrasse 14. *Elfer Tivadar* dr. orvos, Budapest, VI., Vilmos császár-út 35. *Éberhard József* hitoktató, Bonyhád, Tolnamegye. *Kiss József* magánzó, Bonyhád, Perczel Mór-utca. *Königstein Hugó* okl. vegyészmérnök, Selyp, Cukorgyár. *Pazár Dezső* épületanyagkereskedő, Budapest, VIII., Futó-utca 53. *Petrikovits László* orvostanhallgató, Nyiregyháza, Körte-utca 12. *Preisich Hugó* dr. ügyvéd Budapest, VII., Király-utca 85. *Révész Lajos* kereskedő Veszprém, Bátor-utca 3. *Smidt Lajos* orvostanhallgató, Budapest, I., Horthy Miklós-kollégium. *Stoll Ernő* ág. evang. tanító, Nyiregyháza, Szegényháztéri iskola. *Szegedi m. kir. Ferenc József tudományegyetem archeologiai intézete*, Szeged, Dugonics-tér 13. *Szigyártó Imre* állampénztári főtitkár, Sarkad, Biharmegye. *Tamedly Mihály* dr., a Theresianum tanára, Bécs, IV., Favoritenstrasse 15. *Özv. Tussla Tivadarné* Budapest, I., Budafoki-ut 13. *tinódi Varga Béláné*, Budapest, V., Falk Miksa-utca 19. Minthogy a Közlöny következő füzetében újból teljes tagnévsort kívánunk közzétenni, kérjük t. tagjainkat, hogy lakásukban, társadalmi állásukban vagy foglalkozásukban netalán beállott változást velünk közölni sziveskedjenek. Ugyanezen tagnévsorban az egyes tagok gyűjtési körét is fel kívánjuk tüntetni, miért is kérjük, hogy az erre vonatkozó adatokat is méltóztatassanak velünk közölni.

Társulatunk tisztikara. Tiszteletbeli elnök: betöltetlen. Elnök: Gohl Ödön dr. Ügyvezető alelnök: Zimmermann Lajos dr., aki egyben a titkári, pénztárosi és ügyészi teendőket is végzi. Alelnök: Faludy Géza dr. A Numizmatikai Közlöny szerkesztője: Gohl Ödön dr. Az Érem szerkesztője: Szentgáli Károly, aki egyben a gyűjtemény őre is. Könyvtár őre: Stöhr Géza. Másodkönyvtáros: Jónás Elemér dr. Választmányi tagok: Alföldy András dr., Eszláry István dr., Finály Gábor dr., Harsányi Pál dr., Hóman Bálint dr., Jeszenszky Géza, Kováts Ferenc dr., Lippay Károly, Pákozdy Károly dr., Procopius Béla dr., Schulek Alfréd dr., Soltész Elek dr., Somssich János gróf, Stöhr Géza, Szentgáli Károly, Telcs Ede, tinódi Varga Béla és Woyciechowski Vilmos. Felügyelőbizottság: Korny Rezső dr., Nagy Zoltán és Váry Szabó Elemér; póttag: Schmidt Béla.

Tagdíjfizetési felhívás. Társulatunk közgyűlése az 1926. évi tagsági díjat úgy szabta meg, hogy a fővárosban lakó rendes tagok 10 pengő, a vidéken és a külföldön lakó rendes tagok 6 pengő tagsági díjat fizessenek. Alapító tagjainkhoz pedig a közgyűlés azt a kérelmet intézte, hogy hozzák meg ugyanezen áldozatot a társulatért és fizessék be önkéntes adomány gyanánt legalább egy rendes tagsági díjnak megfelelő összeget, mert csak az összes tagok áldozatkészségével tudjuk elérni azt, hogy kiadványaink megjelenhessenek. Igen kérjük t. tagjaink közül azokat, kik tagsági díjaikat mindeztideig be nem küldötték, illetve azon alapító tagjainkat, kik kérésünket eddig nem teljesítették, hogy annak mielőbb tegyenek eleget. A tagsági díjnak és adományoknak a Közlönyben való nyugtázásától azonban, tekintettel az ezzel járó rendkívüli költségekre, el kell tekintenünk. Aki a befizetett összegről rendes nyugtát kíván, annak azt a postaköltség előzetes beküldése esetén megküldjük. A pénzküldeményeket kérjük a társulat ügyv. alelnöke: Zimmermann Lajos dr. nevére és címére (Budapest, IV., Váci-utca 78—80. sz.) címezni, vagy pedig a társulat javára az 51.010. számú postatakarékpénztári csekkszámára befizetni.

Szerkesztőnk Gohl Ödön dr. hosszantartó betegsége miatt gátolva volt abban, hogy a Közlöny ezidei évfolyamának ügyeivel a megszokott buzgalommal és elismert szaktudásával foglalkozzék, mértis a társulat választmánya melléje egy Jeszenszky Géza, Szentgáli Károly és Zimmermann Lajos dr. választmányi tagokból álió bizottságot küldött ki, amely bizottságot terheli a Közlöny jelen füzetéért a szerkesztéssel járó felelősség.

INHALT.

1. **Karl Szentgáli: Die falschen römischen Münzen von Brigetio.** Die Münzfunde der sehr belebten römischen Stadt Brigetio sind durch das Vorkommen vieler gleichzeitiger falschen Stücke gekennzeichnet. — Der Geldmarkt war in der Zeit von Septimius Severus bis Gordianus III. nicht nur durch legale fourée Denare überschwemmt, sondern es waren noch mehrere, im Werke Cohens unbekannte, in der Regel hybride, barbareske, fourée Denare und in ungeheurer Anzahl zur Täuschung ungeeignete, nachlässig gegossene Großbronze im Verkehr. — Ihr Umlauf war auf Oberpannonien beschränkt. Man ersetzte die in Misscredit geratene Silbervaluta durch Bronze mit reellem Werte und um den Verkehr mit denselben abwickeln zu können, mußte man zu einem Surrogat greifen. Diese barbaresken Denare wurden hierorts in der Provinz hergestellt und sind

sonst nicht zu finden. — Es ist übrigens nicht ausgeschlossen, daß diese Bronzmassen als Halbfabrikate, aus dem leicht ausbeutbaren Metallen der Karpaten erzeugt durch die findigen Quaden auf den Markt geworfen wurden.

2. Géza Jeszenszky: Die Münzprägung in Ungarn des Kaisers Franz von Lotharingen. Maria Theresia wollte dem Ansehen ihres zum Kaiser gewählten Gatten dienen, als sie im Jahre 1746 verordnete, daß in den ungarischen Münzstätten Münzen mit dem Bildnis und dem Wappen des Kaisers Franz und mit dem Kaisertitel geprägt werden sollen. — Der Rechtstitel hierzu war, daß Kaiser Franz Mitregent seiner Gemahlin war. — Nach dem Tode des Kaisers folgt eine neuere Verordnung der Königin, wonach die ungarischen Münzstätten auch weiterhin $\frac{1}{3}$ der Prägungen mit dem Bildnis des Kaisers herzustellen hatten, auf welchen von nun an das Todesjahr 1765 zu prägen war. Sie verordnet, daß neben dem Münzzeichen das Prägejahr mit den einzelnen Buchstaben des Alphabets bezeichnet werde, — das Jahr 1766 mit dem Buchstabe A. Die Zwanziger wurden tatsächlich bis zum Tode Maria Theresias in abgeschlossener Reihenfolge geprägt und diese Serie schließt mit dem Buchstabe P. — Verfasser stellt in einer leicht übersehbaren Tabelle diese Gepräge des Kaisers Franz zusammen. Die ungarische Verfassung kennt den Titel eines Mitregenten nicht. Die Münzprägung ist ein königliches Majestätsrecht. Der Verfasser betrachtet daher — abweichend von anderen Autoren — diese Prägungen, obwohl dieselben in ungarischen Münzstätten hergestellt wurden, als fremde Prägungen.

3. Dr. Alexius Soltész: Der Valutaverfall des III. Jahrhunderts n. Ch. G. und die diocletianische Münzreform. Die sich im III. Jahrhunderte wiederholt kräftig erneuernden Einbrüche der Barbaren machte die beständige Bereitschaft der Truppen am Limes notwendig. Die Eigenmächtigkeit der Heerführer führt langsam zur vollständigen politischen Anarchie, auf welche die wirtschaftliche Anarchie folgt. Das stetige Sinken des Gewichts der Goldmünzen, die sich bis zur gänzlichen Entwertung steigende Devaluation nicht nur des Gewichtes, sondern auch des Silberinhaltes der Silbermünzen erreicht den Höhepunkt unter der Regierung Aurelians. Die schweren Wirren des Geldverkehrs zwangen den Kaiser zu energischen Maßregeln auf dem Gebiete der gänzlich in Anarchie geratenen Münzprägung, seine Reformen waren jedoch erfolglos, denn obwohl er ein streng umschriebenes System verwirklichte, reell wertvolle Münzen erzeugte er nicht. Das Werk, reell wertvolle, streng festgesetzte Münztypen zu erzeugen, wurde von Diocletian durchgeführt. Die Organisierung einer musterhaften Administration der Münzprägung ist ebenfalls Verdienst dieses Kaisers. Die vollständig dezentralisierte Münzprägung hatte zur Folge, daß die Bildnisse der Kaiser der Tetrarchie auf den Prägungen vollständig verwechselt und sonach schablonmäßig wurden, da die von einander in weiter Entfernung wirkenden einzelnen Münzstätten eben nur die Person ihres eigenen Herrschers kannten. Dem Verfasser ist es aber nach gründlichem Studium des territorialen Systems des Reiches und des Verhältnisses der einzelnen Herrscher zueinander gelungen einen Lichtstrahl auf dieses lange unlösbar betrachtete ikonographische Rätsel zu werfen.

4. Edgar Palóczi: Erinnerung an Petrus Katancsich. Der in Kroatien gebürtige Franziskaner Mönch, welcher Professor an der Pester Universität war, ist dessen würdig, daß die ungarischen Numismatiker gelegentlich der 100 Jahreswende seines Todes seiner und seiner Wirksamkeit pietätvoll gedenken. In seinen epochalen Hauptwerken: „Orbis antiquus“ und „Istri adcolarum geographia“ würdigte er als Bahnbrecher die Lehren der Numismatik einer besonderen Beachtung. Verfasser glaubt mit Recht feststellen zu können, daß ein selbstständiges numismatisches Werk Katancsich's vorhanden sei, welches als Handschrift in einem Archive verborgen sein dürfte.

5. Dr. Elemér Jónás: Zwei überprägte römische Münzen aus dem III. Jahrhundert n. Ch. G. Es verlor der Antoninianus, — verschuldet durch den Verfall der wirtschaftlichen Verhältnisse, — innerhalb dreier Jahrzehnte viel von seinem original Gewichte. In diesem Zeitalter wurde es zum Gebrauch, daß man alte Denare mit Antoninianus-Stempel überprägte. Verfasser bespricht zwei derartige charakteristische Exemplare der Sammlung des Ungarischen National Museums.

6. Dr. Géza Faludy: Neuere Medaillen ungarischer Ärzte. IV. Publication. Verfasser publiciert 46 Stück neuere Prägungen mit Bildnissen ungarischer Ärzte. Damit erhöht sich die Anzahl derartiger Medaillen auf 252 Stück. Es sind dies größtenteils Medaillen künstlerischer Ausführung, welche die Reihe der ärztlichen Medaillen harmonisch bereichern.

7. Karl Szentgáli: Das Metallgeld als Erfindung. Die archaische griechische Münze ist eine vollendete, vollkommene Erfindung. Die Form der Münze wurde durch die natürliche Tropfenform des geschmolzenen Erzes entschieden, an welcher der erste Münzpräger nichts mehr zu ändern hatte. Der kompakte Flächenraum der Münze ist unerreichbar ökonomisch, die runde Form hat viele Vorzüge besonders von wegen der leichten Handhabung derselben. Dabei wurde durch diese Form der Münze ein zur Dekoration geeignetes komplettes Stück gewonnen. Der Mangel an Erz bringt aber das Ausstrecken der Platten mit sich, was einen schlechten Einfluß auf die künstlerische Erzeugung ausübt. Auch das moderne Geld besitzt nicht mehr alle Vorzüge der antiken Münze.

8. Dr. Ludwig Zimmermann: Die Benennung der neuen ungarischen Münzeinheit. Verfasser publiciert das dem Finanzminister vorgelegte Memorandum der Ung. Numismatischen Gesellschaft, in welcher dieselbe ihre Vorschläge bezüglich der Benennung der neuen ungarischen Münzeinheit vorführt. Die Gesellschaft schlägt in erster Reihe die Benennung „pengó“ (klingende Münze) vor, in zweiter Reihe die Benennung „máriás“ (Mariengeld), für die Teileinheit die Beibehaltung

der letzten Benennung „fillér“ (Heller). Die Gesellschaft wünscht in ihrem Memorandum, daß die Prägungen künstlerisch vollkommen sein mögen und schlägt das Ausschreiben eines großzügigen Wettbewerbes vor.

9. **Ludwig Györy: Ergänzung zu den Medaillen der Stadt Debrecen.** Publication von 11 Medaillen, welche mit der Stadt Debrecen in Verbindung zu bringen sind.

10. **Petrus H. Fekete: Ergänzung der Medaillen ungarischer Juristen und Staatsmänner.** Publication von 4 derartigen Medaillen.

11. **Miscellen.** Medaillenbeschreibungen von Dr. Edmund Gohl und Petrus H. Fekete.

12. **Dr. Elemér Jónás: Der römische Münzfund von Tiszanagyrev.** Verfasser beschreibt den im Jahre 1925. in Tiszanagyrev ans Tageslicht gekommenen Fund silberner römischen Münzen. Der Fund bestand aus 62 Stück römischen Münzen von Nero bis Hadrianus.

13. **Edgar Palóczi: Über Münzfunde.** Verfasser beschreibt Funde, welche in der Gemarkung der Hauptstadt Budapest oder aber in deren unmittelbaren Nachbarschaft zum Vorschein kamen.

14. **Münzfunde.** Publication von Dr. Paul Harsányi und Petrus H. Fekete.

15. **Dr. Paul Harsányi: Museen.** Beschreibung der Neuerwerbungen des Ung. National Museums in den Jahren 1924. und 1925.

16. **Litteratur.** Besprechung der Werke: Dr. Friedrich Stefan, Die Münzstätte Sirmium unter den Ostgoten und Gepiden (Dr. E. Gohl.); Dr. A. Luschin von Ebengreuth, Allgemeine Münzkunde und Geldgeschichte des Mittelalters und der neueren Zeit (Dr. E. Gohl.); Fritz Dworschak, Die Renaissance-medaille in Österreich (Dr. H. Horváth.); Ernst Müller, Caesarenportraits I. und II. Teil (Dr. E. Jónás); Otto Th. Schulz, Die Rechtstitel und Regierungsprogramme auf römischen Kaiser-münzen (Dr. E. Jónás.)

17. **Münzen und Büchermarkt.**

18. **Vereinsnachrichten.** Nekrolog über Hugo von Kilényi und Josef von Babics. Vorlesungen. Die Gründung der Gruppe der Ung. Numis. Gesellschaft in Debrecen. Ausflug nach Székesfehérvár. Die Ausstellung des Dorf-Verbandes und die Numismatik. Neue Mitglieder.

SOMMAIRE.

1. **Charles Szentgáli: Monnaies romaines fausses de Brigetio.** Les monnaies trouvées à Brigetio, à ce lieu romain de grand commerce, sont caractérisées par plusieurs falsifications contemporaines. Le marché a été inondé depuis le règne de Sept. Sévère jusqu'au règne de Gordien III. pas seulement par des deniers fourrés légaux, mais aussi par plusieurs deniers fourrés barbaresques en général hybrides inconnus dans l'oeuvre de Cohen et une grande quantité des grands bronzes pas adaptés à méprendre, fondus avec peu de soin. Leur circulation se bornait pour la Pannonie Supérieure. La monnaie d'argent discréditée a été remplacée par une monnaie de bronze d'une valeur réelle et pour pouvoir satisfaire aux exigences du commerce, on a adapté des substituts. Les deniers barbaresques sont des produits locaux dans la province et ne peuvent pas être trouvés dans les autres provinces. Il n'est pas exclu de l'autre côté que ces bronzes soient été mis en circulation par les Quades du génie commercial comme produits primitifs des métaux des Carpathes faciles à exploiter.

2. **Géza Jeszenszky: Monnayage de l'empereur François de Lorraine en Hongrie.** La reine Marie Thérèse, en voulant servir au prestige de son mari, élu empereur, a ordonné en 1746 que des monnaies soient frappées dans les hôtels des Monnaies hongrois avec le visage, le blason et titre impérial de François au titre d'associé dans la domination. — Après la mort de François, la reine émettait une ordonnance nouvelle d'après laquelle les Monnaies hongrois soient obligées à continuer frapper $\frac{1}{3}$ des monnaies munies du portrait de l'empereur François en frappant dorénavant l'année 1765, où il mourut. Elle ordonne qu'il faudra marquer l'année d'émission par des caractères en ordre alphabétique auprès du signe de la Monnaie, en commençant avec A désignant l'année 1766. Les coupures de vingt ont été frappées en série ininterrompue jusqu'à la mort de Marie Thérèse et la série finit par le caractère P. Il démontre dans une liste les marques connues des monnaies de François. La constitution hongroise ne reconnaît pas le droit de l'associé dans la domination, le monnayage étant un privilège royal, à ce que l'auteur considère les monnaies de l'empereur François des monnaies étrangères soit qu'elles eussent été frappées dans des Monnaies hongroises.

3. **Alexius Soltész docteur en médecine: La dépréciation des monnaies au troisième siècle de notre ère et la réforme monétaire de Dioclétien.** Les invasions barbares renouvelées énergiquement au courant du troisième siècle demandèrent une préparation militaire continuelle des troupes cantonnées à la frontière. La prépotence des généraux ont pour résultat une anarchie politique complète suivie d'une anarchie économique. La diminution continuelle du poids de l'or et la détérioration rapide du poids de l'argent et de sa contenance d'argent jusqu'à leur dépréciation complète a atteint son plus haut degré sous le règne de l'empereur Aurélien. Il a été forcé par les troubles très graves de la circulation à prendre des mesures drastiques dans le monnayage en pleine anarchie. Sa réforme ne fût pas un succès soit qu'il a établi un système bien déterminé, puisque en réalité il n'a pas frappé des monnaies vraiment appréciables. Ce ne fût que Dioclétien

qui devait créer des types de monnaies exactement déterminés. L'organisation exemplaire de l'administration du monnayage est aussi bien son mérite. La décentralisation complète du monnayage fût la cause que les portraits des quatre empereurs de la tétrarchie se mêlaient complètement et ont devenu accoutumés, puisque les Monnaies parsemées dans des grandes distances ne pouvaient connaître personnellement que l'empereur régnant dans leur territoire. En étudiant pourtant le système de la division de l'Empire et la relation des souverains entre eux, il était possible enfin de faire lumière dans ces charades iconographiques considérées comme insolubles.

4. **Edgar Palóczi: Mémoire de Pierre Katancsich.** Le frère franciscain d'origine croate, qui a été un professeur de l'université de Budapest, mérite bien d'être commémoré avec piété par les numismaticiens hongrois à l'occasion du centenaire de sa mort. Il considère avec attention les enseignements de la numismatique dans ses chef-d'oeuvres sensationnels „Orbis antiquus“ et „Istri adcolarum geographia“ comme pionnier. Les oeuvres spéciales numismatiques doivent être cachées quelque part en manuscrit.

5. **Elemér Jónás docteur ès lettres: Deux monnaies romaines retrappées du troisième siècle de notre ère.** L'antoninien a perdu beaucoup de son poids en conséquence de la corruption des conditions économiques dans trois décades. C'était alors qu'il devenait vulgaire à retrapper les anciens deniers antoniniens avec des marques, dont deux exemplaires caractéristiques ont donnés en reproduction de la matière du Musée Nationale.

6. **Géza Faludi docteur en médecine: Nouvelles monnaies des médecins hongrois. IV. Série.** Il enrichit avec la description des 46 monnaies additionnelles médicales cette classe de nos monnaies, de manière que le nombre de cet espèce de monnaie hongroise a été augmenté par cela à 252. Elles sont des créations précieuses aussi d'un point de vue artistique enrichissant la collection harmonique de nos monnaies médicales.

7. **Charles Szentgáli: La monnaie comme invention.** La monnaie grecque archaïque a été une invention parfaite. Sa forme a été décidée par la forme naturelle de la goutte du métal fondu non transformée artificiellement par le premier monnayeur. Il a compris l'économie incomparable du volume aolide et les avantages de la forme ronde du point de vue de manieiment et de conservation. En outre il a gagné par elle un objet adapté à être décoré. La pénurie du métal, et l'aplatissement de la lame a détérioré l'art. La monnaie moderne manque en grande mesure les avantages de la monnaie antique.

8. **Louis Zimmermann docteur en droit: Dénomination de la nouvelle unité monétaire Hongroise.** Il donne un résumé du mémoire de la Société Numismatique Hongroise remis à M. le Ministre des Finances, dans lequel il fait une proposition pour la dénomination de la nouvelle unité monétaire Hongroise. La société propose la dénomination „pengő“ en premier lieu, et la dénomination „máriás“ en deuxième, et la dénomination „fillér“ pour la fraction de l'unité. Il tire l'attention du ministre que le monnayage de nouvel argent soit artistique et il propose un concours publique.

9. **Louis Györy: Supplémentaire aux monnaies de Debrecen.** Il supplémente son traité publié dans l'année 1914 de Numizmatikai Közlöny sous le titre „Les Monnaies de Debrecen“ par la description de 11 pièce de monnaies commémoratives frappées récemment.

10. **Pierre H. Fekete: Supplément aux monnaies commémoratives des jurisprudents et politiciens Hongrois.** La description de quatre monnaies.

11. **Miscellanées** par Edmond Gohl docteur ès lettres et Pierre H. Fekete. Descriptions des monnaies.

12. **Elemér Jónás docteur ès lettres: Monnaies romaines trouvées à Tiszanagyrev.** L'auteur donne la description des monnaies d'argent trouvées en 1925 dans la communauté de Tiszanagyrev. On a trouvé 62 pièces de monnaie de l'époque depuis le règne de l'empereur Néron jusqu'à l'empereur Hadrien.

13. **Edgar Palóczi: Monnaies trouvées.** Il donne la description des monnaies trouvées récemment surtout dans le territoire de Budapest et aux environs immédiats de la capitale.

14. **Monnaies trouvées.** Paul Harsányi docteur ès lettres et Pierre H. Fekete. Ils donnent la description des monnaies trouvées.

15. **Paul Harsányi docteur ès lettres: Musées.** Liste de l'accroissement de la collection des monnaies du Musée National Hongrois en 1924 et 1925 et la description des pièces des plus importantes.

16. **Littérature.** Edmund Gohl docteur ès lettres: Dr. Friedrich Stefan, Die Münzstätte Sirmium unter den Ostgoten und Gepiden. A. Luschin von Ebengreuth. Numismatique générale et histoire monétaire du moyen âge et de l'âge moderne. H. Horváth: Fritz Dworschak, Die Renaissance-medaille in Österreich. — Elemér Jónás docteur ès lettres: Ernst Müller, Caesarenportraits I. und II. Teil. Otto Th. Schultz: Die Rechtstitel und Regierungsprogramme auf römischen Kaisermünzen.

17. **Marché des monnaies et des livres.**

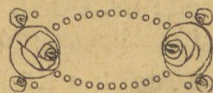
18. **Vie des sociétés.** A la mort de Hugues de Kilényi et Joseph de Babics. Conférences. Organisation de la groupe de la Société à Debrecen. Excursion à Székesfehérvár. Exposition de la Confédération des Villages et la numismatique. Nouveaux membres.

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

A
MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
DR. GOHL ÖDÖN
ÉS
A SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

XXIII—XXIV. ÉVFOLYAM
1924—1925.

STÁDIUM SAJTÓVÁLLALAT R.T., BUDAPEST
1926

KIADJA A MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT

T A R T A L O M:

1. <i>Szentgáli Károly</i> : Brigetio római hamis pénzei	1. oldal
2. <i>Jeszenszky Géza</i> : Lotharingiai Ferenc császár magyarországi pénzverése	5. „
3. <i>Soltész Elek dr.</i> : A Kr. utáni 3-ik század pénzromlása és a diocletianusi pénzreform	11. „
4. <i>Palóczy Edgár</i> : Katancsich Péter emlékezete	18. „
5. <i>Jónás Elemér dr.</i> : Két átvert római pénz a Kr. utáni III-ik századból	23. „
6. <i>Faludi Géza dr.</i> : Magyar orvosok újabb emlékérméi (IV.)	24. „
7. <i>Szentgáli Károly</i> : Az érepcé mint találmány	30. „
8. <i>Zimmermann Lajos dr.</i> : Az új magyar pénzegység elnevezése	33. „
9. <i>Győry Lajos</i> : Pótlék Debrecen érmeihez	36. „
10. <i>H. Fekete Péter</i> : Pótlék a „Magyar jogászok és államférfiak emlékérméi“-hez	38. „
11. <i>Különfélék</i>	38. „
12. <i>Jónás Elemér dr.</i> : A tiszánagyrevi római éremlelet	38. „
13. <i>Palóczy Edgár</i> : Leletekről	40. „
14. <i>Éremleletek</i>	43. „
15. <i>Múzeumok</i>	45. „
16. <i>Irodalom</i>	45. „
17. <i>Érem- és könyvvásár</i>	49. „
18. <i>Társulati élet</i>	50. „
19. <i>E füzet tartalmának német és francia kivonata</i>	53. „

— < > —

A közleményekben foglalt állításokért és az éremleírások helyességeért azoknak szerzői felelősek. — A Numizmatikai Közlöny közleményeinek úgy utánnyomása, mint fordítása, valamint a közölt képek utánnyomása, akár eredeti, akár változtatott nagyságban, tilos. Minden jogot fenntart magának a szerkesztő. — Kéziratok nem adatnak vissza.

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT

Alakult 1901-ben a numizmatika tudományos művelésére és a hazai éremgyűjtés fejlesztésére.

A társulat folyóirata: a

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

megjelenik évenként négyszer: január, április, július és november hóban

Szerkeszti: dr. GOHL ÖDÖN

tanár és magyar nemzeti múzeumi osztályigazgató (Budapest, I., Márvány-utca 20).

A társulat tagjai tagdíjuk fejében kapják a Közlönyt. A tagok kötelezettsége legalább 3 évre terjed. A fővárosi tagok évenként legalább 10 pengő, a vidékiek évenként legalább 6 pengő tagdíjat fizetnek. Alapító tagok legalább 100 pengőt fizetnek egyszersmindenkorra. Nem tagok évi 10 pengővel fizethetnek elő a Közlönyre

A Közlönybe szánt cikkek és közlemények kéziratai, úgyszintén tudományos ügyekben, továbbá leletek, gyűjtemények és numizmatikai irodalmi termékek dolgában való értesítések és kérdések közvetlenül a szerkesztőhöz küldendők.

Társulati ügyekben és új tagok felvételét illetőleg, úgyszintén hirdetések és esetleges reklamációk dolgában is a társulati ügyv. alelnök: dr. Zimmermann Lajos intézkedik. Hivatalos órát tart a társulat helyiségében (VIII., Csepregy-utca 4., II. 15.) csütörtökön este 6 órától 7 óráig.

A társulati könyvtár és gyűjtemény a társulat helyiségében, a könyvtár őre: Stöhr Géza, továbbá dr. Jónás Elemér másodkönyvtáros, valamint a gyűjtemény őre: Szentgáli Károly hivatalos órái alatt, csütörtökön este 6 órától 8 óráig áll a tagok rendelkezésére.

Befizetéseket a társulat ügyv. alelnök-pénztárosa (Dr. Zimmermann Lajos, Budapest, IV., Váci-utca 78-80.) veszi át. A társulat postatakarékpénztári csekkszámlája: 51.010.

TAGTÁRSAINK FIGYELMÉBE!

„Gróf Dessewffy Miklós barbár pénzei“ című mű első közleményét (18 képes táblával) 3 pengő áron, második közleményét (6 képes táblával) 1 pengő, harmadik közleményét (18 képes táblával) 3 pengő áron, végre a negyedik közleményét (12 képes táblával) 1 pengő áron bocsátjuk tagjaink rendelkezésére, más érdeklődők csak az egész művet kaphatják 16 pengő áron. A harmadik közlemény külön nem kapható, hanem csak a többiekkel együtt szerezhető meg. A mű árával együtt a megrendelők a postaköltséget is szíveskedjenek beküldeni.

Dr. Réthy László: Corpus Nummorum Hungariae II. kötetét (Vegyesházi királyok kora) t. tagjaink 15 pengő kedvezményes áron rendelhetik meg a társulat útján. A vevők ingyen kapják „*Dr. Zimmermann Lajos: Pótlék a Corpus Nummorum Hungariae I. kötetéhez*“ című füzetet. Megrendeléskor a postaköltséget is szíveskedjenek beküldeni. (Úgy az I., mint a II. kötet a kiadónál teljesen elfogyott.)

„**Dr. Hóman Bálint: Magyar pénztörténet 1000—1325**“ című művét t. tagjaink 8 pengő kedvezményes áron rendelhetik meg a társulat útján. A megrendeléskor a mű árával együtt a postaköltség is beküldendő.

Dr. Gohl Ödön: „A magyar királyok koronázási érmei“ című közleményének különlenyomata — 50 pengő árnak és a postaköltségnek beküldése mellett kapható. Nemtagok 1 pengőt tartoznak fizetni.

A „**Numizmatikai Közlöny**“ régi évfolyamait és pedig a IX., XI—XXII. évfolyamokat t. tagjaink egyenként 2 pengő áron kaphatják. Nemtagok évfolyamonként 4 pengőt fizetnek. Az I—VIII. és X. évfolyamok teljesen elfogytak. Megrendeléskor a postaköltség is beküldendő.

„**Az Érem**“ eddig megjelent évfolyamait t. tagjaink a következő áron kaphatják: az I. évfolyam (3 füzet) ára 1 pengő, a II. évfolyam ára — 50 pengő, végre a III. évfolyam ára 1 pengő. Nemtagok ezen árnak kétszeresét fizetik.

A megrendelések és a fentiekre vonatkozó pénzküldemények a társulat ügyvezető alelnöke és pénztárosa: **Dr. Zimmermann Lajos** nevére és címére (IV., Váci-utca 78-80) intézendők, vagy a társulat javára 51.010. számú postatakarékpénztári csekkszámlára befizetendők.